

1-12. n + b + c + d + e TIZENEGYEDIK ÉVFOLYAM

10049

LÁTHATÁR

KISEBBSÉGI KULTÚRSZEMLE

A KÜLFÖLDI MAGYAROK ÉS KÖZÉPEURÓPAI NÉPEK SZELLEMI ÉLETÉNEK FIGYELŐJE

SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

Koczka András: Körösmezői vásárnap (Olajfestmény)
L. beszámolóinkat az ungvári irodalmi és művészeti napokról

TARTALOM:

Kordás Ferenc: Beolvadás és megmaradás (Megfigyelések a brazíliai magyarság életéből)
Szathmáry Lajos: Szét-szórt magyarok nyomában...
Kemény Gábor: A szlovák irodalom magyar megvilágításában. — Négy világtéj krónikája — Vájlak Sándor: Egy cseh írónő multszázadi utazása Magyarországon — Az Ungvári Művészeti Napok mérlege. — Dobossy László: A külföldi magyar. — Könyvszemle. — Folyóiratszemle. — Ör hely.

XI. ÉV

1943 JANUÁR

1. SZÁM

ÁRA 1-40 PENGŐ

„ÉS AMINT AKARJÁTOK, HOGY AZ EMBEREK VELETEK
CSELEKEDJENEK, TI IS AKKÉPEN CSELEKEDJETEK AZOKKAL“

LUKÁCS EVANGÉLIUMA, 6. R. 31. VERSE

A *Láthatár* kisebbségtudományi munkaközösségének tagjai: Ákos István dr., Bertalan István dr., Bisztray Gyula dr., Czettler Jenő dr., Csanády György, Csuka János, Csuka Zoltán, Elekes Dezső dr., Faluhelyi Ferenc dr., Flachbarth Ernő dr., Fekete Lajos, Gál István dr., Gáldi László dr., Gramantik Margit dr., Imre Kálmán dr., Józó Tibor dr., Kemény Gábor, Kozocsa Sándor dr., Makkai Sándor dr., Mester Miklós dr., Mindszenti Béla dr., Moravék Endre dr., vitéz Nagy Iván dr., Nánay Béla, Marék Antal dr., Padányi Gulyás Jenő, Pataky Mária dr., Pongrácz Kálmán dr., Prokopy Imre dr., Pusztai-Popovits József, Rónai András dr., Schubert Tódor, Siposs Sándor dr., Siltz János dr., Sziklay László dr., Sziklay Ferenc, Szvatkó Pál dr., vitéz Técsői Mórlec Kálmán dr., Vájlak Sándor dr., Varga Imre, Vass László, Vinczevidy Ernő dr. és Zathureczky Gyula.

LÁTHATÁR

kisebbségi kultúrszemle, a középeurópai népek és a külföldi magyar szórványok szellemi életének figyelője. Megjelenik havonta. Felelős szerkesztő: Csuka Zoltán. — Kiadja a Studium Könyvkiadó Rt. Felelős kiadó: Imre Kálmán dr. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Baross-tér 15. Telefon: 426—921. Szerkesztőségi hivatalos órák d. e. 9—1-ig. Előfizetési ár jogi személyeknek és egyesületeknek évi 24 pengő, egyébként 12 pengő. Egyes szám ára 1.40 pengő.

Szerkesztő: CSUKA ZOLTÁN

Szerkesztőbizottság:

Bédi Imre, Csuka Zoltán, Fekete Lajos, Majtényi I. Géza, vitéz Nagy Iván, Rónai András

A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet önálló rovatainak főszerkesztője:

Faluhelyi Ferenc dr.

egyetemi ny. r. tanár, az intézet igazgatója

E SZÁMUNK DOLGOZÓTÁRSAI:

Kordás Ferenc v. saopaulói Julián-tanító — Szathmáry Lajos dr az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület alelnöke — Kemény Gábor középiskolai tanár, kisebbségtudományi munkaközösségünk tagja — Vájlak Sándor okl. tanár, a külügyminisztérium kulturális osztályának előadója — Dobossy László, párizsi magyar középiskolai tanár — Juhász Géza tanár, író, irodalomtörténész

MEGJELENT

A
MAGYAROK VILÁGNAPTÁRA

SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

1943. ÉVI KÖTETE

A naptár az öt világrész magyarságának életét mutatja be pompás felvételekben, tömör kísérő szöveggel. Negyszerű képekben számol be a külföldi magyarok hazatelepítéséről és a hazatelepítés eddigi eredményeiről. Minden magyar ember lakásában, munkahelyén ott legyen és figyelmeztessen az örök magyar összetartozásra.

Az elmúlt évek kötetei hetek alatt elfogytak. Rendelje meg minél előbb!

Megrendelhető
a LÁTHATÁR kiadóhivatalában,
Budapest, VII, Baross tér 15

Ára 3.60 pengő

1-12 n + 1006 + d + 4.

10049

LÁTHATÁR

KISEBBSÉGI KULTÚRSZEMLE

A KÜLFÖLDI MAGYAROK ÉS KÖZÉPEURÓPAI NÉPEK SZELLEMI ÉLETÉNEK FIGYELŐJE

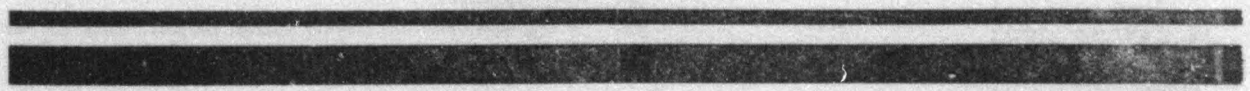
SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

XI. ÉV

1943

522

I. Versek

<i>Gárdi László fordítása:</i>	
Grigore Salcean: Az itimaradtak	29
<i>Kordás Ferenc:</i>	
Anyám kenyeret süt	125
<i>Reményik Sándor hátrahagyott verseiből</i>	54
<i>Tarczay Gizella:</i>	
Szövetkezés	194
<i>Várkonyi Nagy Béla:</i>	
Baráti köszöntés	18
— Vándor magyarok	80
— Így sáfarkodtam évekig	103

II. Tanulmányok

<i>Ács Tivadar:</i>	
Az első „külföldi” magyar	49
— Erdély Browningja	109
— A nikaraguai csalornaépítés magyar kezdeményezői ..	148
— Bölöni Farkas Sándor utóda	242
<i>Balla Pál dr.:</i>	
Magyar—szerb politikai kapcsolatok alakulása napjainkig	121
<i>Bartos Zoltán:</i>	
A szlovák szellemiség útja	254
<i>Berényi János:</i>	
Délvidéki rutének	230
<i>Bödecy József:</i>	
Magyar királyleány a bolgár trónon	27
<i>Csorba Tibor:</i>	
Magyar irodalom lengyel nyelven	108
<i>Djakovics Alekszander:</i>	
— A bolgár hírlap tegnap és ma	222
<i>Dobossy László:</i>	
A külföldi magyar	17
<i>Domokos Sámuel:</i>	
Magyar vonatkozások Rebreanu regényeiben	224
— Az északerdélyi új román irodalom	270
<i>Gáldi László:</i>	
A bolgár—román művelődési kapcsolatok	55
<i>Gulyás Gábor:</i>	
Bégi erdélyi feladatok új kontösben	25
<i>Jancsó Elemér dr.:</i>	
Gyarmathy Sámuel	193
<i>Jancsó Imre S. J.:</i>	
Nemzetiségi kérdés és természetjog	198
<i>Kemény Gábor:</i>	
A szlovák irodalom magyar megvilágításban	8
— Az ungvári művészeti napok mérlege	15
— A dunaeurópai népi egység kora	170
— A hatvanéves Sziklay Ferenc	249
<i>Kniezsa István:</i>	
— Legrégibb bolgár—magyar kapcsolatok	126
<i>Kordás Ferenc:</i>	
Beolvadás és megmaradás	1
— Visszavándorlás és hazatelepítés	77
— Hazatelepítési gondok	169
— A kivándorló lélek	221

Kovács Endre:

A szlovák—cseh együttélés az irodalom tükrében	52
— Egy konstruktív szlovák politikus	104
— Európa és szlovák irodalom	267
<i>Kováts Tibor:</i>	
A magyar ifjúság szerepe és feladatai külföldön	78
— A berkovicai diáktalálkozó kulturpolitikai jelentősége ..	231
<i>Lakatos István:</i>	
Bibliográfia az 1919—1940. között erdélyi szerzőtől	
önállóan megjelent magyar zenei vonatkozású	
munkákról	57
<i>Lévay Endre:</i>	
Bunyevácok az irodalomban	286
<i>Márffy Oszkár:</i>	
Egy magyarszármazású olasz író	85
<i>Mikó Imre:</i>	
Magyarok és nemzetiségek	265
vitéz Nagy Iván dr.:	
A külföldi magyar sajtó	97
<i>Nánay Béla:</i>	
A kisebbség fogalmának alkonya	241
<i>Páll András:</i>	
A magyar alkotószellem és a nagyvilág	217
<i>Pappné Tarczay Gizella:</i>	
— A bolgár népdal	62
<i>Prokopy Imre:</i>	
A délvidéki író és a nemzetiségi kérdés	232
<i>Roknich György:</i>	
A horvátországi magyar településekről	30
<i>Sági Farkas István:</i>	
Kulturális kölcsönhatások a szlovák—magyar nyelv-	
határon	80
— Egy érdekes szlovák sziget Bácskában	255
<i>Sebestyén Endre:</i>	
A csehek Magyar-Amerikában	182
— — — — —	195
<i>Sexty Zoltán:</i>	
Magyarok Bukarestben	145
<i>Stadler Aurél:</i>	
Néhány szó nemzetiségeinkhez	160
<i>Súmeghy Mihály dr.:</i>	
Báró Eötvös József és a nemzetiségi kérdés	152
<i>Szabó István:</i>	
A magyar irodalom a román folyóiratokban	105
<i>Szalatnai Rezső:</i>	
Egy szlovák regényfordítás margójára	133
<i>Szathmáry Lajos:</i>	
Szétszórt magyarok nyomában	5
<i>Szende Zoltán:</i>	
„Suomi” és „Finnland”	73
<i>Szpászies Velisztáv:</i>	
Hazai szerb írók	252
<i>Tóth Kálmán:</i>	
Jacquelin Johnston	33
— Magyarok Nyugat-Kanadában	128
<i>Várfoly Sándor:</i>	
Egy cseh író műtszázadi utazása Magyarországon ..	14

III. Négy Világtáj krónikája

(A Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet közleményei)

Bédi Imre dr.:

Januári közlemények	10
— Októberi	226

Sümeghy Mihály dr.:

Februári közlemények	34
— Áprilisi	82
— Júniusi	134

Sipos:

Augusztusi közlemények	187
------------------------------	-----

IV. Könyvszemle

Alzél Nándor:

Nikolai Rainov: Irodalmunk örök értékei	66
---	----

Bihari Sándor —

Horánszky Pál: Lipótvármegye nemesi családjai	67
— Polócsi János: Népiskolai ismeretek	67
— Halácsy Dezső: A biztosítási eszme és az ifjúság	91
— A Toldy-Kör irodalmi évkönyve	113
— Fáy András: Adatok Magyarország bővebb ismertetésére	114
— Vidor Emil: Kalandozás a szavak világában	114
— Wünsch Frigyes: Tordas szövetkezeti mintafalu	234
— Petőfi Sándor: Szabadság, szerelem	235
— Piványi Jenő: Egy amerikai kiküldetés története	236
— Dr. Bodó József: Népesedés és külpolitika	259
— Dr. Imrédy Kálmán: Hazánk és a Balkán vasúti összeköttetése	274
— Dr. Szendy Károly: Budapest és a Balkán kulturális kapcsolatai	275
— Dr. Kertész János: Mickiewicz, Paderevski, Sienkiewicz	275
— Bornemisza Géza: Magyarország ipara és a Balkán	275
— Scherer Lajos: Losonc	276
— Bőőr György: A magyarországi ruszin időszakai sajtó a XIX. században	276

Császár Zoltán dr. —

Kozocsa Sándor: Magyar könyvészet	257
---	-----

Csuka Zoltán —

Hankiss János: Európa és a magyar irodalom	18
— Pukánszky Béia: Erdélyi szászok és magyarok	38
— Reményik Sándor: Egészen	66
— Gáldi László: Magyar—román szellemi kapcsolatok	90
— Máthé Elek: Az ismeretlen amerikai magyarság	90
— Sztinyai Zoltán: Milka	90
— Cs. Szabó László: Haza és nagyvilág	110
— Hangay Sándor összes versei	113
— Hadrovics László: A magyarországi szerb kérdés balkánj gyökerei	116
— Bognér József: A szerb uralomnak a délvidéki magyarok nyelvére tett hatásai	137
— Borsody István: Beneš	138
— Ottlik László: Bevezetés a politikába	163
— Szepesi N. Vilmos: Az ősi Szepesség	164
— Kemény Gábor: Bartha Miklós és a nemzetiségek	190
— Vájlók Sándor: A cseh-szlovák emigráció	202
— Esterházy Lujza: A huszadik esztendő	202
— P. Tarczay Gizella: Hullámverés	204
— Magyar népmesék	206
— Berde Mária: A hajnal emberei	234
— Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség: Terveink és feladataink	235

Gáldi László —

G. Galinescu: Istoria literaturii romane, dela origini pana in prezent	87
--	----

— Heinz Scheibenpflug: Rumänien-Reise	163
— Tamás Lajos: Fogarasi Isván kátéja	201

Kemény Gábor —

Sziklay Ferenc: Mikor az óra üt	203
— Sírátó Károly: Kiállítás	208
— Jöcsik Lajos: A magyarság a cseh és szlovák néprajzi térképeken	257

Kertész János dr. —

Haiczl Kálmán: A magyarság ősi településének határai a nyugati Felvidéken	168
---	-----

Kiss Lajos —

A Magyar Néprajzi Társaság Kodály Zoltán emlékkönyve	111
--	-----

Kordás Ferenc —

Dr. Kiss Árpád: Mai magyar nevelés	90
--	----

Kovács Endre —

Jöcsik Lajos: Hazatérés, tájékozódás	65
— Dr. Franz Ronneberger: Volk und Führung in Südost-europa	91
— Szlovákia a statisztika tükrében	114
— Dr. J. O. Petreas: Nová Europa a Slovensko	114

Lakatos István —

Délvidéki Daloskönyv	161
----------------------------	-----

Mindszenti Béla —

Sántha Lajos: Bukovinai magyarok	89
— Der Treck der Volksdeutschen aus Wolhynien, Galizien und dem Narew-Gebiet	236

Nánay Béla —

Pozsonyi diák	19
— Szécsi Ferenc: Hivatalos és köznapi nyelvünk magyar-talanságai	19
— Ungarische Jahrbücher	19
— Dr. Kemény Gábor: Egy magyar kultúrpedagógus, Nagy László életműve	207
— A Magyar Történettudományi Intézet évkönyve	208
— Mikó Imre: Széchenyi és Wesselényi nemzetiségi politikája	274
— Mikó Imre: A magyar államnyelv kérdése a magyar országgyűlések előtt	274

Nyíri Imre —

Magyarország a Duna térségében	189
--------------------------------------	-----

Oldh József —

Szlovákok Magyarországon	274
--------------------------------	-----

Polócsi János —

Szekfű Gyula a történetíró és nemzetnevelő	162
— Imre Sándor: Háborús élet, megújulás, nemzetnevelés	207
— Dr. Szendy Károly: Budapest és Balkán kulturális kapcsolatai	257
— Széchenyi vallomásai és tanításai	259

Pusztai-Popovits József —

Magyar Album	144
--------------------	-----

Szabó György —

Szlovákiai magyar művészek albuma	40
---	----

Szende Zoltán —

Dallos István: Magyar Album	41
— Erdélyi csillagok	41
— Dr. Lévai János: Székelyföldi kis tükör	41
— Gaspere Ambrosini: L'Albania nella comunita imperiale di Roma	66
— Tettek — tervek	67
— Eöttevényi Olivér: Ferenc Ferdinánd	67
— Greultaten und Verwüstungen der Aufrührer in unabhängigen Staate Kroatien	91

Sziklay Ferenc —

Szlovákiai magyar könyvek	
---------------------------------	--

érti itt senki s még a saját gyermekeinek sem mondhatja el. Gyermekeit már a brazil föld szülte, Brazília lett a szülőföldjük, testük, szervezetük, idegrendszerük brazil tájhatás alatt alakult ki, itt vannak otthon, élettanilag ez a hazájuk.

De van társadalmi *howágy* is: a hazai műveltség után való sóvárgás. Ez az érzés még azokat is előveszi s megtöri, akiknek eddig csak elenyésző kevés részük volt belőle az óhazában. Ilyenkor a külföldi közművelődési intézményeket nem sokra becsüli a kivándorló: minden rossz, hazug, felületesen megszervezett, rendszertelen s minden jó, ami hazai, ami otthon volt: a kormányzás (ez pedig nagy szó!), az iskolák, a munkásvédelem, a társadalmi élet, az egész műveltség, amelyből kiszakadt az új braziliai magyar.

A BEOLVADÁS FOLYAMATA AZ IFJUSÁGBAN

A fiatalokban, a második nemzedékben azonban éppen az ellentétes folyamat zajlik le: ők már nem (és még nem) ismerik a hazai életformát, így nem tudják összehasonlítani a brazillal és ezért csak a brazilt tartják jónak s csak ezt becsülik, mert ezt ismerik. Csak egy oldalról lámogatják őket az élmények: rádió, újság, mozik, az utca. Összkörnyezetük ezt hirdeti s így lassan érzésben (élettanilag) is brazilokká válnak, miután gondolkodásában, nyelvben és életfelfogásában már félig gyermekkorukban brazilokká lettek.

A frissen érkezett hazai látogatót először meglepi ez a gyors beolvadási folyamat s mivel nem érti az eredetét, hűtlenségnek, faji nemtörődömségnek, hanyagságnak látja s nem akarja elhinni, hogy az első nemzedék még jó magyar lehet, de a második már teljesen beolvad, ha magára marad.

A braziliai magyarság jó nagyrésze, de különösen a második nemzedék, nem sokat törődik a magyarságával és könnyen hátat fordít szüleinek, óhazájának, mindennek, ami előtte csak ködös múltnak számít, de nem sürgető jelennek.

Mi ennek az oka?

Az első nemzedéket annyira lekötötte a kenyérküzdelem, az elhelyezkedésért és a fennmaradásért vívott mindennapi harc, hogy örült, ha egyik napról a másikra meg tudott élni. A magyarsághoz való tartozás ösztönös gondolata azonban megmaradt benne s ezt természetesnek, magától értetődőnek, kötelességnek érezte, különösen ahol nagyobb csoportokban, települési tömbökben, kolóniákban, városokban, falvakban élt. A második nemzedék azonban már elvesztette a hazai szálakat, az óhazai tájélményt, amelyből az első nemzedék egész életében táplálkozott s mivel a magyarsághoz való tudatos odatartozás érzése és gondolata nem fejlődhetett ki benne, ma inkább brazilul beszél, érez, lát, és él.

Ifjúságunk gyors beolvadását meg kell értenünk. Csak aki éveken keresztül foglalkozott velük s köztűnik, értük, jövőjükért élt és dolgozott, tudja igazán megérteni ezt a gyors átalakulási folyamatot. Ezek a fiatalok egy szabad, mérhetetlenül gazdag, demokratikus berendezésű latin országban és ma még kialakulatlan, zavaros, ellentétes, szabad életformában keresik önmagukat és a járható utat, ahol a művelődési eszközökhöz brazil nyelven sokkal könnyebben hozzájuthatnak, mint magyarul. S mivel nagy átlagban, különösen a városokban, újságokat, lapokat, folyóiratokat, sőt, ma már brazil könyveket is olvasnak, moziba, előadásra, munkásszejevetelekre stb. járnak, ezáltal egy másrendszerű műveltséget ismernek meg, a latin-átvett tottságú brazil műveltséget szüleik legtöbbször igen felületese óhazai magyar műveltsége helyett. A városi magyar ifjúság ezért brazil értelemben tájékozottabb, olvasottabb, felvilágosodottabb lesz, mint kihaló szüleik voltak annak idején s ez a szellemi színvonalkülönbség is hozzájárul ahhoz, hogy a mai apák nemzedéke „nem érti meg” a fiatalokat és viszont.

A beolvadás jelenségét tehát nem lehet letagadni, sem

megállítani, mert valójában természetes, szükségszerű önkéntelen, elkerülhetetlen, magátólértetődő természeti- és társadalmi folyamat, amely mindenképpen lezajlik az áttelepített szervezetben és elmében. Az első nemzedék is érzi, de benne még elszakíthatatlanok a hazai szálak, amelyekhez ragaszkodik utolsó lehelletéig is s sok esetben igen meghatározó módon fejezi ki. Ez a nemzedék meg a brazil műveltséget és életet nem ismeri s a nyelvet is egy-két kivételes nyelvtelhetőségtől eltekintve, nem is tanulja meg, csak annyira, amennyire a mindennapi életben, munkában, vásárlások alkalmával szüksége van. Még az u. n. értelmi réteghez (intelligencia) tartozó művelt magyarjaink sem akarják megismerni behatóbban a brazil műveltséget: irodalmat, művészetet, tudományt s a kimondott szakembereket nem számítva (néhány tanító, tanár, zenészek, festőművészek, mérnökök, építészek, tudósok stb.) ez a réteg sem tud jól brazilul s csak elvétve olvas egy-két brazil könyvet. Közép- és szakiskolába járó gyermekeik azonban már kitűnő „brasileirok” lesznek, sokszor a szülők határozott akarata ellenére, de lassanként beleegyezésével, mivel otthon úgy sem tudnak elhelyezkedni és nincs remény a visszautazásra.

Lehet-e a beolvadás ellen küzdeni? ... kérdezzük tehát aggodó lelkiismerettel.

Lehet.

Mik ennek az eszközei és módja? ... A megmaradás intézményes biztosítása.

MI A MEGMARADÁS ?

A megmaradás nem más, miut a magyar nemzeti öntudathoz való ragaszkodás érzése és ápolása a külföldi magyarság vallási (egyházi), művelődési, sport- és egyéb egyesületein és intézményein keresztül. Az a lelki folyamat, amely a fajához, nemzetéhez, ősei multjához s óhazájához jelenéhez és jövőjéhez tudatosan ragaszkodó kivándorolt magyar lelki világában játszódik le: az összkörnyezet hatását egy nagy hatalommal, a lélekkel igyekszik legyőzni s legfőbb feladatának tekinti.

MARADJ MINDENÜTT MAGYAR !

A külföldi magyarok első nemzedéke általában jó magyarokból áll, de erre a fejlődési fokra csak kevesen juthatnak föl, mert közben az út igen nehéz: élni kell, ez az első törvény, a gyermekeket taníttatni kell s ha már az óhazában „nincsen számukra hely”, legalább itt az idegenben kell a jövőjükéről gondoskodni.

Mint fontos tény, mindjárt említjük meg azt, hogy a braziliai magyar ifjúságnak csekély százaléka járt és jár magyar iskolába, évente alig 300-400 tanuló. Ha az iskolaköteles magyar gyermekek számát évi 3000-re becsüljük, akkor is alig tíz százaléka iskolázott magyar gyermek. 90 százaléka magyar iskola nélkül nő fel, illetve brazil iskolahatás alatt, ami pedig a leggyorsabb beolvadási tényező.

Ugyanígy: a braziliai magyarság 80-90 százaléka még teljesen beservezetlen, ami azt jelenti, hogy nem tartozik sem egyházi (római katolikus, református, baptista, zsidó egyházak) sem jótékonyági (segélyegylet), sem művelődési és sportegyesületekhez sem (iskolák, iskolaépületek, küllelki magyar kultúr- és sportegyesületek) de más, brazil csoportosulásokhoz sem. Ez a kiélelítés talán ellentétben áll azzal az állítással, amit a *Brazil Magyarok* című 1938-ban kiadott évkönyv büszkén megemlíti, hogy az 1938 január 2-án Sao Paulóban tartott „a braziliai magyarság országos értekezletére” 41 (negyvenegy) braziliai magyar egyesülés, kolónia küldte ki képviselőjét. Van is ennyi magyar egyesülés Braziliában, még több is, sőt, az is baj, hogy több van a kellelénél, de alig hat-nyolc egyesület fejt ki nagyobb, láthatóan eredményes működést. A valóság tehát az, hogy a braziliai magyarság nagy tömege még beservezetlen. A tagdíjfizető, kötelességteljesítő, néha anyagilag is áldozó, beservezett magyarok száma az összes egyesületeket és intézményeket összeszámítva nem haladja meg a háromezretet,

ez pedig olyan kevés, hogy a braziliai magyarság létszámának alig néhány, még öt százalékát sem haladja meg.

Az ünnepélyes felvonulások, nemzeti ünnepek nagy magyar tömege ne tévesszen meg bennünket, mert kétségtelen ugyan, hogy ezek mind jó magyarok, mert megjelennek egy közös ünnepségen s ott szerényen áldoznak is, de legnagyobb részük egyesületeken kívüli életet él, s csak csekély százalékuk tartozik valamilyen magyar intézmény keretébe.

Mi lehet ennek a megszervezetlenségnek, széthullásnak az oka?

Akik a kolónia történetét ismerik, jól tudják, hogy a vezetők msfél évtized óta mást sem tesznek, mint „szerveznek.” Ez a munka azonban rendkívül bonyolult és nehéz.

A kivándorolt magyarság 80%-a nem magyar állampolgár volt, hanem román, jugoszláv s ma már mind többen felveszik a brazil állampolgárságot; így ügyes-bajos dolgukat külképviseleti hatóságaink nem intézhetik el s kénytelenek a hozzájukforduló megszállt területi magyart a jugoszláv, vagy a román külügyi hatóságokhoz utasítani, amiből sok kellemetlen sértődöttség származik, mert egyszerű népünk úgy érti ezt, mintha a magyarsága megőrzésére rendelt hatóság őt nem tartaná magyarnak. A kolónia tehát a hivatalos munkások működését megnehezíti s a szervezést látványtalanítja. A kolónia viszont nem tud még a saját lábán járni, mert nagyon fiatal s főként igen szegény anyagiakban. Leginkább egyszerű munkásokból, iparosokból áll, akik itt is csak a szűkreszbott létüket tudják elérni, így nem áldozhatnak anyagilag az egyesületi ügyekre. Minden s. paulói külvárosban, ahol nagyobb magyar tömeg él, vannak egyesületeink, iskoláink, egyházi fiókjaink, de csak alig öt-hat lelkes magyar az, aki ezen egyesületek bajaival törődik, akik a tagsági díjon kívül néha áldoznak is a közügy számára; a nagy tömeg azonban mozdulatlan. Még az a legjobb eset, ha legalább a gyermekét elküldi az iskolába s megfizeti érte a kevés tandíjat, de ő maga már feléje sem néz: bajlódják az iskolával a tanító és az iskolaszék.

Mint fontos eseményt, örömmel kell megemlítenünk, hogy 15 évi egyesületesdi után az idén végre megvalósult a braziliai magyarság központi Magyar Háza Sao Paulóban. Ennek az lesz a hivatása, hogy összefogja az egész magyarságot s magyar kultúrát, szórakozást, könyvtárt, központi tömörülést adjon a magyarságnak. Kolóniánk nagy része ugyanis, mint említettük, távol tartja magát a jelenlegi szervezetektől, de ha most már lesz egy központi magyar tömörülés számára alkalmas, nagy befogadóképességű a kolóniális igényeknek megfelelő Magyar Ház, akkor ennek a pártfogására, támogatására a mostani magyarság hajlandó lesz. Magyar Háza elsősorban a kivándorolt első nemzedéknek volna szüksége s közben bevonnánk a második nemzedéket is, mely máskéülben kicsúszik a kezünk közül.

A társadalmi beolvadás útja és módja két féle: 1. a házasság (egybeházasodás, keresztesződés) által és 2. a nevelés, alkalmazkodás által.

Alfredo Ellis Junior híres brazil tudós szerint: „A házasság (kereszteszés), személyes, egyéni (szubjektív) folyamat, amely csak a család belső légkörében zajlik le, a nevelés azonban olyan tárgyias, elfogulatlan (objektív) folyamat, amely a külső behatás (ráhatás) minden nemét magában foglalja.”

Fenti művében¹ ezt írja a magyarokról:

„A magyar olyan bevándorló, aki csak nemrég kötött ki Braziliában. Csak miután kiszáradtak a többi források s nekünk szükségünk volt a munkáskézre, a szükséglet nyomására kerestük az eredményes eszközöket és módokat.

E folyton növekvő elemek között volt a magyar is. Ezeknek a menekülteknek a sorsa más volt, mint az olaszok és az ibériaiaké a múlt században. Nem mentek a Pard, a Tieté vagy a Mogy völgyeiben lévő óriásbirtokokra (latifundiumokra). Nem akartak tölteléké válni a mi gazdasági életünk oszlopában, munkáskéz hiányában.

A magyar különböző irányelveket követett. Sokan ma-

radtak a fővárosban, az iparban és más városi tevékenységekben elvárosiasodtak, mint cipészek, kőművesek, mechanikusok stb.

A többiek, akik hoztak magukkal egy kis pénzt, az újonáiban földet vettek s itt paraszatosan letelepedtek családjukkal, mivel eddig is családis, ősi (patriarchális) szokásuk voltak. Kolonisták, akik ott hagyták Európát, hogy vissza se igen térjenek. Nem olyanok voltak, mint a Lót asszonvai, akik sóbálynnyá váltak, mert a lángokban álló Sodoma felé fordították az arcukat. A magyarok az 1918. év utáni politikai események következményeképpen el akartak vágni minden szálát, amely őket a távoli volt Pannóniával összekötötte.

Erős emberek, az európai háború fájdalmaiban megkeményedett szellemmel; harcosok, rendületlenek, bátrak, szinte túlzottan is büszkék, — nem tudom, hagyják-e magukat könnyen fölszívódni?...”

Majd Középeurópáról és a beolvadásról ezt írja:

„Jól ismerem Európa, főképpen Középeurópa térképét, mozaikszerűen élő furcsa (exotikus) népeivel, amelyek gyűlölik egymást és harcolnak egymás ellen, elhatározásaikban, terveikben amalgámzhatóanok, nemzeti szellemben meg erősödötték.

Ezek a népek az öreg Európa bajait jelentették, túlfűtött irredentizmusokkal és népi követeléseikkel, amelyek csaknem minden esetben hibásak voltak alapjaikban.

Nézzük meg most pl. az új Romániát, túldíszítve Erdély odaítélésével és Bukovinával, valamint Bessarábiával, a magyar és a szláv sajtóságos népi központok szétrombolásával, amelyek mint olajcseppek a vízfelületen, nem keveredhetnek össze egymással.

Nézzük meg az új Jugoszláviát sok magyar elszakítottal a Bánáthban, Horvátországban, valamint a bulgárokkal Macedóniában. Nézzük Lengyelországot a Danzigi folyosó és Vilna híres kérdésével, Németország és Litvánia irányában és érdekében.

A mi társadalmi légkörünk, helyzetünk tehát nagyban különbözik ezen követelődző európai rendszerektől.

Talán épp e mozzanatokból kifolyólag a kivándorolt elemekben olyan remények is élhetnek, hogy azt hiszik, ott nem adják meg nekik azokat a dolgokat, mint amit a régi világ színházában játszottak nekik.

A magyar már megkezdte a megvalósítását ennek a reménynek. Léven egy olyan bevándorló elem, amely csak a közelmúltban érkezett, mégis a keresztesződésre (házasságra) már látható adatokat szolgáltat.

A fenti kép ezt mutatja:

Házasság (keveredés) s. paulóikkal	18.3%
„ „ „ más fajúakkal (eredetűekkel)	29.6%
„ „ „ magyarok egymás között	52.1%

Ha folytatják ezt a szemléletes fejlődést, amit a magyar elem mutat, s beváltják a hozzájuk fűzött reményeket, a bevándorlók feltétlenül a legjobb eredményeket érik el.

Igen érdekes (kívánatos) jelenség az, ami a magyar elemekben végbemegy.

Általában a külföldi férfiak azok, akik leginkább keverednek s keresnek paulista asszonyt. Ez történik az olaszsal, a spanyollal, a portugállal, a törökkel, a japánnal, a némettel. A magyarral azonban éppen az ellentétes valósul meg: A magyar nő az, aki inkább keveredik idegenekkel, mint a saját eredetűjével.

A magyar férfi inkább hagyományörző, maradi (konzervatív).

A beolvadásra nem a magyar példa az, amelyet tanácsolhatunk. Nem a férfi az, aki kifejezi, meghatározza az utódokban a nemzeti jelleget. Ehhez a folyamathoz az asszony a gyermek nevelésével kétségtelenül sikeresebben járul hozzá, mint ahogy azt nem nehéz elképzelni. Mert a házasságban a nő az, aki nagyobb könnyedséggel lép be a beolvadásba (mint a férfi) és átadja, átszármaztatja az utódoknak ezeket a sajátosságokat.

Ezek után azt bizonyítja, hogy akik felnőtt korukban

jöttek ki Braziliába, mint kivándorlók, nem tudják elsajátítani alaposan a portugál nyelvet, de gyermekeik már tökéletesen beszélnek és jó paulisták lesznek. A második olasz nemzedék már alig ért valamit Dante nyelvén. Az olasz clem Sao Paulóban már beolvadt, — állapítja meg.

Ki merné azt állítani, hogy a brazilai magyarság kibújhat a beolvadás törvényszerűsége alól és nem következik be az a folyamat, amit Alfredo Ellis junior az olaszok-ról állít? ... ha idejében meg nem találjuk a megmaradás módjait és eszközeit?!

Pedig az olasz kolónia sokkal szervezettebb, műveltebb, gazdagabb, népesebb, régibb, hazuról jobban támogatott, nemzeti öntudatban megerősödött; az Új Itáliáért lelkesedő; míg ezzel szemben a magyar kolónia szétszórt, szervezetlen, műveltségben elmaradott, anyagiakban szegény, kevés létszámú, alig két évtizedes múltú, az óhazából csak szerényen támogatott, nemzeti öntudatban széthulló, egységtelen, különböző csoportokra, érdekekre oszlott s csak egész csekély százalékban él eleven öntudatként az új Magyarországot való hit és áldozatkészség, — nem is szólva arról, hogy ifjúságunk szemünk láttára csúszik ki a kezükből!

A németeket nem is említjük, mert igen távol vagyunk az ő megszervezettségüktől s különösen attól, amit ők jelen ezer hajuk és gondjuk között mégis az egész világ előtt méltó példaképpen megvalósítottak; mint egyetlen célra vezető megtartó eszközt és lehetőséget: a visszatelepítéstől, mert bennük ezek a gondolatok csak keserűséget, kisebb értékűséget, tehetetlenségi érzést szülnek.

Amit a németek meg tudnak tenni s ha nekik szabad volt megtenni a határozottan ellenük irányuló általános világpropaganda ellenére is, mért nem lehet azt nekünk megvalósítanunk a magyarok irányában táplált rokonszenv kihasználásával a sajátos magyar viszonyoknak megfelelőleg, tehát: szerény anyagi eszközökkel, fokozatosan, de természetesen és öntudatos előrelátással? Mért nem lehet arról szó, de nemcsak szó, hanem valóság is, hogy a rohamosan beolvadó brazilai magyarságot szép lassan visszatelepítsük az óhazába? ...

Sajnos, amilyen nehéz a megoldás, olyan könnyű erre a kérdésre a felelet:

Mindaddig, amíg az óhazai magyarság egész határozott, gyors, gyökeres és nagyvonalú formában meg nem oldja a földbirtokrendezés kérdését, a tősgyökeres magyarság, a parasztság földhözjuttatásának annyira körmünkre égett sürgető ügyét s ezzel kapcsolatban a mainál gazdaságilag erősebb, szervezettebb, természetesebb, közösségibb beállítású új magyar életnek a magasabb népműveltségnek, népibb, korszerűbb életformának nem veti meg az alapját: mindaddig a külföldi magyarság hazatelepítéséről beszélni csak arra jó, hogy a gondolatot el ne felejtjük, de gyakorlatilag vajmi kevés haszonnal jár.

Ha évenkénti legalább csak egy-két brazilai magyar parasztcsaládot telepítenénk vissza az óhazába s azok otthon nemcsak olcsó és kellemes fogadtatást, hanem földet, kenyeret és hitet is kapnának, ez a minden évben megismétlődő telepítés többet érne mai erőfeszítésünknél.

Mi azonban mindig a nehezebb utat választjuk: a tudati (értelmi, érzelmi, ösztönös) síkon akarjuk azt megnyerni, amit a lét (környezet, társadalmi élet és befolyás) síkján előreláthatólag elveszítettünk.

Nemcsak a szemünk előtt lejátszódó német visszatelepítés mondatja tehát velünk, hanem a szigorú tudományos megfigyelés is: a külföldre szakadt magyar népesoportokat, tömegeket és szétszórt családokat nem lehet a magyarságukban megtartani csak az első nemzedékben; a második és a harmadik nemzedék már ösztönösen és később szándékosan is fölveszi a befogadó nemzet nyelvét és műveltségét. A környezeti, természetrajzi, emletrajzi hatásokkal szemben a szó, az írás, egyáltalában a tudatra való kulturális és lelki hatás a kivándorló első nemzedékben érvényesül, a következő nemzedékben már elhalványul s lassan teljesen az új népi- és természeti hatás lesz az uralkodó. Ez a

folyamat minden országban lezajlik, ahol magyar kivándorlókat találunk.

Ellenpéldaképpen talán föl lehetne hozni különösen az északamerikai magyarságot, a mostani második és harmadik nemzedéket; t. i. azt, hogy ezek a fiatalok milyen jó magyar érzésűek s milyen gyorsan megtanulnak magyarul, ha meglátogatják néhány hónapra az óhazát. De csak egy csekély százalék: a nagy tömeg ott is angolul beszél és amerikaiasan érez. Nem lehet ezt tagadni, mert így van. Mivel azonban általában iskolázottabbak, műveltebbek s több irányban tájékozottabbak, jobb módúak, mint brazilai sorstársaik, büszkéek magyar származásukra és ezt bátran hangoztatni is merik, de érzésben, gondolatban, életfelfogásban már amerikaiakká váltak s ha meg is látogatják néha az óhazát, néhány hét múlva, ha az ünnepeltetés mámorelparólgott, visszamennek északamerikai hazájukba, mely termelte és táplálta őket kenyérrrel és műveltséggel.

Ugyanezt az átalakulási folyamatot figyelhetjük meg a brazilai magyar ifjúságnál is, azzal a különbséggel, hogy itt az állam (hivatalos) beolvadástól a kötelező brazil nyelvű iskolázatás szigorú keresztülvitele, valamint a magyar egyesületi élet szokatlanul méltánytalan megszorítása által még élénkebb és gyorsabb lefolyású lesz, mint Észak-amerikában volt. A brazil „melting pot” sokkal forróbb, mint az északamerikai, — nem hiába vagyunk a trópusokon.

MAGYAR ISKOLÁINK MEGTARTÓ HATÁSA ÉS KÜZDELME A BEOLVADÁS ELLEN

Ifjúságunknak csak egy csekély százaléka jár és járt magyar iskolába; így a nagy tömeg csaknem teljesen kicsúszott a kezükből.

Mit várunk tehát ezektől a magyar iskolába nem járt felemás magyar ifjaktól?

Azt, hogy egy olyan országhoz és egy olyan néphez tartoznak, amelyet nem ismernek s amelynek a nyelvét is mindjobban elfelejtik, illetve, amit nem is sajtóítottak el tökéletesen?! Hiszen olyan magyar családokat is ismerünk (és igen nagy számmal), ahol a szülők még csak botrányosan törnek a portugál (brazil) nyelvet, de a brazil iskolába járó gyermekekkel már brazilul szeretnének beszélgetni. Egy brazil középiskolába járó magyar származású 15 éves leány a villamoson rászólt az édesanyjára, aki ezt nekem elmesélte: „Anyuka, itt ne beszéljünk magyarul!” (Ma már nem lehet, de akkor még lehetett volna!). Ugyanabban a villamosban két német leány „vitte a szót”, igen hangosan, de fajukhoz méltóan, természetesen: németül. Próbált volna csak valaki őket figyelmeztetni, megkapták volna a magukét, de: brazilul!

Általános megfigyelésünk, hogy Braziliában a német, angol, francia, az északamerikai csak akkor beszél brazilul, ha brazilokkal beszél, egymás között azonban sohasem, míg az olaszok, az olasz leszármazottak, de különösen a magyarok, még a családban is, igyekeznek brazilul társalogni, főleg az új nemzedék. Pedig a család nyelve lehetne magyar, ezt semmiféle törvény nem tiltja, viszont az élő faji lelkiismeret megköveteli.

Nincs olyan magyar összejevetel, műkedvelő előadás, bál, magyar mozibemutató, nagy tömegeket megmozgató nemzeti ünnep, ahol ifjúságunk is megjelenik, hogy egymás között ne brazilul beszéljenek!

A „Hungaria” c. hangos filmbemutató, melyet a Capitolio nevű óriási mozgóképszínházban több mint harmadfélszáz magyar nézett meg már több ízben, fiatal lányaink és legényeink, sok esetben magyar iskolát végzett volt tanítványaink, így kiáltottak fel:

„Olhe, que bonitas frutas! Que lindo cavalo! (Nézd, milyen szép gyümölcsök, milyen gyönyörű ló!)”

Ugyanezt a megfigyelést tettem éveken át tanítványaim körében is: Felkiáltásaik, csúf szólások, gyermeki értelemben vett elszólásaik, csúf szavaik, ösztönös nyelvi kifejezési formák már nem, illetve még nem magyar nyelven törnek elő, hanem brazilul. Még csak véletlenül sem

fordult elő, hogy magyarul szidják egymást! (Viszont szü-
leik ezt bőségesen elvégzik helyettük!) hogy magyarul
veszekedjenek, nem, — mindig brazilul.

Bár a leckét kitűnően megtanulták s több mint 80 jó
magyar népdalt daloltak tiszta szívből, de ha egy ceruza,
tollszár elveszett, nem azt mondták, hogy a „tolvaj” vitte
el, hanem a „ladrao.”

ÖSSZEFOGLALÁS

Ha tehát összefoglaljuk a beolvadásra és a megmaradásra
vonatkozó alapos megfigyeléseinket, akkor azt kell mo-
danunk, hogy a brazíliai magyarság előtt két út áll s nem
tőle függ, hogy melyiket választja:

Az egyik: a beolvadás, a brazil tájhoz és nemzetbe
való fölszívódás kettős útja: a természeti és a társadalmi
(kereszteződés, házasság, keveredés) környezet hatására. Ez
a folyamat néhány évtized alatt fölszívja a második és a
harmadik nemzedék nagy átlagát.

A másik út szintén nehéz és ma még járhatatlan, de
nemcsak a kívándorolt magyar millióknak, hanem az

őshazi törzsmagyarságnak is mind sürgetőbb kötelessége és
érdeke: a hazatérés.

Ennek a részletes tárgyalása nem tartozik e vázlat
keretei közé, csak jelezni kívánjuk véle azt, hogy a har-
madik, a gyakorlatilag követett út önmagában nem elegendő,
mert megalkuvó s nem hozza meg a megoldást, — a
brazíliai magyarság jelenlegi formájában való megtartását,
mert ez csak csalódás, látszólagos eredmény, amellyel ön-
magunkat áztatjuk.

Mert nem igaz az, hogy a Magyar Medencében nincs
elegendő föld, tisztességes mindennapi kenyér és népi mű-
veltség a hazatérendő néhány milliányi magyar fajtestvér
számára!

Magyarország Középeurópa egyik leggazdagabb, leg-
áldottabb, legegészségesebb földje és országa s a magyar
paraszt egész Európa legeszesebb, legértelmesebb parasztja.
Adjatok ennek a parasztnak magyar földet, 150 népfőisko-
lát, modern, korszerű termelési keretet: kultúrát s akkor ne
féltsétek a magyar jövődőt!

Kordás Ferenc

Szétszórt magyarok nyomában...

Dr. Szathmáry Lajos, az Erdélyi Ma-
gyar Közművelődési Egyesület alelnöke
1942 december 3-án a Budapesti Kereske-
delmi és Iparkamara nagytermében figye-
lemreméltó előadást tartott a Látátható
kisebbségtudományi munkaközösségének
tagjai és meghívott közönség előtt a ma-
gyar szórványkérdésről. Szathmáry Lajos
kitűnően sikerült előadásából közöljük az
alábbi részleteket:

Kossuth Lajos 1885. április havában az EMKE-hez, en-
nek alakuló ülésére a következő szövegű táviratot intézte:
„Erdély jobbkeze hazánknak. Minden talpalattnyi térrel, mit
ott a magyarság elveszít, hazánk ezeréves magyar állami jel-
legének biztonsága csorbul. Hazafiúi irányban ellensúlyozni
a magyarelles állambomlasztó bujtogatást, feltartani a ma-
gyarságot, visszerezni az elvesztett tért, fejleszteni a köz-
művelődést, — oly önvédelem, melyet minden magyarnak
támogatni kellene!”

Kossuth Lajos láttnoki lelke ezzel meg is jelölte azt a
mindenkori legégetőbb erdélyi magyar feladatot, amit a
múltban szerfölött elhanyagoltunk és amit most már vál-
lálni kell és el is kell végezni.

Ma ezt a problémát *szórványkérdésnek* nevezzük. Kere-
ken 200 éves múltja van az erdélyi magyarság szórványo-
sodásának. Azt tudjuk, hogy 200 év előtt a magyarság helye-
zete Erdélyben számszerűleg jó volt, sőt abszolút többségét
tette ki Erdély lakosságának.

Azt merem állítani, hogy a 200 év előtti állapot fordít-
ott volt, vagyis a románság volt Erdélyben szórványi
helyzetben.

Lássuk mit mondanak az éppen Kolozsvárt folyó törté-
nelmi kutatás eredményei:

A XVI. századig nincs baj Erdélyben. A magyarság
abszolút többségben van. Az erdélyi román elem egynegyede,
jobb esetben egyharmada lehet Erdély lakosságának.

A XVII. századból való s némi támpontot nyújtó
jezsuita összeírás szerint Erdély lakossága kereken egy-
milliót tesz ki, ennek fele magyar, fele más nemzetiségű,
nagy részben román volt.

A XVII. században kezdődik aztán *Erdély magyarságá-
nak fizikai pusztulása*.

Tudvalevő dolog, hogy a honfoglaló magyarság, mint
nagy pásztor nép, Erdélynek termékenyebb völgyeit foglalta
el elsősorban. A Maros, Szamos, Körös, Lápos, Ahás, Ná-
das, Sajó völgyei voltak a fő letelepedési vonalak. A szé-

kely vármegyékkel, mint tömör magyar tömbökkel, ezu,
nem foglalkozom.

Fel kell tételeznem azt is, hogy keleten Moldovából,
délen pedig Munteniából és Olteniából volt már román be-
szívárgás a román népek ottani elviselhetetlen sorsa miatt.
Ez a beszívárgás csak a határhegyekben történhetett először,
majd Középerdély hegyeibe, ami nem volt nehéz, mivel a
román akkor is, ma is kispásztor nép volt és maradt. Ez
pedig *döntő szerepet adott ennek a népek fennmaradásá-
ban, terjeszkedésében*, mert minden eshetőségre biztosította
ennek a különben is igénytelen, szapora népek az életben-
maradását, terjeszkedési lehetőségét és biztosítja ugyanígy
ma is.

Békés időkben leereszkedett a völgyekbe. Veszély esetén
visszahúzódott a hegyekbe. A román tankönyvek ma is így
fejezik ki ezt a taktikai formát, hogy *s'au retras in munti*

Amikor aztán a XVII. században elkezdődött az Erdélyi
fenvegető pusztítások sorozata, természetes, hogy a felvo-
nuló hadak és hordák a foltvölgyekben és az utak mentén
letelepült magyarsággal kerültek szembe. A magyarság ellen-
állott és pusztult, elvándorolt az Alföld felé, mialatt a kis-
pásztor románság a hegyekben sokasodott, készen arra hogy
a veszély elmúltával lehúzódnon a hegyekből a termékeny
völgyekbe és elfoglalja a magyarság helyét.

Hogy a XVII. századtól Erdélyt és a magyarságot pusztí-
tató főbb eseményekre utaljak, fel kell sorolnom történelmi
ismereteinkből néhányat ezek közül. Szabolvai János halála
és Fráter György alvinci meggyilkolása után Castaldo hadai
tarolják le Erdély magyar vidékeit. Majd Rares Péter Mi-
hály vajda, Basta hadai és hordái azután II. Rákóczi
György balsikerű lengyelországi vállalkozása után a tatárok
végezték szörnyű pusztításokat. Később Várad elfoglalása
után a törökök pusztítanak embert és vagyon Erdély terü-
letén. Az évtizedes kuruc-labanc háborúk és az ezeknek
nyomában járó pestis pusztításai valóságosan kiirtották vidé-
kenként a magyarságot.

Igyekezzünk magunk elé képzelnünk ebből a korból
Erdély kénét. A magyarság telepedési helyei végig vannak
pusztítva, le vannak tarolva. Községek száza, egész vidékek
elnéptelenedve. Az ellenálló magyarság nagy része elpusztult,
elvándorolt az akkor benépesülő Alföldre, vagy felmenekült
az erdőkbe, a hegyekbe és ott elkeveredett a románság
közé.

Az államigazgatás akkor nem állott azon a fokon, hogy
ezt a helyzetet állampolitikailag mérlegelhetné volna.

Sőt, a török veszély elmúltával, Mária Terézia és II.

József kormányzati rendszere nem is kívánta a magyarság újbóli felerősítését.

A veszély elmúltával tehát az elnéptelenedett területekre lehúzódhatott nyugodtan a hegyekben és erdőkben épségben maradt és felszaporodott románság.

Ez a korszak Erdélyben 1848-ig tartott, amikor a szinte teljesen földnélküli román jobbágyság a magyar nagylelkűség folytán szintén részesült más nemzetiségekkel együtt a felszabadítás áldásaiban, és így kereken másfélmillió hold ingatlan tulajdonosa lett a magyar Erdély területén. Ez a földállomány 1850—1914-ig az Albina csendes földvásárlásai útján felszaporodott a kétszeresére. Az 1925. évi román földreform aztán betetézte az erdélyi magyar földbirtokállomány nagyrészének a megszerzését.

Ugyanez a történelmi tragédia lejátszódott az ország Délvidékén is, a Bánságban és a Bácskában.

Erdélyben a helyzet 1848 után így alakult: Kereken másfél évtizedig tart a nemzet passzivitása és ezalatt a Bach-korszak uralma. Ez alatt nem lehetett szó magyar nemzetpolitikai feladatok megoldásáról. A magyarság tehát itt Erdélyben nem nyúlhatott hozzá a nemzetiségi és az ezzel kapcsolatos szórványproblémákhoz, még ha akart volna is. Az 1867. évi kiegyezést követő időkben, a nemzeti önrendelkezés virágzó korszakában az államépítő feladatok úgy felsokasodtak, hogy azoktól nem látták meg az amúgy sem tisztán jelentkező szórványügyet. Pedig a meglevő magyarságnak apadása akkor egy újabb formában jelentkezett már, a beolvadás, az elrománosodás és a kivándorlás formájában.

1870-ben a hunyadmegyei Kisbarcsa községben kezd el a pap, tanító és a jegyző hatására Szathmáry György későbbi országgyűlési képviselő az elrománosodott magyaroknak őseik hitére való visszatérítését, de ez elszigetelt vállalkozás maradt.

A nagyobbaknak látszó államgondok, a gazdasági fellendülés boldog tudata a szórványkérdésről elterelte a figyelmet és még valami. A magyarság erdélyi szórványvesztései feletti aggodalmakat elaltatta az a népszaporulat, ami az asszimiláció útján állott elő és amit a magyar Génusz az ő vonzóerejével végeztet is. A magyar asszimiláció nem ismerte a csendőrt és az erőszakot. Az alulról felfelé törő jelenség volt afelé a társadalom felé, amelyet a magas politikai iskolázottság vezetett, a jogrend, a közeleti tisztaság, az emberi szabadságjogoknak szabad érvényesülése töltött meg és a modern jogállam eszközeivel igazgatott a közjóért útján.

A Rákosi Jenő-féle 30 milliós magyar álom volt e folyamatnak a végcélja.

Ma már látjuk ennek szörnyű tévedéseit. Valljuk be, hogyha nyertünk is értékes elemeket az asszimiláció útján, a másik oldalán a szórványokban ugyanannyi még értékesebb fajtestvérünket pusztulni engedjük.

A liberális kornak legboldogabb 50 éve eltelt anélkül, hogy a szórványügyben az 1885. évben megalakult EMKE-n kívül valami komolyabb segítő akció indult volna el.

Az EMKE, a hunyadi mozgalom folytatásaként, helyes úton indult el a szórványkérdés megoldására.

Ez az egyedüli tisztán társadalmi erő kifejtés azonban kevésnek bizonyult a nagy feladat elvégzéséhez.

Külön előadás tárgyát képezné az EMKE szórványvédő munkájának ismertetése. Ez a tevékenység az EMKE 50 évéből kereken 30 békés évet tett ki. A többi 20 év már a megszállás korszaka volt. Az első világháború után Trianon jött és az EMKE-t letörték.

1918. után már nem voltunk a magunk urai.

Kisebbségi sorsba való sodortatásunk után sok egyéb magyar bajunkkal együtt a szórványügy is hatványozottabb formában jelentkezett és akkor a korlátozott teljesítőképességünk mellett, az anyagi segédeszközöknek szinte teljes hiánya miatt, kétségbeesetten kérdeztük, hogy mi lesz?

Addig sem jutottunk el a boldog békeévekben, hogy számba vegyük a szórványi magyarságot és képet alkothassunk magunknak helyzetünkről.

Hiába mea culpáztunk visszafelé. Közéleti küzdelmeink-

ben rengeteg erőt pazaroltunk el és pazarolunk ma is a részletfeladatokra, közben sok más főbajunk között, a szórványügyet is elhanyagoltuk.

A természetes halál és ennek kórokozói ellen orvosaink, egészségügyi intézményeink gazdag felkészültségével védekezünk, de a szinte olyan arányú élőhalott szórványmagyarság megmentésére csak néhány elszánt apostol, főleg egyházi ember jelentkezett és kezdte meg magánszorgalomból a védőmunkát.

1937-ben az Országos Magyar Párt, feldolgozott anyaggal már állást foglalt az erdélyi szórványmagyarság ügyében. A cselekvés terére nem léphetett, miután az ügy rendezése a román államérdekeket érintette volna.

Ennek és az újabb felderítő munkálatoknak során ma már fel van tárva az északkeleti szórványmagyarság száma és helyzete. Kereken 90.000 lélek van, akikre nagyon kell vigyáznunk. És 300.000-nél több, akikre nem vigyáztunk, de azért ma még élnek.

A hibákat ma is tetézzük, sokszor a hozzá nem értésből származó túlbuzgósággal. Csak néhány példára mutatok rá: Északkeleti román lakossága ma kereken egy millió. A magyarság ennél több. Ez a románság ma 1,5%-kal jobban szaporodik a természetes szaporodásban, mint a magyar. Ez évente 15.000 főnyi többszaporulatot jelent a magyarságnál.

A társadalmi, nemzetvédelem ezt kellene, hogy közbősítse. De nem teszi, hanem ráadásul valósággal exportálja Északkeletnek legértékesebb emberanyagát, a székelységet, Budapest és a többi magyar város felé, háztartási alkalmazottnak, iparostanoncnak, boltiszolgának, sőt még telepítésre is. Ujvidéken még külön irodát szervezett az erdélyi kiszármazottak köre ilyen célzattal. Budapesten 50.000 székely lehet ma. A többi magyar városban is ennyi.

Ha hozzáveszem azt, ami bent maradt Délkelet-Erdélyben, a Regátban, mint átmeneti munkás, akkor 200.000 olyan északkeleti magyar van közvetlen közelünkben távol, akiknek a visszatért Északkeletben volna a helyük, mert itt minden magyar lélekre szükségünk van.

A magyar társadalomnak a sorsa szorosan összefügg ezzel a kérdéssel és ennek a magyarságnak a sorsával.

Mit ér az, ha Kolozsvárt ugyanannak az 1000 főből álló és variálódó hallgatóságnak évente 1000 előadást tartunk, de a Kolozsvártól 10—15 km távolságban fekvő falvaink szórványmagyarjainak nincs imaháza, harangja és a város nem megy ki hozzájuk.

814 szórványsziget várja a magyar társadalom segítő kezét, a magyar papot, a magyar urat, aki felemelje magához és bevonja a magyar életközösségbe.

Nincs mivel megnyugtassuk lelkiismeretünket. *El kell indulni.*

Induljon el elől az egyház és vele a magyar társadalom.

Ha nincs elég papunk, menjenek az egyháziánácsosok! A 22 éves megszállás alatt sok száz nem hivatásos pap prédikált és magyarázott szükségéből bibliát jó eredménnyel. Itt a tél. A falu csendes. Népünk ilyenkor gondol sokat a sorsára.

Az idegen propaganda ilyenkor rontja meg bizonytalan lelküket.

Hogyme, hiszen magyar pap, vagy magyar úr olyan ritkán vagy soha nem jut el sok szórványba.

A szórványmunka magját egy bánsági községben találtam meg: Szilassy Margit asszony három kis gyermekével — egyedüli négy magyar lélek az idegen tengerben, — úgy tartotta fenn magyarságát, hogy tőlünk kért és kapott iránymutatást, vallásos iratokat, tankönyveket, frásba foglalt istentiszteletet. Milyen nagy dolog lehetett midőn ez az erős lélek, idegen férje mellett is, lehajolt kis asztalára és a petróleumlámpa fénye mellett imádkozott gyermekeivel, énekelt és tartotta fenn bennük a magyar lelket, az öntudatot.

A szórványmunka felső iskoláját a dunaszentilónai református csehekénél láttam, akiknek a cseh külképviselet olyan lelkeszt küldött le, aki lelkiatya is volt, orvos, fogorvos, kertész és mezőgazda.

Ismerek egy más kisebbségi sorsban lévő szórvány-

munkásnőt, aki az elhagyott tanyai szórványmagyarokat egyedül keresi fel, számbaveszi őket, ellátja lelki vigasszal és tanácsokkal, hasznos olvasmányokkal, gramofonjával énekekre tanítja őket. Az egyházakat pedig így értesíti az így felfedezett híveikről.

Ismerek oly szorgalmas fiatal lelkészt, aki vasárnap imáit és prédikációit sokszorosítja és postán szíjjelküldi elszórt híveinek, akiket ritkábban kereshet fel. Ezek legalább olvasva részesülnek a lelki vigasz áldásában.

Itt említem meg, hogy szórványlelkészeinket végre abba a helyzetbe kell hozni anyagilag, hogy megfelelő jármű birtokában állandóan gondozhassák szórványaikat.

A lelkési szolgálatban köteleztessék minden magyar lelkész két éves szórványszolgálatra. Ez előhaladásának feltétele legyen.

Szórványi papjainkat, tanítóinkat rögzítenünk kell falujukhoz, jó lakóház építésével és anyagi megsegítésükkel.

A román falvak biztos alapjai a kis román bank vagy bankfiók, a szövetkezet, ezeknek vezetői és a faluból kinevelt pap és tanító voltak és azok ma is.

Ezt nekünk követnünk kell. Az ismert 600 magyar tehetséges falusi gyermek taníttatásának nagyszerű gondolatát használjuk ki arra, hogy ezeknek jó részét éveken át csak papnak és tanítónak neveljük, akik nem irtóznak a falu sarától és akik a falumunkát maguk viszik az iskola padjaiba és nem felülről hozzák a város teóriáiként le a falvakba.

Igy ki fog alakulni a szórványi magyarság és a vezetői között az egészséges közösségi szellem. Ez az alfája a falu életének.

Egy hársági telepes szórványban augusztusi vasárnap délután meglátogattam a tanítót. Az iskolánál találtam a telep magyarságát. A virágos kertben csoportokban ütekek és áhítatosan hallgatták tanítójukat, amint olvassa és magyarázza Petőfi verseit.

Ez olyan tiszta szórványmunka, falumunka, amit min-tának kell elfogadni. Nem kerül pénzbe senkinek, csak faj-szeretet kell hozzá és közösségi szellem.

Ezzel tudom megmagyarázni a szomszédos másik magyar telep tanítójának esetét is, aki havi 500 lei fizetéssel a román kat. felekezeti iskolában esernyő alól tanította a feltett kalappal tanuló 65 magyar szórványgyermeket, mert az iskola tetőzetén beesett az eső. Ez a tanító nem várta meg a tető kijávitását és a fizetésrendezését, hanem *tanított!* Ezt a közösségi érzés váltotta ki belőle.

Van aztán még számtalan példa a negatív szórványmunkára, nem is a társadalmi, hanem a hivatott szórványgondozók között.

Tudunk olyan községekről, ahol évtizedek óta nem járt magyar pap. Így természetes aztán, hogy az ilyen szórványban a kéznél levő román pap esket, keresztel és temet, de *anyakönyvvel* is.

Igy vész ki népünkben aztán az öntudat... Népünk elrománosodása nagy százalékban az öntudat elvesztésének és az elhanyagoltság számlájának terhére írandó.

Az életből vett példákkal kívántam futólag megvilágítani az egyházi és társadalmi szórványmunka feladatait és hiányosságait. Tudom, hogy van és lesz felbuzdulás és kezdeményezés elég. Örömmel látjuk a rendezvényekből és a befutó jelentésekből. Kérve kérünk azonban mindenkit, hogy helyezze kezdeményezéseiket és tevékenységüket az egységes irányítás és szakszerűség fegyelmé alá. Tanulni vagyunk annak, hogy a rosszul indult és végzett szórványmunka mennyi pénzt és munkaerőt pazarol el eredménytelenül.

Egyházainknak megvannak erre a szakelődői, tele hely- és anyagismerettel. A társadalmi munka irányítására is van szerv. Legyen tehát ez a munka egységesen végzett és eredményretörő.

Ne várjunk mindent az államtól. Az állam elvégzi a maga feladatait. A szórványkérdés nemcsak állami feladat, elsősorban egyházi, társadalmi feladat. A magyar társadalomnak emellett éppen elég elvégezni valója akad. Ha nem tudná valaki, hogy mi volna az, az egész pontos feleletet nyerhet onnan, ahova irányítják.

Kisebbségi életünkben az Országos Magyar Párt az 1937. évi sepsiszentgyörgyi nagygyűlésen határozatokat hozott a szórványgondozás ügyében. Nem árt, ha ezeket fel-elevenítjük, már csak azért is, hogy lássuk az akkor jónak látott irányelveket:

1. Az Országos Elnökség központi irodájában szórványosztályt állít fel, amelyik irányítja az országos munkát, első-sorban összegyűjti a vonatkozó munkaanyagot és meg-kezdí a szórványkataszter felállítását.
2. Ugy az országos, mint a tagozati intézőbizottságok minden ülésükön a szórványok ügyével foglalkozzanak és egymással élénk összeköttetést tartsanak fenn a szórvány-munkát illetően.
3. A nemzeti egyházak megkeresendők aziránt, hogy a munkát a megkezdett mederben, de erőteljesebben és rendszeresen folytassák és különösen az új nemzedék tetterős, fiatal falumunkásait állítsák a munka élére, akik eddig is a munka nagy részét fáradhatatlanul és látható eredménnyel végezték. Mérlegelendő az is, hogy a szórvány-ügynek a nemzeti öntudatban való meggyökereztetése végett felekezeti közép- és felsőfokú iskoláink milyen alak-ban foglalkozzanak a szórványok ügyével.
4. A magyar hírlapok és a szépirodalmi vállalatok megke-reseendők aziránt, hogy a szórványügyet tartsák napiren-den, olvasótáborukat a szórványmunkára neveljék és a nemzeti áldozatkészséget a szórványmentésben szervezzék.
5. Társadalmi, tudományos egyesületeink foglalkozzanak a szórványügy elméleti, gyakorlati, nemzetközi kérdéseivel és az anyagi megsegítés lehetőségeivel.
6. Szövetkezeteink, pénzügyintézetek gondoskodjanak a szór-ványmunka anyagi támogatásáról. Etekintetben vegyék alapul a békebeli román és a háború utáni szász-sváb mintaszerű eljárásokat, amelyeknek anyagi teljesítése mögött, magyar pénzügyintézetek messze lemaradtak, néhány tiszteletreméltó kivételtől eltekintve.

Ezeket a határozatokat ma sem kell semmit sem vál-toztatni, amikor már szabad hazában fogunk hozzá a szór-ványkérdés megoldásához. Ehhez ma már a tetteket kérjük. Arról van szó csupán, hogy a volt Országos Magyar Párt szellemi örökösei vegyék fel a munka fonalát. A felelősség az egész magyar társadalmat terheli. Az egyházat, a földes-urakat, a tanítót, a körjegyzőt, szolgabírákat és minden olyan állami funkcionáriust, aki közekébe kerül az erdélyi magyar szórványoknak. Társadalmi egyesületeink szenteljenek időt, fáradságot, keressék fel elesett véreinket. Fogja meg minden magyar ember egy-egy szórványi magyar család, ember, gyermek kezét, ki milyen erős, és szorítsa meg, emelje fel magához. Ezt ma így kívánja meg a magyar sorsközösség.

Kevesebb írást és beszédet várunk a magyar sors-közösségben.

Annál több és gyorsabb tettel!

A szlovák irodalom magyar megvilágításban

Jellemző sajátsága irodalomtörténetírásunknak, hogy amilyen mértékben foglalkozik a magyar- és világirodalom viszonyával, különös tekintettel a nyugati irodalmakkal való összehasonlításra és hatásokra, épp annyira elhanyagolja, sőt figyelemre sem méltatja a magyarság és a közvetlen kismépi szomszédok szellemi életében mutatkozó sokszázas kapcsolatokat s ezek jelentőségét a dunamedencei népi művelődés szempontjából. Csak a legújabb időkben találunk olyan utalásokat, melyek kimutatják elengedhetetlen szükségét annak, hogy az új magyar szellemtörténet ebben az irányban is kezdeményező lépésre köteles.

Azok a fiatal kutatók, akik az irodalomtörténetész szempontjait a közép-déleurópai oknyomozó magyar szellem-történettel összeegyeztetve a magyarság és a körülötte élő népek szellemi fejlődését az irodalmi és művészeti kapcsolatok fényénél vizsgálják, egyben a dunai táj kultúrterképét készítik elő. Azt a térképet, mely a vizsgálatok szintéziséként világosan jelzi majd az utat az itt élő népek szellemi közeledése felé.

Bizonyos, hogy ez a mélyreható kísérlet a dunai népek szellemi elzárkózása idején különösen kisebbségtudományi szempontból érdemel figyelmet. A modern kisebbségtudománynak ugyanis alapétele, hogy a körébe tartozó kérdéseket a magyar önismeret tudományos sfkján rögzítse le s ennek páratlan értékmérőjével mondjon véleményt a magyarság és szomszédai viszonyáról, a kölesönös kötelességekről és jövőbeni feladatokról. A szellemtörténeti kezdeményezés ebben a tekintetben nagy segítségére van a tudománynak, mert megkísérli kielemezni a múltból és jelenből azokat a jelenségeket melyekre egykor a közeledés előkészítői hivatkozhatnak.

Nem meglepő, hogy erre a munkára elsősorban azok vállalkoztak, akik a magyar nemzetiségi kérdéssel foglalkozva a velünk élő másajkú tömegek szellemi vizsgálatában eljutottak a közép-déleurópai kismépi kultúrákig s azokat egyre rendszeresebben ismertetik a magyar közvélemény előtt. Törekvésük kettős irányú: egyrészt az, hogy szellemi közvetítésük révén a magyarság dunai szemléletét elmélyítsék, másrészt, hogy példájukkal előbb irodalmi, majd társadalmi síkon lebontsák azokat a válaszfalakat, melyek a dunai népek között mindmáig fennállanak.

Ez a szellemi előmunkálat kétségtelenül jótékony hatással van a magyarság és a hazai nemzetiségek között épülő kapcsolatokra is s ez a konkrét szempont megkívánja, hogy e munkaterv jelenségeivel, dokumentumírásaival behatóan foglalkozzunk.

Ebben az értelemben ismerteljük és mérleljük Sziklay Lászlónak időrendben első szellemtörténeti összefoglalását a szlovák irodalomról.*

Magyar részről a szlovák irodalom fejlődésének teljes bemutatására még senki sem gondolt — olvassuk a munka előszavában — s ha számbavesszük az e tárgykörben megjelent frásokat, sajnálattal kell tudomásul vennünk szerző megállapítását. A hibák kútforrása, mint a nemzetiségi kérdés egész vonalán, itt is a XIX. század második felének helytelen kultúrpolitikájában rejlik, mely még politikai célkitűzései sorába sem vette fel a nemzetiségi béke elérésére irányuló kulturális eszközöket. Csakis így történhetett, hogy a velünk élő népek sajátos szellemi életéről jóformán fogalma sem volt a századforduló magyarságának s mivel ezeket nem ismerte, képtelen volt a területi és lelki összefogás megteremtésére, szemben azzal a nemzetiségi politikai arcvonallal, mely viszont kiválóan ismerte a közvéleményünk tájékozatlanságát s ezt a súlyos ütőkártyát a legválságosabb pillanatban érvényesítette ellenünk. A XIX. század folyamán egyetlen szlovák szellemi élettel foglalkozó szakmunka sem jelent meg magyar nyelven s az a néhány ismertetés, mely a „tótiságról“ elhangzott, műkedvelő frazeológiával telített, gyökértelen, romantikus frás volt, s egyben kiválóan alkal-

* Sziklay László: A szlovák irodalom, (Franklin Társulat kiadása, Budapest, 1942.)

mas arra, hogy tápot adjon a további elhidegülésre. Idetartozott a századfordulón *Pechány Adolf és Gáspár Imre* néhány füzeté s ha voltak olyanok is, mint *Samo Czarnobél*, aki *Adalékok a tót nyelv történetéhez* (1887) és *A tótok és nyelvük* (1903) című műveiben izellőt adott a szlovák irodalmi megújulás századának jelenségeiből, vagy *Steier Lajos*, aki a világégés kapujában figyelmeztetett a szellemi erjedés mélyén meghúzódó körülményekre (*A tót kérdés I.* 1912.); ezek a nemesveretű szárnypróbálgatások is visszhangtalanul múltak el s a két nép közötti lélektani ellentét elvezetett az ismert eseményekhez. Az utóbbi két évtizedben esztétáink kis tábora megkísérelte az irodalmi vizsgálat eszközeivel a magyar—szlovák szellemi kapcsolatok sürgetését, igen gyér eredménnyel. Ezek a kezdeményezők, (sorukból *Vájlak Sándort, Sárkány Oskárt, Szabó Zoltánt és Csapláros Istvánt* említi a szerző; véleményünk szerint joggal idetartozik *Duka-Zólyomi Norbert, Dallos István, Darvas János, Szalatnai Rezső és Peéry Rezső* is) rész kérdéseket dolgoztak fel a szlovák irodalom egyes korszakaiból, illetve a magyar—szlovák kultúracsere lehetőségeit vitatták. *Krémery István* magyarnyelvű szlovák antológiája (1925), *Emil Boleslav Lukáč* és körének műfordításai jelentek meg válaszként s az utóbbi éveket ismét a kölcsönös hallgatás jellemzi mindkét oldalon.

Ezt a hallgatást szakította meg *Sziklay László* szlovák irodalomtörténete, mely a legrégibb időktől a XIX. század végéig tárgyalja anyagát.

Mielőtt az első magyarnyelvű és magyar nézőpontról bemutatott szlovák irodalomtörténet ismertetéséhez fognánk, vázolni kívánjuk röviden azt az álláspontot, mely *Sziklay László* irodalomtörténete megírásakor áthatotta. Előljáróban bejelenti, nem kívánt kézikönyvszerű adatgyűjteményt adni, célja mindenekelőtt az volt, hogy a szlovák irodalmi fejlődést az általa „*hungarus patriotizmusnak*“ nevezett érzésalkat mérlegén lemérje s a feldolgozott anyagból kimutassa annak mindenkori jelenlétét a szlovák lelkiségben. Természetesen ez az a priori vizsgálati mód, mely néhol meglepő eredményeket mutat fel, olykor sajátos axiómák elfogadására kényszeríti az író s így lesz a pánszláv *Kollár* költészeté „*hungarus költészet*“ (97. l.), *Šturák*, a negyvennyolcas magyarellenes szlovák felkelés vezérének lelki magatartása rokon az egykorú magyar költészettel (110. l.), a szlovák nemzeti romantika nagymestere, *Sládkovič András* „*rokon hungarus költő*“ a *Himfy* dalokat szerző *Kisfaludv Sándor*-t, sőt a *Toldi* szerzőjével, a legnagyobb szlovák poéta, *Hviezdoslav* „*a századvég magyar költőin kívül talán leglényesebb őrzője a magyar klasszikus izlésnek*“ (203. l.), a nyelvújító *Bernolák* a szellemi kételyelvűség és a rendi Magyarország valamennyi jellemvonásának hordozója (38. l.) s még *Svetozár Hurbán Vajanskyban* a magyarellenes politikai széppróza kifejesztőjében is, ezért tételez fel egy helyütt állítólagos hungarus hágományt (156. l.).

Ha ez a meghatározás a területi sorsközösségre vonatkozik, úgy a fenti idézetek csakis abban az értelemben állják meg helyüket, hogy az említett szlovák költők és frók szerették a magyar föld egy részét, mint szülőföldjüket, de korántsem társítható ez az érzelem sem az egész magyar tájra, sem pedig az frók és költők szűkebb pátriájának más nemzetiségeire. Kétségtelen, hogy a területi sorsközösség erős érzelmi szála nagyobb törés nélkül érkezik a XIX. század első harmadának végéhez, innen azonban nem az frók, hanem a nép őrzi azt a mélyseges tudatot, melyből időnként egy és más felcsillan a politikamentes nagyok (mint *Hviezdoslav*) lantján.

Ép így a Herder—Hégel-i ideológia egybevetése a szlovák nemzeti megújulás összes frázisaival sem egészen helytálló, mert ha indítékot kölesönöz is a szláv nacionalista tudat a német bölcselőkötől, a pánszláv gondolatkör kifermázását már nem a herderi fellengős piétizmus alapján, hanem a tervszerű politikai és szellemi imperiálizmus céltudatával vállalja az orosz egyháztörténészek, politikusok és költők

lancolata, helyenként egy-egy cseh, szlovák vagy délszláv összekötővel.

Az irodalomtörténeti ismertetést a XVI. századig tartó népmondai és költészeti fejlődés behatóbb vizsgálata nélkül a protestáns irodalomról szóló fejezettel vezetni be. Történeti lírára, históriás énekekre, vallásos költészetre és tudományos írásokra osztja anyagát. Köszönettel vesszük a XVI.—XVII. századból fennmaradt magyar vonatkozású szlovák históriás énekek bemutatását. A II. Lajos király haláláról, a sziget váráról, Egerről, a Kuruc világról, Báthory Erzsébetről és Murány váráról szóló történeti énekek csodálatosan mély bizonyítékai a magyar—szlovák lelki és nemzeti egységnek az említett századokban. Ezek a valóban „hungarus” nyomok bővebb szellem-történeti méltatást érdemelnének, esetleg önálló tanulmány keretében, mely visszanyúlna a szlovák népi szájhagyomány gyökeréig. Figyelemreméltó Rimay János és Beniczky Péter szlovák verseiről adott tudósítás, mely kivált előbbi esetében irodalomtörténeti jelentőségű. A protestáns kor általában a magyar—szlovák életközösség ideje, amikor a török elől a Kárpátok felvidéki vonulata alá szorult magyarság testvéri életformát alakított ki a szlováksággal. A korszak tudósai, Krmann Dániel, a fejedelem követe s a magyar—szlovák Bél Mátyás egyformán tartják magukat magyarnak és szlováknak a magyar nemzetiség föltélen hívével. A protestáns-kori szlovák költészet még a cseh liturgia nyelvén hangzik fel s ezt a cseh nyelvi hegemoniát a tudományos jellegű munkák sem tudják levétközni.

Helyesen és mértéktartóan jár el Sziklay, amikor kimutatja, hogy ez a cseh irodalmi ösztönzés kizárólag a szlovák irodalmi-nyelvi hagyományok hiányának és a protestantizmus cseh közvetítésének tulajdonítható s a cseh nyelvnek a szlovákság hungarus közérzetére még akkor sem volt hatása, amikor az a králicai Biblia egyházi cseh nyelvén szerzi első irodalmi benyomásait. Ezt a tételt igazolja a kissé szűkre fogott pozsonyi protestáns felvilágosodás korszaka is, melynek racionális, Tablic és Palkovič szellemtörténetileg szervesen kapcsolódnak a szlovák protestantizmus kezdetéhez s így a katolikus visszahatás korának közbeiktatása nem volt szerencsés. A szellemi kontinuitásra egyébként értékes anyaggal szolgál Durovičnak a szlovák evangélikus irodalomról közelmuliban megjelent műve (*Evanjelická literatura až do tolerance*, Turč. Sv. Martin, 1942.)

A csehnyelvű korai szlovák protestantizmus ellentétéül el kellett következnie a katolikus irodalmi visszahatás korának, melynek alapjait szellemi tartalommal a pázmányi ellenreformáció töltötte meg. Vájlak Sándornak Pázmány nemzetiségi politikájáról írt hézagpótló tanulmányára hivatkozva széles kortörténeti tablót nyújt a Nagyszombatból kisugárzó új szellemáramlatról, melynek fordulóján Bernolák, a „szlovák Kazinczy” bejelenti a nyelvújítást a sajátos szlovák irodalmi nyelv megteremtése érdekében. A középszlovák nyelvújítást irodalmi nyelvvé esiszóló nyelvész-polihisztor módszertanáról világos, könnyen áttekinthető, teljes képet ad. Különösen értékes mindaz, amit Bernolák ötnyelvű szótáráról mond, melynek magyar vonatkozásait eddig gondosan leplezték a szlovák és cseh irodalomtörténészek. Bernolák szlovák—cseh—latin—német—magyar szótára 1829 és 1833 között jelent meg Budán, az Egyetemi Nyomda kiadásában azzal a kizárólagos céllal, hogy a területi közösségen belül élő különböző ajkúak megismerjék egymás nyelvét és ezen keresztül megértsék egymást. Mi más ez, mint a magyar életközösségben kibontakozó nagy szlovák tudós elvi hűségnyilatkozata a nemzet és nemzetiségek közötti békés együttműködés és geopolitikai egység szolgálatában.

Bernolákot kor- és munkatársai: Bajza József Ignác, a nyelvi reform kísérletezője és Fándli György, a kettőjük által alapított irodalmi-művészeti *Munkaközösség* fáradságátlan kultúrmunkása között tárgyalja s ugyanakkor a bernoláki hagyaték legkiválóbb továbbművelőjéről és formaművészeiről, Holly Jánosról indokolatlanul megfeledkezik. A Bernolák-méltatás zárószakaszában ugyan elismeri, hogy Holly munkáit a nyelvújító irodalmi nyelvén alkotta, de romantikus lelkiállása miatt inkább az irodalmi romanti-

cizmus korában véli tárgyalhatónak. A Štur-iskola helyzetképében egy alkalommal találkozunk is nevével, amikor meg tudjuk, hogy mint katolikus fró Bernolák irodalmi nyelvéhez csatlakozott s Kollár mellett vezető szerepet játszott az ifjúság és romanticizmus erejével megújult szlovák szellemi életben. Ennyit olvasunk mindössze a Bernolák-iskola (igaz szerző az iskolák szerinti felosztást elveti és egyéniségek szerint rendezi anyagát) legkiválóbb lírikusáról, arról a regényes poéta doctusról, aki nemcsak a nemzeti klasszicizmus egyik leg tisztább képviselője a szlovák lírában, de bizonyos mértékig Kollárra, sőt Sládkovičra is hatott lángoló faji tudatával és korlátokat nem ismerő elképzelhetőségével. Ha iskolák és irányok szerint vizsgálódunk, úgy kétségtelen, hogy Hollynak a Bernolák-iskola írói közt szerepelnie kell szellemi rangjához és a bernoláki nyelv lírai kifejezőjéhez méltó módon, hiszen kétségtelen — többek közt Podhradský is megállapítja, — hogy Holly irodalmi hatása épen a nyugati nyelvújítás használata miatt nem válhatott általánossá, tehát a költő igen jelentős áldozatot hozott, amikor eposzait (*Svätoplek, Cyrillomethodiada, Sláv*) az új szlovák irodalmi nyelv elmélyítése céljából Bernolák elméletének gyakorlati szempontjai szerint öntötte formába. Ugy értesülünk, hogy Hollyról a közeljövőben hosszabb irodalomtörténeti tanulmány jelenik meg, mely bizonyára számos vonatkozásban tisztázza majd a szlovák őstörténet költőjének szerepét a magyar érdeklődők előtt. Vitathatatlan, hogy Holly, mint önálló költői egyéniség is megérdemli nagyfontosságú működésének részletes ismertetését, annál is inkább, mert őrvje a szlovák nemzetpolitikai tudat romantikus korszakában majdnem egyenértékű Kollár és később Sládkovičéval.

A XIX. század, a nemzetiségi kérdés nagy százada a szlovák nép életében sorsdöntő lelki átalakulást eredményez. Sziklay László mélyről ismeri a szlovák szellemi fejlődés e legfontosabb korszakát, amikor a sorsközösség összekötő szálai sorra elszakadnak és a századvégen két ellentétes nacionalizmus mérkőzik a Kárpátok alatt. Ennek az elemi erővel feltörő szélsőséges nemzeti érzelmeknek lendítő erőt a *pánszláv eszmekör* adott. Sziklay a *tézis-antitézis-szintézis* elméletből kiindulva gondosan válogatja azokat az elemeket, melyeket a XIX. század első felének szlovák értelmisége a Herder—Hégel—Schözer-i ideológiából merített. A tézist valóban a szellemtörténész gondos adatgyűjtésével és indoklásával látja el. Kollár Jénában értékeli újjá nacionalizmusát s itt mélyül el barátsága Safárik iránt. Bachmann professzor, a híres Herder-epigon lelkiüket a népdalok és a tiszta szláv kislépek jövőjét hirdető elmélet felé hajtja abban az értelemben, hogy úgy ők, mint később Štur vagy Sládkovič semmi többre nem kíváncsiak a herderi doktrínából és erre a meglehetősen laza gondolati talajra építik fel küldetésüket. Utóbbiak már Halléban találkoznak a német filozófiával s a szlávok felfedezésének herderi tanát a hégeli kislépi rendeltetés elvével egyeztetik, majd Schözerre vetik tekintetüket, akinek a primitív szláv egységről vallott nézeteit politikailag értelmezik s így érkeznek el az ezidőtájt egyedül független szláv nép, az oroszország rajongó tiszteletéhez, az orosz irányítás mellett kibontakozó szellemi és politikai szláv egység tudatához. Hogy elméletük mennyire vegyes halmazállapotú, igazolja ezt mindenekelőtt az a körülmény, hogy Safárik az orosz pánszlávizmus tekintetében élesen szemben áll az ábrándos és politikailag éretlen Kollárral, Štur viszont a cseh orientációt követő Safárikot támadja, mire Palacky, Jungmann, Kollár és Safárik a *Hlasoveban* (1846) nem éppen esztétikai módon mondanak véleményt Štur és társai felett, akiknek szélsőséges népi nacionalizmusa rövid időn belül szlovák politikai álláspont lett s egyre inkább pánszláv jellegűvé színeződött a szlovák nacionalizmus szempontjából. Sládkovič a szlovák szellemi erjedés negyedik nagy képviselője aránylag legszerencsésebben egyeztette a politikai és kulturális szempontot, amikor Puskin Anyeginjén keresztül közelítette meg az orosz műveltséget s tapasztalatait a szlovák népi tudat elemivel forrasztotta össze. Ennek a tudatnak klasszikus kifejezője viszont a századfordulón *Hviezdoslav* lesz, a mindmáig legnagyobb szlovák költő, öncélú szlovák népi szemlélet kifejezője, mely-

ben még helyet kapnak a hungarus múlt bizonyos jellegzetes vonásai. Ha ötükhöz hozzávesszük Svetozár *Hurban Vajansky* robusztus, fanyar egyéniségét, akinél művészeti szempont politikum nélkül nem létezett s aki pályáját kizárólag a további asszimiláció megakadályozására és a magyargyűlölet tervszerű szftására állította be, nagyjából együtt van a XIX. század szlovák szellemi arcvonala, mert a többiek, mint *Hodža és Hurban Štur*, *Samo Chalupka* Kollárt, *Josef Škultéty* Vajanskyt stb. követték. Azok a jelentős egyéniségek, akik a szellemi és politikai vezetők hatása alól felszabadulva, kizárólag művészi célkitűzések alapján járták a maguk útját mint a balladaköltő *Ján Botto*, a derűs humorú és ironikus történelmi és társadalmi regényíró *Ján Kalinčák*, a remekművi népi novellák szerzője, *Martin Kukučín* Holly módjára hiányoznak a kötetből, pedig a XIX. század szlovák irodalmába épügy beletartoznak, mint például az idősebb (*Ján*) *Chalupka*; a szlovák nemzeti dal költője *Samo Tomášik* vagy a századvégen feltörő *Elena Maróthy-Soltészová*, a késő romantikus írógárda egyetlen jelentős írónője.

Visszatérve arra a gondolati alapra, melyen szerző a XIX. század szlovák irodalmi kibontakozását telepíti, ezt a századot a *szláv kulturális kölcsönösség* eszméje hatotta át, mely az európai szlávok rendkívüli öntudatosodására vezetett. Kollár, amikor elsőként veti fel a „*uzajemnost*” (kölcsonösség) gondolatát, — mint *A szláv törzsek irodalmi kölcsönössége* (1835) című tanulmányából kitűnik — ezt a felfogást kulturális számvetésnek és életprogramnak szánta, nemcsak a maga, de kora minden szláv irástudója részére. A történelmi tejiődés igazolta, hogy Kollárnak, — akiről egyébként teljesen megmohivált, tudományos értékű, művészi jeuemrajzot ad, a legjobbat, mely eddig magyar nyelven megjelent, — számítása bevált s ez az egyetlen tétel a legutóbbi időkig virtuálissá tette nevét az európai szláv irodalmakban. Bebizonyosodott ugyanakkor az is, hogy a szellemi, majd politikai panszlávizmus közvetlenül *Sturra* vezethető vissza, akinek utolsó munkája (*Slawenthum und der Friede der Zukunft*) nemcsak a politikai úbrándjaiban csalódott író kiütkeresése, hanem politikai végrendelet is volt a ruszofilizmus emiön felnövekedő neopanszlávizmus hívei felé. Amikor ezt a szempontot az oknyomozo irodalomtörténetész kiváló érzékével a szellemtörténelmi tejiődés egyik fordulópontjává tette, rendkívüli szolgálatot tett a fiatal magyar kutatógárdának is, mely sallangjától megtisztítva látja vegre *Stur Lajos* és a pozsonyi körének végső törekvését. Epigy csak az eismerés hangján szólhatunk *Sziklay László* *Sládkovič-tanulmányáról*, mely bár fokozott figyelmet szentel *Kleinschnitzova* kutatásainak (*Andrej Sládkovič a jeho doba*, Praha, 1928) mégis teljes mértékben eredetinek mondható és olyan összehasonlító jellegű irodalomtörténelmi jeuemrajznak számít, mely minden fölösleges vonás és kiterő nélkül nemcsak a nagy szlovák költőt állítja élénk, hanem művészi keresztül az egész szlovák láthatárt, melynek utolsó magyarbarát vonatkozásait a *Hurban Vajansky* által kezdeményezett szlovák politikai regény irtotta ki a szlovák értelemiségből. Itt is hangsúlyozzú azonban, hogy *Hurban Vajansky*

aprólékos bemutatása mindenekelőtt a szerző szellemi emelkedettségére és politikamentes tudományos higgadságára jellemző, aki a magyar—szlovák jóviszony múlt századi legnagyobb ellenlábásának olyan szellemtörténelmi és kritikai emléket állít, mely joggal vonhatja magára a hazai és határokentüli szlovákság figyelmét. Hviezdosláv a romantikus nemzeti fejlődés beletőzője — mint szerző mondja — határozott vonásokkal megvont vázlat, melybe belesűrtette a modern szlovák tájszemlélet egész skáláját. Utalásai és megfigyelései kétségtelenül igazolják, hogy alig van valaki irodalomtörténetészeink közül, aki ennyire ismerné a legnagyobb szlovák költő lelki berendezését és problematikáját. Arany párhuzama, mint a *Puskín—Byron* vonatkozás *Sládkovič*nál esztétikai csiszoltságú és rendkívül mély összehasonlító-irodalomtörténelmi tanulmányokra enged következtetni. Az a sorsközösség-érzet, mely a szlovák költő lantján időnként felcsillan, biztató művészi jelensége marad a magyar—szlovák irodalmi kapcsolatok történetének. Felette szükséges volt, hogy a magyar eszléta finom érzékkel részeire bontsa ezt az örök érdeklődést, mely *Hviezdosláv*on át napjainkig megmaradt a szlovák irástudók politikamentes rétegében a Dunamedencére kisugárzó magyar műveltség iránt és megvizsgálja, hogy ebből az időnként letagadott kultúrtörékvésből kialakulhat-e egykor a magyar—szlovák szellemi közeledés lélektani lehetősége. *Sziklay László* alaptételével válaszol erre a kérdésre: rendíthetetlenül hisz a hungarus patriotizmus elvöböl kiindulva a magyar és szlovák nép egymásmellé rendeltségében és egykor elkövetkező szellemi együttműködésében. Bizonyos, hogy ezt a tételt a modern szlovák líra *Ady*-vonala is aláhúzza s reméljük, a XX. század magyarnyelvű szlovák irodalomtörténetét a közeljövöben szintén az ő tollából olvashatjuk és abban az itt felsorolt kisebb hiányok is pótlást nyernek.

Sziklay László szlovák irodalomtörténete szakít a pozitívista irodalomvizsgálat módszerével s nem anyaga, hanem problematikája szerint vizsgálja tárgyát. Ezért osztja fel nagy egyéniségek és szellemáramlatok között a szlovák irodalmi fejlődés korszakait és ezek álláspontját ismertette a tézis és antitézis izgalmasan érdekes problémavizsgálatával kielemezti a szellemi szintézist a magyar—szlovák viszony mérlegén. Talán ajánlatos lett volna *Viček* irodalomtörténete mellett a *Vajansky*-problémán túlmenően is helyet adni *Mraz* összefoglalásának, mely kivált társadalomlélektani szempontból járt volna eredménnyel.

Az első magyarnyelvű szlovák irodalomtörténet, mint úttörő munka nemcsak a szakkörök, hanem az érdeklődők széles tábora felé is szól. Szerkezetében lehetnek bizonyos eltolódások az egyéni felfogás javára vagy terhére, mondani valója az európai sorsfordulón kivételes fontosságú mindkét nép fiatal elitje részére. Ez a munka igaz nyeresége a magyar tudományos irodalomnak s reméljük, szellemi összekötő jellege révén nyeresége lesz annak az egyetemes munkatervnek is, mely a dunamedencei népek szellemi közeledését előkészíteni hivatott.

Kemény Gábor

N É G Y V I L Á G T Á J K R Ó N I K Á J A

A Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet közlése

ÉSZAK

A szlovákiai magyarság életében az elmúlt időszakban is a szlovákiai magyarság összefogó szervének, a Szlovákiai Magyar Pártnak a munkája volt domináló. A kisebb iramú nyári munka után ősszel ismét teljes erejű munka kifejtéséhez kezdtek hozzá. A következő év feladatairól, elsősorban az ősi munkáról a legjelentősebb tényező, *Esterházy János* nyilatkozott. Nyilatkozatában rámutatott arra, hogy Szlovákia sorsa függvénye lévén az általános európai és háborús helyzetnek, ugyanúgy a magyarság is, elsősorban ezekre a

körülményekre kell, hogy tekintettel legyen. A magyarság nem járhat a fejleményeket figyelmen kívül hagyva önálló, vagy külön utakon. Ez viszont nem zárja ki azt, hogy határozottan és meg nem torpanó következetességgel meg ne maradjon azon az alapon, amelyre létét helyezte. A keresztény hit, a nemzeti gondolat és a szociális felfogás azok az alapok, amelyekre munkáját alapozza. A pártéletnek gyakorlati részére vonatkozólag *Esterházy* megemlítette, hogy a következő időkben a Párt életében minden valószínűség szerint háttérbe fognak szorulni a nagyobb külső megnyilatkozások. Hiszen a háborús körülmények között ezek bonyolíthatók le. Eppen ezért elsősorban a belső párt-

élet kifejlesztésére törekcsenek, hogy így az a családiaság, őszinte bizalom, amelyre eddig is oly nagy súlyt helyeztek, még jobban elmélyüljön. A téli estéket a magyar kultúra szolgálatának jegyében álló munkálkodás kifejlesztésére fordítják. Fokozottabb mértékben fogják kifejteni szerepüket majd a könyvek is. Ezzel a munkával is összefüggésben áll a helyi szervezeteknek az a törekvése, hogy állandó jellegű párthelyiség létesítésével a pártéletet megalapozzák. Ezért az egyes helyi szervezetek sokat fáradoznak, hogy párthelyiségeket szerezzenek és azokat berendezik. Jelenleg — a Párt bejegyzésétől eltelt nem is egészen egy év alatt — a helyi szervezeteknek majdnem fele rendelkezik helyiségekkel, amelyek közül nem egyben a párttagok, és a magyar asszonyok és lányok működtek tevékenyen közre a berendezésben.

Egyébként az őszi munkaprogram egyik legnagyobb jelentőségű eseménye az október 20-án, Pozsonyban a kerületi elnökökkel és titkárokkal megtartott gyűlés volt. Ezen a gyűlésen résztvett a Magyar Pártnak az ország minden részén munkálkodó kerületi elnöke és titkára. Előttük számolt be Esterházy János a pártmunka irányelveiről. Ezek a családi érzés, nemzeti érzés és a vallásosság. Ezek számoltatására az idei évben a belső munkát helyezték előtérbe. A pártülésen Esterházyt kívül fontosabb beszámolót tartott még Aixinger László a pártéletnek az elmúlt negyedévben előfordult eseményeiről, Stelzer Lajos az aktuális iskolakérdésekről. Endrődy József, a gazdasági osztály vezetője az osztálynak megszervezésére és működésére vonatkozó irányelveket ismertette.

Iskolaügy terén a helyzet a következő: A 308/1940. számú új elemi iskolai törvény értelmében megszűntek az állami iskolák és felekezetiékké váltak. Ez a rendelkezés a magyarságnak két iskoláját érintette, a dinamitgyári városi iskolát és a Dornkappelenen működő állami elemi. Mindkettőből római katolikus iskola lett. A törvény azon rendelkezése, hogy mindenki csak saját felekezeti iskolába járhat, különösképpen az egyetlen pozsonyi protestáns iskolát érintette, mert aránylag kevés a protestáns elemi iskolák, viszont más vallású csak egyet-kettőt engednek odajárni. Ezenkívül teljesen megszűnt az 1. számú állami elemi iskola magyar osztálya, miután a tanulók legnagyobb része azokból a külvárosokból járt oda, ahol közben kiépültek a magyar iskolák, úgyhogy oda alsó osztályosok már nem jelentkeztek.

Az idei őszi beíratás nagyobb eltolódásokat nem mutatott. Amennyivel az egyik iskolában csökkent, annyival a másikban növekedett. Állandó nagy problémát okoz a magyar diákság elhelyezése. Közép- és szakiskola ugyanis csak Pozsonyban létezik, éppen ezért minden tanulónak Pozsonyban kell beíratkozni az eleminél. Ezekről a tanulókról a magyarság állandóan gondoskodik. A vidékieket főleg internátusokban helyezik el. Az idei évben 2 új internátust létesítettek, egyet a középiskolás fiúk, és egyet a háztartási szakiskolák részére.

A hosszú ideje vajúdjó nyitrai magyar elemi iskola helyzetében is reméli a magyarság, hogy annak ügye is végre megvalósuláshoz közeledik. Évekkel ezelőtt indították meg a mogatmat az iskola megteremtésére és akkor mintegy 300 jelentkezés történt. A legutóbbi összeírás alkalmával már csak 72 gyermek jelentkezett. A szlovák iskolaügyi hatóságok az idei év szeptemberében a statisztikai hivatal útján annak igazolását kérték, hogy a jelentkezők a népszámlálás során magukat magyarnak vallották. A magyarságnak rövid idő alatt sikerült is olyan számú jelentkező magyar nemzetiségét igazolni, amely elegendő az iskola megnyitásához.

A szlovákiai magyarság vezetősége az iskolásokról gondoskodik tanulmányaik befejezése, vagy új tanulmányuk megkezdése előtt is. Az iskoláév végén tanácsal szolgálnak az érdeklődőknek, milyen pályák felé orientálódjanak, folytassák-e tanulmányaikat, vagy lépjenek a gyakorlati pályákra. A fiúk a polgári III., illetve IV. és a gimnázium IV. osztályából szeretnek állépni a kereskedelmibe. A vidéki

leányok szívesen iratkoznak a háztartási iskolába. Az érettségizettek közül legtöbben az egyetemre iratkoznak be, csak kis részükből lesz hivatalnok. Az idei iskolaévtől kezdve tervbevétték a pályaválasztás intézményes irányítását.

Ebbe a gondolatkörbe tartozik az is, hogy mind nagyobb figyelmet szentelnek az iparos és kereskedelmi pályának, felhívják rá a fiatalság figyelmét és az erre a pályára szándékozóknek külön tanoncinternátust nyitottak meg.

A főiskolás ifjúság száma állandóan 160—180 körül mozog. Ezeket a Magyar Akadémikusok Keresztény Köre tömöríti magába és a Menza Egyesület részesíti segélyben, amely külön otthont is tart fenn számukra, ahol tanulhatnak és szórakozhatnak. Egyébként a magyar diák általános színvonala mindenhol nemcsak megüti a mértéket, hanem jóval felette is áll.

Igen nagy jelentőségűnek kell tekintenünk azt a mozgalmat, amelynek célja a szlovákiai magyar ifjúság részére a népfőiskola megszervezése. A népfőiskola megszervezése már régi problémája a szlovákiai magyarságnak. A magyar ifjúság színe-javát akarják ellátni olyan ismeretkörrel, amely képessé teszi őket arra, hogy irányítói legyenek a falvakban a magyar életnek. Felfogásuk szerint a népfőiskola célja az ifjúság szellemi színvonalának céltudatos és fokozatos emelése, vallási, erkölcsi alapon való nevelése a kornak megfelelő ismeretszerzés útján. A célt úgy kívánják elérni, hogy a 16—24 éves ifjúságot állandó, céltudatos és tervszerű nevelésben és oktatásban részesítsék. Először a fiúk népfőiskolai intézményét kívánják megvalósítani. A tanrendet három évfolyamra dolgozták ki. Minden évfolyam két-két hónapig tart. E munka elindítása és megszervezése a szlovákiai magyarok egyetemes közművelődési szervének, az SZMKK-nek feladata. Később a falu leányai számára akarják megszervezni a leánynépfőiskolát, amelynek célja a családi élet nemesítése.

Kulturális téren jelentős szerepet teljesít a szlovákiai magyarság körében a műkedvelő színjátszás. Most, amikor a városokban nincs lehetőségük arra, hogy hivatásos színészek szerepeljenek, a magyarság körében mindenütt műkedvelő együttesek alakultak. A falu népénél a műkedvelő színjátszásnak a szlovákiai magyarság körében már tekintélyes multja van. A cseh uralom alatt alig akadt falu, ahol legalább a téli hónapokban néhány előadás ne lett volna. A magyar színi kultúrának ez a szeretete óta sem halt ki a magyar faluból, mert állandóan olvashatunk olyan falvakról, ahol a falu fiatalsága műkedvelő előadást rendezett.

KELET

A romániai magyarság életének egyik legjelentősebb eseménye volt az a változás, ami a Déli Hírlap vezetőségében október 1-én beállott. Vuchetich Endre a lapnak 18 év előtti alapítója átadta a lapot a romániai Magyar Népközösségnek. Mint Vuchetich írja, 1918-ban, amikor ezt a lapot alapították, az új világ tüneteit látta, amelyek akkor vajúdtak már. Romániában a magyarok közül elsőnek állottak ki a porondra, hogy a keresztény és nemzeti irányzat szolgálatában cselekvőleg működjenek közre. 18 év alatt, mint írja, tollát soha igazságtalan ügy szolgálatában nem koptatta. Az volt az elve, hogy a lapot nem magának, vagy szűkebb érdekkörnek szerkeszti, hanem a nagyközönségnek.

Az újonnan érvényesülő közösségi gondolat következményeképpen a lap most a Népközösség tulajdonában áll és így a lap élére új vezető is került. Az új szerkesztő dr. Puhala Sándor lett, aki első ténykedéseként vezércikkében méltatta Vuchetich érdemeit a Déli Hírlap körül. Mint írja, egyetlen ember erős, majdnem hajlíthatatlan akaratából olyan lapot örökölt, mely a magyarság érzéseit, gondolatát tükrözi vissza. A liberális lapok virágzása idején a Déli Hírlap hangja még gyenge volt, de mindig érthető és tiszta. A lap kitartott felfogása mellett, erőre kapott, terjedt és megmaradt akkor is, amikor a nagy politikai változások szélrohama a többieket szétszórta. Az új politikai helyzet kialakulásakor a lapnak már meg volt a saját

belső ereje is és ezért vált a romániai Magyar Népközösség lapjává, bár kezdetben Vuchetich kizárólagos vezetésével. Így lett a Déli Hírlap a romániai magyarság részére és javára központi országos lap. Az október 3-iki számban Puhala a Déli Hírlapnak, mint közösségi lapnak a célkitűzéseit írja le. „Az indulás első lépteinél egyetlen nagy cél elérésére törünk. Arra, hogy ez a lap mindnyájunk lapja legyen. Ha meg tudnánk éreztetni azt, hogy ez a lap csakugyan mindannyiunk lelkének a visszhangja, ha el tudnánk érni azt, hogy e sorok olvasásakor minden magyar önmagára leljen és boldog örömmel olvassa önmagát, akkor ez a mindnyájunk szerszáma betölthetné igazi rendeltetését, valóban mindnyájunk lapja lenne.”

A Déli Hírlap hasábjain hosszabb időn keresztül irodalmi „ankétot” tartottak, amellyel a Dél-Erdélyben lévő jelentősebb magyar írók a délerdélyi magyar irodalomra vonatkozó véleményüket fejtették ki. *Abalády Gusztáv, Farcádi Sándor, Fekete Nagy Mihály, Horváth Jenő, Kacsó Sándor, Kiss Béla, Nikodémus Károly, Serestély Béla, Szemlér Ferenc, Vita Zsigmond* fejtették ki véleményüket. E vélemények legnagyobb része egyezik abban, hogy az erdélyi szépirodalom megmentése és fellendítése érdekében a meglévő lapok hasábjait: a *Déli Hírlapot* és a *Magyar Kisebbséget* kell részben a szépirodalom rendelkezésére bocsátani. A hozzászólásokból a Déli Hírlap a következő véleményt szűri le: 1. valamennyi író érzi a gyakorlati megoldás horderejét, amit azonban ezek mondanak, az ma még csak bizonytalan tapogatózás. 2. Kell azonban valamilyen megoldást találni. Átmeneti megoldásnak legjobban megfelel a lapok fokozottabb irodalmi figyelme. 3. Az irodalom viszont nem szívesen vesz igénybe idegen hajlékot. A maga törvényei szerint akar élni, ezért önálló hajlékra van szüksége. 4. A létesítendő irodalmi szervezetnek szorosan együtt kell működni a Népközösséggel. 5. Az egybehangolt célirányos munka előfeltétele az írók személyes találkozása.

A délerdélyi református egyház problémáiról nyilatkozott legutóbb a református egyház vezetője, *Nagy Ferenc* püspökhelyettes. A nyilatkozat szerint az egyháznak egyik legnagyobb problémája jelenleg az iskolakérdés. Az egyháznak 98 iskolája van Délerdélyben, de ezek jövője már az elmúlt évben is komoly aggodalmat okozott. A legnagyobb bajt a tanerők hiánya jelentette. Ezért átmeneti megoldásokhoz folyamodtak. Papokkal és nyugdíjas tanítókkal pótolták a hiányzó tanerőket. A helyzet ma sem megnyugtató. A legnagyobb erőfeszítésekkel tudják csak felekezeti iskoláiknak kellő színvonalát biztosítani. Kedvező jelenségként kell viszont megállapítani azt, hogy az egyház népe fokozott érdeklődéssel fordul az iskolák felé. A beírt tanulók száma állandóan növekszik. Ez nem csupán statisztikai eredmény, hanem lelki is, mert az iskola jelentőségének egyre határozottabb felismerésére mutat.

Egy másik megoldandó kérdés a teológusok számára az úgynevezett ünnepi követségjárás engedélyezése. Ez ügyben a püspökhelyettes eljár a külügyminisztériumban, ahol hivatalozott arra, hogy a legátusok kiküldése hagyományos szokás a református egyházi életben, másrészt az ünnepi követség beletartozik a lelkésznevelendék tanulmányi rendjébe is. A kérdést a mai kivételes időkre való hivatkozással nem oldották meg, így ez továbbra is függőben maradt. Iskolai térre tartozó probléma egy felállítandó tanítónőképzési intézet terve is. A tankönyvek kérdésének megoldása már folyamatban van.

Iskoláztatás terén a Bethlen Gábor teológia adja jelenleg a legkevesebb problémát. A teológia megfelel azoknak a követelményeknek, amelyek az erdélyi protestáns lelkész-képzést mindig jellemezték.

Az iskola mellett kiadványok révén is keresi híveivel a kapcsolatot az egyház. Kiadványai között egyike a legfontosabbaknak „*A református egyház hitvallása*” című munka. Az idei tavaszon jelent meg és a Romániai Református Egyház Intézőbizottsága adta ki. Megjelenését két szempont sürgette. Egyrészt a Romániai Református Egyházkerület által 1930-ban kiadott Hitvallás teljesen elfogyott, másrészt felmerült az a kívánalom, hogy olyan Kátét szerkesszenek, amely

alkalmazkodik a 15 éves konfirmandus növendék értelmi színvonalához is. Az átdolgozást *Musnai László dr.* teológiai igazgató, *Biró Lajos* esperes, *Nagy József*, *Juhász Albert* és *Horvát Jenő dr.* teológiai tanárok végezték. Irodalmi szempontból *Vita Zsigmond* tanár nézte át a kéziratot.

Egy másik igen fontos kiadványa a református egyháznak a Szórványkáté. Kiadták továbbá tavaly egy naptárt is, a következő naptár pedig már előkészületben van. A kiadványoknak egy másik fontos csoportja az IKE-füzetek. Általános érdekű teológiai kérdéseket tárgyalnak e kiadványok. Az eddig megjelent füzetek szerzői: *Kristóf György*, *Kis Béla* és *Jakab Zsigmond*. E kiadványok lelképítőnek és szellemileg képzetlenebb olvasóknak készülnek.

Nagyfontosságú intézménye a délerdélyi magyarságnak a 4. évébe lépő aradi tanonciskola. Az iskolának a létesítését az aradi római katolikus egyházközség vezetősége 3 évvel ezelőtt határozta el és a nagyfontosságú intézmény még abban az évben megkezdte működését. Az iskola létesítését azért határozta el, mert az állami tanoncotanfolyam túlsúlyos volt és emiatt sok magyar tanoncot nem vehettek fel. A római katolikus magyar tanítvány nyilvánossági joggal bíró iskolába 1939-ben 147 magyar tanonc iratkozott be, 100 az első osztályba, 47 pedig a második osztályba. Két párhuzamos első osztály működött 50—50 tanulóval, a másodikba pedig azok mehettek, akiknek 7 elemi osztályuk, vagy három középiskolájuk volt és a törvény által megkövetelt felvételi, illetve különbözeti vizsgát sikerrel letették.

Az azóta eltelt három év alatt az iskolában 68 növendék végzett és pedig 1941-ben 35 tanuló vizsgázott sikerrel, 1942 júniusában pedig 38 fiú a harmadik osztály befejezése után. Az idén a második osztály a legnépesebb, mert ebbe nemcsak az első osztályt sikerrel elvégzettek iratkozhatnak be, hanem azok is, akiknek 7 elemijök, vagy három középiskolájuk van. Az idén tehát a második osztály párhuzamos.

Egyébként a tanonciskolába majdnem minden magyar nemzetiségű aradi tanonc beiratkozik, tekintettel arra, hogy az inasok maguk választhatnak az állami, vagy a magyar tanonciskola között.

Az iskola két tagozattal működik, kereskedői és ipáros tagozattal. A tantárgyak legnagyobb részét közösen tanulják, csak a különleges, saját szakmába vágó tárgyakat tanulják egy-egy szakon külön-külön.

A szövetkezeti mozgalom terén igen nagy jelentősége van annak a munkának, amelyet az úgynevezett iskolaszövetkezetek fejtenek ki. Ez iskolaszövetkezetek az egyes iskolák tanulóit fogják össze különböző célú szövetkezetekbe. Az iskolaszövetkezeteknek és így a tanulóknak itt a szövetkezet replő szövetkezeteknek és így a tanulóknak itt a szövetkezet létesítésétől kezdve annak vezetésén át a könyvvitelig mindent meg kell tanulni. Ma már számos ilyen szövetkezet működik és ezek közül nem egy anyagilag is kiváló eredményt ért el. Így szép eredménnyel működnek az aradi római katolikus egyházközség iskoláiban az iskolaszövetkezetek. Az egyik az elemi fiúiskolában, a másik a főgimnáziumban. Az előbbi 1932-ben kelt életre, jelenleg 153 tagja van és tíz lejes üzletrészből összesen 7160 lejt jegyeztek a fiúk. Az elemi iskolások egy boltot tartanak fenn, ahol maguk a gyermekek árulnak. A vezető hetedikese elemista, a főboltos, a számtávozó, a tőpénztáros és a boltossegéd negyedikese elemista. Az üzlet jelenleg hetenként három nap van nyitva és a napi bevétel 500—600 lei. A bevételről esienként számolnak el a vezető tanítónőnek. Az áruraktár értéke meghaladja a 60.000 lejt. A gimnazisták szövetkezetét 1939—40-ben létesítették. A gimnazisták szövetkezetének két osztálya van, hitel- és fogyasztási osztály. A hitelosztály ebben az évben alakult meg, háromféle betétkönyv létezik, havi, heti és meg nem határozott idejű. A betett összeg 10-től 1000 leig terjed. Év végére a betétek összege, számítások szerint, el fogja érni a 250.000 lejt. A szövetkezet vezetői hetedikesek, a felügyelőbizottság tagjai nyolcadikosokból kerülnek ki. Az iskolaszövetkezeti boltban, amely 20%-os osztalékot fizet 120.000 lejt értékű árukészlet van. Egy üzletrészt 50 lei.

Új szövetkezet alakult a Temes-Torontál megyei Nagy-

szentmiklóson okt. 19-án. A Hangya fogyasztási szövetkezet alakított itt fiókokat és úgy tervezik, hogy egyelőre 300.000 lei értékű árurendeit tesznek a Hangya központnál.

ROMÁNIAI BÁNSÁG

Még a tavalyi évben indult meg a romániai németiség körében az a mozgalom, amelynek eredményeképpen a német nyelvű iskolákat a romániai német népcsoport vette kezébe. A megegyezés hosszabb ideig tartó tárgyalások után következett be, az átadás gyakorlati megvalósítása az idei tanév elején kezdődött meg. Ennek következtében különösképpen Temes-Torontál megyében, a Bánságnak Romániában levő részén léptek életbe nagy változások. És pedig a német népcsoport kezébe kerültek a német iskolák mellett a német iskolai tagozatok a tantestülettel egyetemben. A tantestület tagjainak egyéni elhatározásától függött, hogy ki mond le állami állásáról és ki megy át a német népcsoport alkalmazásába és így a Temes-Torontál megyei német iskoláknál működő tanítóság köréből 5 tanerő nem kérte áthelyezését a német népcsoporthoz. Ezek tehát továbbra is állami alkalmazásban maradnak. Ezek közül 2, akik annak idején magyar tanerők voltak, magyar iskolákhoz került. Mindkettő tanítónő. Ezek közül az egyik az ujszentesi állami iskola magyar tagozatához, a másik pedig a Majláthfalvi magyar tannyelvű állami iskolához kapott beosztást. A német népcsoporthoz átmenő tanerők már nem szerepelnek állami állásukban és fizetésüket sem az államtól kapják. Temes-Torontál vármegyék területén az úgynevezett magániskolák — hitvallásos iskolák — közül 36 került át a német népcsoporthoz 79 tanítói állással. A német népcsoport ezenkívül ugyancsak a megye területén 90 állami iskolát és 27 állami óvodát vett át 216 tanszékkal, tanítói állással és 36 óvónői állással. A Miasszonyunkról nevezett iskolánövérnek iskolái megmaradtak eddigi jellegükkel az iskolánövérnek vezetése alatt épügy, mint a temesvári józsefvárosi egyházközség katolikus fiúiskolájának német tagozata sem került a német népcsoporthoz. Ami az épületeket illeti, a német iskolák továbbra is az eddigi épületekben működnek.

DÉL

A Horvátországi Magyar Közművelődési Közösség a magyar asszonyok és leányok megszervezése után megalakította a Közösség ifjúsági szervezetének szabályzatát. Az ifjúsági szervezet teljes címe: Horvátországi Magyar Közművelődési Közösség Ifjúsága, röviden: Horvátországi Magyar Ifjúság. A szervezet feladata a magyar ifjúságnak a lehető legnagyobbfokú rendszeres szellemi és testi nevelése. Az ifjúság szellemi és értelmi nevelését felváltva a testi neveléssel rendszeres összejöveteleken, lehetőleg a szabadban végzi. A szabadban megtartott összejöveteleken a fősúly a testi nevelésre irányul, míg a szellemi nevelés a rossz idők alkalmával a helyiségekben megtartandó összejövetelek feladata. Erre a célra a Közösség helyi csoportjai hetenként legalább egyszer, szükség esetén többször is, átengedik az egyesületi helyiséget az ifjúság részére. A nevelés terén különös gondot fordítanak az erkölcsi nevelésre. A rendszeres összejöveteleken és tanfolyamokon kívül az ifjúság csapatparancsnokai vezetése és felügyelete mellett, szabadban való táborozásokat is tart. Az egyes helyi szervezetek táborozásán kívül időnként kerületi, körzeti, vagy országos táborozást rendeznek. Ezeknek célja az elsődleges célok mellett az is, hogy az ifjúság minél szélesebb körben megismerje egymást. A szervezeti szabályzat szerint a táborozások alkalmával katonai fegyvereknek kell uralkodnia.

Az ifjúsági szervnek tagjai: a) rendes, vagy cselekvő tagok: a Közösségnek minden 26. évét be nem töltött rendes tagja; b) pártoló tagok a Közösségnek mindazok a tagjai, akik az ifjúsági szervezet részére legkevesebb havi 10 kuna pártolódíjat fizetnek; c) tiszteletbeli tagok azok, akiket az

Országos Ifjúság Vezetőjének előterjesztésére a Közösség központjának évi közgyűlésén megválasztanak. A rendes, vagy cselekvő tagok korosztály szerint a következőképp oszlanak meg: 16 évesig serdülők, ezeknek összefogó neve „Szittya-ifjúság”, 16—26 éves korig az idősebb, összefoglaló néven „Dalia-ifjúság”.

Az Ifjúsági Szervezet vezetőségének megoszlása a következő: a) országos ifjúsági parancsnok; b) körzeti parancsnok; c) kerületi parancsnok; d) helyi parancsnok; e) szakaszparancsnok; f) rajparancsnok; g) örsvezető.

Az Ifjúsági Szervezet az adott lehetőségek szerint formaruhát visel.

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség részletes munkatervet adott ki az 1942—43-as esztendőre. Ez a Szövetség még a volt Jugoszláviában alakult meg, mint az ottani magyarság szervezete. Munkatervre kiterjed közművelődési, gazdasági, szociális feladatokra, a szórványmagyarság gondozására. A Szövetség analfabéta-tanfolyamokat, valamint kiegészítő tanfolyamokat rendez azok részére, kik a megszállás alatt nem látogathattak magyar iskolát. Ezek részére külön tankönyvet adtak ki. Számos kulturális előadást rendeznek, amelyek különösen nemzeti tárgyú ismeretle, a történelem, irodalom, földrajz, természettudományok, közigazdaság ismertetésére terjednek ki. A szórványmagyarságot az Egyesült Női Munkatáborral együtt akarják megszervezni. Felkutatják a szórványokat, hogy el ne magyartalanodjanak. Az Egyesület gondol a hazatérő magyarságra is.

A Horvátországban élő németek áttelepítése

A Német Birodalom kormánya és a horvát állam kormánya megegyeztek abban, hogy az állam területéről átköltöztetik a németiséget. Emiatt jelentkezniök kellett a következő területek németsegeinek: Adolfstahl, Windhorst, Troselje és Bresko kivételével az összes Szávától délre eső területeken, Kutinán, Moszlavicsko-Szelisten, Novszkán, Lipovljaniban, Brnyaniban, Veliki és Mali Brsljenciban és Disniken, Prigorje és Gora nagyzsupák szórványtelepein lakóknak.

Az átköltözési elhatározást írásba, vagy a hivatalos átköltöztetési helyeken jegyzőkönyvekbe kell foglalni. Az átköltözés joga kiterjed azokra a személyekre is, akik jelenleg a horvát hadseregnél, illetőleg a német fegyveres erőknél szolgálnak, továbbá azokra, akik a Német Birodalomban élnek, végül, akik megszállt területen dolgoznak, vagy pedig börtönben vannak. A család feje az egész házközösség nevében jelentkezhetik. A 18 éven felüli személynek jogában áll határozni, hogy kíván-e áttelepülni, vagy sem. Az átköltözési elhatározást az átköltözési bizottság előtt kell kijelenteni. Az átköltözési bizottság előtt be kell bizonyítani a német nemzetiséghez való tartozást. Az átköltözőknek jogukban áll, hogy a fennálló rendelkezések ellenére magukkal vigyék egész személyi vagyonukat, házközösségenként azonban 2000 kunánál nagyobb összegű pénzt nem vihetnek magukkal. Az átköltöztetendő vagyon fel van mentve mindenféle vám alól. A megmaradt házat, vagy birtokot és a leltárt beírják a vagyoni bizonyítványba. A dolgokat olyan állapotban kell otthagyni, hogy azok további üzemből tartásra megfeleljenek. Az élelmiszerkészletet fel kell ajánlani az Agraria német szövetkezetnek megvétel céljából.

1942 október 2-án a német és a horvát kormány megegyeztek abban, hogy a boszniai és hercegovinai németiséget is hazatelepítik. A megegyezéstől számított három hét eltelle után 8000 német állt készen az útra. A szétszórtnémetiséget a boszniai Bródból, központi gyűjtőhelyről indítják a Birodalomba. Bosznia és Hercegovina németiségének a száma a német jelentések szerint körülbelül 20.000-et tesz ki, míg az 1921. évi jugoszláv népszámlálás szerint 16.471 német élt ezen a területen.

Bédt Imre dr.

Egy cseh író műtszázadi utazása Magyarországon

A XIX. század 60-as éveiben nagy magyar-divat volt a cseh irodalomban. A cseh írók ekkor fedezték fel a magyar népies romantikát, Petőfit és Jókai Mórt s ez a felfedezés rengeteg újat és változatosat adott nekik. Különösen lekötötte a csehek Petőfi Sándor, aki tanítómestere, példaadója volt nem egy cseh politikusnak. Grebr Gyula ellenzéki cseh politikus behörtönzése alatt Petőfi műveit olvasta s kb. 100 verset le is fordított. Neruda János a híres cseh költő rajongója volt Petőfinek s verseiben erős hatása alatt állott. A Petőfi-imádat annyira elragadta, hogy leutazott Magyarországra, mert látni akarta azt a tájat, amely a magyar költőt ihlette. Nyomában azután útnak indult több cseh író is, hogy élményt és költői anyagot szerezzen Magyarországon s kapcsolatba kerüljön a magyar szellemi élet vezetőivel.

Az exotikum után áhító csehek nagy lelkesedéssel vágtak neki a magyar néptérnek s beutazták Pozsonytól egészen az Alföld déli karéjáig. A bécsi udvar politikájának következtében sok helyen csehek találtak, hisz a cseh közép-réteg számottevő része hozzánk került ebben az időben; iparosokat, minőségi munkásokat, beamtereket és kalandorokat telepített le a bécsi udvar, hogy megfékezze a magyar nemzeti kibontakozás ütemét. Ezek a csehek is, akár csak a hódító zsidóság megrögződtek a magyar talajban, beilleszkedtek a környezetbe és nyelvben is hozzáalkalmazkodtak a gazdanéphez.

Ilyen cseh hivatali telepítéssel került Magyarországra a múlt században Bozsena Nemicová cseh író is, férje osztrák vámliszt volt, a bécsi pénzspekulánsok eszköze, akit a 49-es események epilógusaként küldtek hozzánk a többi germanizálóval együtt. Nemic kis cseh finác volt, akinek csupán apró dolgokban kellett megvédenie az osztrák érdekeket és szétverni a magyar iparosodás zsengeit. Felesége azonban nem érdekképvisező volt, hanem író, szellemi részese annak az áramlatnak, mely tisztelttel nézett a magyar szellemiségre s írói élményt, megromlatlan társadalmi viszonyokat keresett nála. Bozsena Nemicová a herderi írók köze tartozott. Népies szemlélete, a nép romantikus imádata az egyszerű nép, a falu felé hajlotta, ahol régi mesekincs, népszokások és népköltészet után kutatott. Férjét össze-visszadobálta az osztrák közigazgatás s így alkalma volt megismerni egész Középeurópát s annak minden nemzelségét. Magyarországon három alkalommal időzött: 1851-ben, 1852-ben és 1855-ben. Három magyarországi tartózkodása alatt beutazta a Duna—Tisza közének nagyrészét, kiszállt a falvakba, bepillantott a népi életrendbe és hosszasan lakott az egyes magyar városokban. Utazásai alkalmával megfigyelt, adatokat gyűjtött és hűséges képet festett akkori társadalmi helyzetünkről. Munkája így nemcsak kultúrtörténeti, hanem szociológiai kútfők is. Sok értékes és érdekes anyagot tartalmaz, különösen a népi jelleg, életmódot és városi viszonyainkat illetően.

Magyarvontkozású munkái közül leginkább Balassagyarmatról készített városképe a legjellegzetesebb, amelyben feldolgozta a város földrajzi, társadalmi és kulturális életét. Balassagyarmaton 1852—1855 között lakott Bozsena Nemicová.

A város leírása a mai helységmonografiák szokott kezdésével, a név és a földrajzi viszonyok elmondásával indul. A történelmileg, közelebbről a törökök által két részre osztott városban, Alsó- és Felsőtabánban ebben az időben 8000 ember lakik. A lakosságból 2000 ember zsidó volt. Nemicová megfigyelései szerint Galicia után ez volt a harmadik állomása a Pestre húzó zsidóknak. Pát évet gazdagodtak itt, azután továbbhaladtak Pest felé.

A városi építkezésekről nem jó véleménnyel van. A vályogból épített házak megállapítása szerint nem törődnek a szimétriá megnyugtató vonalaival, hanem kusza össze-visszaságban lapulnak meg a sekély árkok és süppedő pocsolyák mellett. A házak legtöbbje szobából, pitvarból és kamrából áll s az emberek maguk építik fel. Az egyetlen szoba egyharmadát a kemence veszi el s csak kétharmadában jut

hely az ágyaknak, asztalnak, a padnak és a lánának. Ez az egész szobaberendezés. A házak belseje tiszta és takaros, a magyar asszony büszke erre a tisztaságra s ezért nagyon vigyáz rá. Van is oka vigyázni, mert az utcáról sok piszok ömlik az udvarba és a házba. Az utcát nyáron elködösíti a por, ősszel pedig ellepi a sár, meg víz, ami azután nagy mennyiségben ömlik az udvarokba. Nemicová úgy tudja, hogy abban az időben Debrecen után Balassagyarmaton volt a legnagyobb sár Magyarországon. „A magyarországi sár világ-hírű — jegyzi meg —, de aki nem látta, annak fogalma sem lehet róla. Az utcákon a sártenger néhol derekig ér.”

A város külső képe beszédes megnyilatkozása a magyar életmódnak. A magyar ember nem városiaságra, polgáriasságra született, ezért urbanitása eltér a világ minden más nemzetétől. A magyar ember a mezőgazdálkodást tartja a legszébb foglalkozásnak s az egyedüli hozzáláll formának. Inkább él a földből, mint a városi kenyérből: a műhelyből, a hivatalnokoskodásból és a kereskedelemből. A magyar ember legnagyobb álma a birtok, minél több földet szerezni és minél szebb birtokot kiépíteni. Ha nem boldogul a földdel, akkor elmegy katonának. Ha itt sem sikerül a szerencséje, akkor beletörődik abba, hogy csupán úr lesz belőle, hivatalnok a vármegyénél, vagy a kancelláriában.

Az életmódban évtizedek alatt alig történik valami változás. A hagyományozott forma szerint döcög az élet nemzedékről nemzedékre. Nincs benne semmi új. A fiú azt teszi, amit az apja tett, azt eszi, amit az apja evett és éptügy nagyot iszik rá, mint az apja. Az utódok nem törekednek többre, nem próbálják meg életszintjük emelését, sorsuk javítását. Csak annyijuk van, a mennyire mindennapi életükben szükség van. Igaz, hogy nincs is nagy kedv bennük a fejlődés iránt, mert a bécsi politika elnyomja lelkesedésüket, állandóan őriztetni őket s mindenkit eltávolít, akiben a nemzeti élet és fejlődés megindítóját látja. Az osztrák—cseh beamteri had piócaaként merevedik rá a magyar népre, igyekszik elnyomni annak politikai, szellemi és gazdasági megnyilvánulását.

Érdekes dolgokat említ meg Nemicová a magyar nőkről is. Szerinte a magyar nők nem olyan szépek, mint a férfiak, s amíg lépten-nyomon férfiszépségekkel találkozunk, addig alig volt alkalma arra, hogy szép nőt lásson. A nők — a magyaroknál különös becsé van a kővér hölgyeknek — szeretik az ékszereket. A csecsebecse nem hiányozhat róluk, ez előkelőségüknek egyik kelléke.

A férfiak úri módon gondolkodnak s az előkelőségnek az úrhatnáságnak Balassagyarmaton megfellebbezhetetlen követelménye a borpince. Néha félnapig is elüldögélnék a pincékben bor és pipaszó mellett, de gondolkodás nélkül. Kedvesek, figyelmesek, a női személyvel szemben udvariasak, ami azáltal is kifejezésre jut, hogy beszédükben sok és szép titulust használnak. Kellemes társalgók, nem untatnak senkit s mindig igazat mondanak. A magyar ember még akkor is megmondja az igazat, ha abból nagy baj háramlik. A cseh író hosszú utazása alatt egyetlen olyan esetet sem látott, vagy halott, amiből a magyar ember hazudására következtethetett volna.

A gyarmati embert indulatosnak látta. Könnyen haragszik, de nehezen békül. Egyedül a cigányzene vidámitja meg ilyenkor, a zenéből a cigányzenét tudja élvezni, akár csak az énekből és a táncból a csárdást. Gyakran iszik, de az itai nem veszi el az eszt.

„Ami dicséretet érdemel a magyaroknál, az nemzeti büszkeségük. Érdekes ennél a megállapításnál az, hogy Nemicová szerint azt a mondást: „A kása nem étel, a ló nem ember” nem magyar ember találta ki. A magyar kisémbert nem vet meg senkit. A türelmetlenek, ha vannak, az elmagyarosodottak közül kerülnek ki, bizonyosságul idézi az ismert szerb közmondást: „Rosszabb egy eltörökösödött, mint tíz török”.

A magyar ember életére jelentékeny hatással van a magyar föld szépsége és gazdagsága. A föld hozadéka minde-

nütt bő és egyenletes, ezért az agrikultúra fejlesztésével nem sokat törődnek. Nemcová annyira nagyra értékeli a magyar talajt, hogy megjegyzi: „itt még akkor is kel rozs, ha hamut vetnének”. A földművelésnél egyébként túlteng a szemtermelés. A magyarok nagy kedvvel ültetik a jól fizető kukoricát, a babot, a borsót, a zöldségféléket és egyéb konyhakerti veteményeket. Sokat törődnek a gyümölcskultúra fejlesztésével is. Megjegyzik, hogy a kukorica náluk nemcsak takarmány, hanem élelmezési cikk is; a falun göncét, kenyeret, kását és pukáncit készítenek belőle. A mezőgazdasági viszonyokat tekintve, jó jövedelme lehetne az országnak. Ezt a lehetőséget azonban még nem használják ki, a nagy gondozást követelő terményekkel nem foglalkoznak és állatot nem nevelnek. A rideg állattartás csaknem ismeretlen.

Nemcová megfigyelte, hogy a nemzeti kormány hiánya rányomja bélyegét a magyar életre. Az iskolákban némeül folyik a tanítás s így nincs lehetőség magyar szellemi vezetőréteg kialakítására. Ez főleg a nemzeti társadalom szempontjából káros. Így következik be az, hogy a nemes és a földbirtokos vagy katona, vagy diplomata, a paraszt pedig huszár vagy ha szolgálni kell, akkor csikós, meg kondás lesz. Hivatlanok, kereskedők nem tudnak kikerülni a magyar társadalomból. Ennek következtében az idegenek beszivárgása erősen érezhető.

Némely városban teljesen az idegenek kezében van a kereskedelem és az ipar. Ennek az a következménye, hogy a magyar ember tönkremegy, mert a kereskedő — „ameddig jó ruhája van — hitelez neki, ha azután a szerencsétlen tönkremegy — kineveti”.

Ez a múlt századbeli cseh városkép nemcsak helyi érdekű kútfő, hanem bizonyos mértékben vonatkozik a többi magyar városra is. A mezővárosok, megyei úrtanyák, iparosodással megindított fejlődése a fenti recept szerint menő végbe. A nemzeti életében megbénított magyar társadalom nem tudott bekapcsolódni a kereskedelem és ipar fejlődésébe, nem tudta kiszorítani a rátelepített idegeneket a közgazdasági életből. Így az idegenek fejlődtek, erősödtek, gazdagodtak, a gazdanép pedig politikai elnyomásában bűnük eresztette fejét. Mialatt búsult, mások ellepték helyeit és elvették életlehetőségeit. A politikai elnyomás tehát több évtizedre határozta meg a magyarság társadalmi és szellemi fejlődését.

Bozsena Nemcová cseh író nő fenti megállapításait ezért is fontosak és értékesek, mert bizonyosságot kapunk arról, hogy nem a nemzeti géniusz hiánya, hanem a politikai elnyomás vetette ki a magyarságot a fejlődés menetéből.

Vájlok Sándor

Az Ungvári Művészeti Napok mérlege

Kárpátalja sajátos táj, népek és szellemi áramlatok találkozó helye, örök emberi és népi problémák világa. S aki ezt a világot valójában ismerni kívánja, aki a területi lélek mélyére ereszkedik, hogy kielemezze a magyar-ruszin történelmi együttélés szellemi formáit, lelki felüldülést és irodalmi-művészeti élvezetet lelt az ungvári művészeti napokon. Teljes seregszemlét jelentettek Ungvár nagy multjához méltó, nemesveretű társadalmi megnyilatkozásai: a *Kárpátaljai Tudományos Társaság* irodalmi és művészeti estje és a *Kárpátaljai Képzőművészetek Egyesülete* nagyszabású képkiallítása. Az irodalom és művészet, az együttműködés és területi összetartozás harmóniája jellemezték a művészeti napokat, melyek során behatározódott, hogy Kárpátalja nemcsak friss és jellegzetes irodalmi tónust képvisel, de képzőművészeivel új és fejlődésképes utakat is tud törni.

December 12-én az ungvári kormányzói biztosi palota üvegtermében zajlott le Kárpátalja nagy barátjának, *vitéz leveldi Kozma Miklós* halálának évfordulója alkalmából az általa alapított Tudományos Társaság estje. Emlékezés és tanúságtétel, ez a két tényező fonódott össze az irodalmi est gondosan összeállított műsorában s ez a szellemi in lítek hatotta át a termet megtöltő magyar és ruszin közönséget is. Kárpátalja hódolt a nagy halott emlékének, aki ezen a tájon a magyar történelmi lélek méltó képviselője a százados állambölcseleti tanítások továbbépítője és gyakorlati kivitelezője volt. Kozma Miklós alakja, pártok és napi politikum feletti örök lelki kapocs lett a két nép között s a reá való emlékezés a lelkek mélyén inkább megerősítette ennek a földnek kibontakozását egyedül biztosító magyar-ruszin sorsközösséget.

Ennek a nemzetpolitikai felfogásnak markáns színekkel adott kifejezést *Illiczky Sándor* kárpátaljai főanácsadó ünnepi beszéde, Kozma Miklós a magyar-ruszin összefogás apostola volt — mondotta, akinek célja, a rutén kultúra visszavezetése a magyar sorsközösség útjára, parányi mustármagból fejlődött terebélyes és hatalmas fává. Meg akarta tisztítani a rutén művelődést az idegen kultúrák maradványaitól, ki akarta azt szabadítani az illetéktelen és erőszakos hatások keresztüzből. *A rutént igazán ruténné kell tenni ennek a szellemi alapvetésnek jegyében, hogy a gens fidelitsszima jogai birtokában és kötelességei ismeretében élni s ha kell halni is tudjon a hazáért.* Illiczky nagyprépost keresetlen szavakkal mutatott arra a körülményre, hogy a Kárpátaljai Tudományos Társaság Kozma Miklós életművének kiemelkedő alkotása volt, mely a tiszta népi

úton a kárpátaljai ruszin nép szellemi igényeiért épp úgy harcba száll, amiként tevékenyen örökődik a két nép irodalmi és művészeti összefogása felett. Ezt a mélyen átértézt kultúrpolitikai tapasztalatokból leszűrte, higgadt és öntudatos beszédet kiválóan egészítette ki Kozma Miklós utolsó irodalmi munkájának, a *Széchenyi ünnepi-beszédnek* részlete, mely a trianonizált u. n. kismagyar szemlélet helyébe a nagymagyar felfogást követeli, melynek létalapja a történelem örök időszerűsége a geopolitikai szükség és kivitelezője a népek közötti megértés gondolata. A magyar — írta alig egy éve a betegágyhoz láncolt Kozma Miklós, — kell, hogy történelmi gazda legyen ebben a hazában, aki szívesen látja az ide kíváncskozó s itt jussot szerzett nemzetiségeket s nem kíván tőlük mást, csak hűséget és szeretetet az országhoz és a nemzethez.

Az irodalmi és művészeti est ennek az együvé-tartozásnak jegyében sorakoztatta fel e terület szellemi és művészeti élgárdáját. A ruszin ember természetéből következik, hogy dalos kedvvel, könnyed lélekkel és fiatalos lendülettel jeleníti meg magának a dal, mint leghívebb előadó eszköz által a hármas időszak eseményeit. Közismert, hogy a helybeli ruténség ilyen fejlett zeneművészeti fokon és kiváló jellegzetes énekkultúrái magaslaton áll. Ezt a cizellált dalkultuszt éreztük az *Ungi Közigazgatási Kirendeltség Tanítói énekkaránál* is, mely meghitt előadasmódjával a magyar ruszin számok tapintatos váltogatásával rendkívül nagy sikert ért el. A Tanítói énekkaron kívül, melyet a biztoskezü *Miloszlavszky Péter* irányított még egy tamburás, illetve balalajkás ifjúsági énekkar és ruszin—magyar középiskolai táncsoport, valamint a helybeli ruszin gimnázium énekkarának számai keltettek nagyobb érdeklődést. Különösen ez utóbbi emelkedett valóságos fővárosi színvonalra, amikor a szólások tiszta kicsendülésével olyan maradéktalan művészeti hatást ért el, melyhez hasonlóra sem Ungvárott, sem egész Kárpátalján nem emlékeznek. Az énekkar kiváló egyházi karnagya *Petrásevich Nicefer* görögkatolikus lelképásztor különleges művészeti és kultúrpolitikai érzékről tett tanúságot, amikor a magyar diákokat a dobogón elhelyezve ruszinul, az emeleti árkádokban elhelyezkedő rutén tanulókat pedig magyarul énekellette ötszólamú Közös Énekekben, mely ilyenformán nemcsak a XV. század becsantó legszebb hagyományaira emlékeztetett, de *remekbe készült kirkristályosodása volt a magyar-ruszin együvé-tartozás dalkultúrái kifejezésének.* Az irodalmi és művészeti est fénypontja *Bródy András* országgyűlési képviselő, v. ruszin miniszterelnök feleségének csodálatosan cizellált énekszámai

voltak. Átfinomult művészi lendület és tisztán csengő áhítat él Bródy Andrásné felhangjában, középhangjaiban és elsubhanó játékosan könnyű átmeneteiben. Az olaszul énekelt Traviata-részlet és a németül intonált Schubert Ave Maria, az ismert dallamok ellenére is újat és élményt jelentettek a hallgatóság számára. *Laskay* Mária, a volt kárpátaljai ruszin színház tagja mély átérzéssel szavalta *Borsos, Kumjatszky, Paszicsnik* rutén költők és *Bárd Miklós* egy-egy versét. Igen figyelemreméltónak tartjuk, hogy a magyar és nemzetiségi hallgatóság egyforma lelkesedéssel ünnepelte a kiváló művésznőt. Az irodalmi est műsorából *Lugossy* Emma nagysikerű táncszáma és koreográfiája, *Tomcsányiné* Nagy Erzsébet szavaltatai és *Zádor* Endre új felfogásban énekelt ruszin népdaljai érdemelnek említést.

Ez az első irodalmi est, mely teljes lelkiségbe fogta a jelenlevő magyar és ruszin hallgatóságot. Mindannyian közös ügynek, a területi gondolat ügyének érezték az elhangzottakat s ebben a szellemben hódoltak Kárpátalja elköltözött nagy vezetője emlékének.

December 13-án a kárpátaljai képzőművészek helyiségeiben nyílt meg a magyar és ruszin helybeli festőművészek kiállítása. Mint *Endrédy* György ungvári festőművész és ismert esztéta mondotta színvonalas tárlat-vezetésében, ez a kiállítás a felszabadulás óta eltelt évek eredményeit tárja az érdeklődők elé. A kárpátaljai paletta éles, tiszta színeket használ. Ritkán alkalmaz elfinomult tónusokat s a festők a magasratörő és magános hegyiember problémáinak érzékeltetői. Nagyrészt tájkép, néhány csendélet, portré és egy-két kimagaslóan értékes táji motívumkép az egybehorolt anyag, mely izléses elrendezésével nagy vernisszázsok hangulatára és levegőjére emlékeztet. A kárpátaljai festőgárda doyenje és kétségkívül vezető egyénisége *Boksay* József. A nagy ruszin festőművész körül hosszú ideig folyt a vita, vajjon egyházi, vagy tájfestő-e *Boksay*. Bizonyos, hogy mint egyházi festő Kárpátalján utólrétegetlen. Klasszikus rajzolású, olykor már barokkba is hajló gondosan kirajzolt freskói, mint például a legújabbak az ungvári püspöki kápolna falán bizancias elképzelésű, a valósághoz mindinkább közeledő, erősen zárt kompozíciók. Ezzel szemben világi tárgyi műveiben — amint azt helyesen állapítja meg róla *Rácz* József a *Zora* legutóbbi számában — inkább a naturalizmus híve, a ragyogó őszi színek erőteljes természeti megfigyelések festő-poétája (*Vadaskert, Radvánci erdő*) *Boksay* érezhetően kapcsolódik a *Szinyei-Merse, Zempléni* vonalhoz s ez nemcsak a természet dinamikus látásából adódik, de egyenes következménye a ragyogó tiszta színek erősen impresszionista egymás mellé sorozásából, üde táj-felfogásból fakadó őszinteségének (*Ung völgye*). *Erdélyi* Béla művészete párizsian expresszionista, merészen összefogott színek és formák dominálnak vásznain. Olykor újszerű technikával dolgozik, hogy sokrétű mondanivalóját kifejezhesse. Ilyen megoldású a gyanakvó várakozás sajátos ecsetkezeléssel megoldott portréja (ruszin fej) a nagy foltookban feltett őszi fák közül bontakozó város (*Ungvár*) s ragyogó kék és opálos zöld színek közt a természet örök ifjúságát példázó pihenő pihenő leányt (*Tavaszi*) *Katona*-portréja erős jellemzés, komoly festőiség. S láttunk a vernisszázsokon egy merengő félaktot, frissen odadobott színek

közül lendületes vággyal bontakozó fiatal leányfejet, a nyugalom és érett életkedv mesteri kifejezés módján. A ruszin származású művész, mint a kárpátaljai képzőművészek egyesületének elnöke jelentős munkát végez az újabb nemzedék festőinek továbbképzése, művészettörténeti oktatása és szociális ellátása terén is. *Endrédy* György higgadt alapszínekkel dolgozik, mondanivalójának nem annyira széles, mint mély skálája van. A táj és lelkesége vezetik a művész ecsetjét s amit e tudathoz hozzáad, leszűrt művészet és finom intuíció. *Ős* című képét a felfokozott elhamvadó színnek ragyogása tölti be. Alkonyati délutánján tizántól bíborig tartó színek adják a hangulatot. *Kálváriája* az ősmert őszi hangulat síkszerű felfogásával emelkedik ki. „*Havasi út*” című képén erősen rajzos készség jelentkezik, a színek valósággal a rajz fölött ülnek. *Koczka* András a ruszin festőművészet nagy ígérete két éves olaszországi s főleg római tanulmányút után érkezett haza közvetlenül a kiállítás előtt. Két vásznat mutat be abból a termésből, mely még az elutazása előtti időből való. Ruszin faluja csak a lényeges kiemelésére törekvő színben és képben egyaránt zárt egység. Ez a törekvés hatja át „*Körösmezői vasárnap*” című képét. Ezen a fatemplom és harangláb körül nyugalmasan beszélgető, ünneplőruhás ruszinokkal egyszerűségében is remekbe készült kárpátaljai templom körüli tér a hegyfalvak vasárnap délutáni ütőere. A színek kiképzett ornamentikája, a minden modorosságtól ment népi látásmód a kiállítás egyik legnagyobb művészeti élményévé emeli ezt a vásznat. *Apáti-Abkarovics* Béla előbb a nagybányai iskola, majd a posztimpresszionisták nyomán halad, végül Cézanne és követőinek szinkvéresét és forma felfogását tanulmányozta. Ezek a hatások egyéni erővel domborodnak a „*Bárkások*” című életerős, mozgalmal képen. *Konratovics* Ernő mély tónusokkal, erős színekkel és kontrasztokkal dolgozik (*Napraforgó, Utszéli kereszt*) *Manajló* Fedor erősen expresszív festő, prágai és francia motívumok, a népi gyökerű szláv borongással elegyednek képei. „*Kárpátaljai falu*” c. aquarelje még üde zöld világ, „*Fatemplom belseje*” című képén viszont már mélyről tüzelő homályos tónusok hangszúlyozzák az áhítat szlávok formáit. A kép ősi ruszin motívumokkal faragott kerete külön figyelmet érdemel. *Nikolajev* című képe a kiállítás egyik legeredetibb alkotása. Az opálos háttérből sugárzó tiszasággal kiemelkedő székesegyház képi felfogása neoklasszikus látásmódra utal s nagy reményekre jogosít a kiváló ruszin művésszel szemben. A nagysikerű kiállításról még két kárpátaljai festőművésznő nevét kell kiemelnünk. *Sárkány* Jolán jellemzője az ábrázolás sommás összefogása s az impulzív átérés (*Gladiolusz, Vihar után*). *Breznay* Ilus *Vizkereszje* olvadó mélytávlatú színeivel emelkedik ki. Kislány portréja és *Őnarc* képe finoman megrajzolt női szemléletet tükröz, utóbbiban határozott harmoniára törekvés és hangulati zárttság jelentkezik.

A Láthatár kiküldött munkatársa a kiállítás megtekintése után résztvett az iskolán kívüli népművelés előadó csoportjának rendezésében tartott nagybereznai kultúrdélutánon s azzal a meggyőződéssel tért vissza a kárpátaljai kultúrnapokról, hogy a Kárpátaljai Tudományos Társaság és a Kárpátaljai Képzőművészek Egyesülete figyelemre méltó és nemzetiségi-kulturpolitikai szempontból kiválóan eredményes munkát végzett az ungvári kultúrnapok színvonalas, irodalmi és művészi értékű megrendezésével.

k. g.

A külföldi magyar

A kérdés, melyet fölvetni akarok, nem régi keletű. A hetvenes évek előtt csak nyugtalan lelki vagy úzított sorsú emberek keresték életük keretét idegenben. A századvég felé azonban — és azóta is — a gazdasági meg társadalmi bajok egyre több hazánkfíat készítették vándorútra. A föld nem futhatott, futott a föld népe. Általános válság részjelensége volt e magyar menekülés. A túlfutott európai kohó előbb Amerika felé, majd — a világháború után — Franciaország, sőt Ázsia felé is lökte az önkéntes fölösleget. E fölösleg sokszor legjobb nemzeti emberanyag volt, vállalkozó szellemű, kezdeményező, bátor. S mivel nálunk a földkérdés az elsődleges baj, az elvándorlók nagyrésze paraszt volt, tehát magyar. Nem lettek hont hazájukban, más ég alá mentek szerencsét próbálni. Mi lett belőlük évtizedek során? Milyen a magyar ember illeszkedési és ellenállási ösztöne? Hogyan állja meg helyét a nemzetközi versenyben? Tanulságos vizsgálódás anyaga lehet ez.

Első eset történelmünkben, hogy külföldön tömegesen és szinte szerves közösségekben magyarok élnek. A nemzeti lélek sajátos és eddig ismeretlen változata ők. Fejlődésük, szellemi sorsuk és hanyódásuk különös fűkörben mutatják közösségi éniük rezdüléseit. Hagyomány nélküli élet az övék, két haza közt hanyódnak, mi ad támaszt szellemüknek? Milyen szálak és hogyan kötik őket az elhagyott honhoz s milyen a viszonyuk új környezetükhöz? Minduntalan e sajátos kétlakóságba ütközünk: a külföldi magyar lelki képzetének ez a legjellemzőbb eleme. Nemzetünket kívülről nézik, de belülről érzik, multjukat emlékek szépítik, jelenük bizonytalan, jövőjük még inkább az. Két irányba kell létezésüket biztosítaniok: az óhaza és az új haza, a múlt és a jövő felé. Hogyan keresik tapogatózva a szerencsés középutat?

Középut az eszményiük, a szertelen csapongást elkerülik. Nem szükségkép kalandorok ők, vagy hebelburgya kapkodók. Ilyen is van köztük szép számmal — Pest nemzetközi hulladéka —, a többség azonban józan és számító ember — iparos vagy munkás — egyszerű igényekkel, polgárosodási vágyakkal. Eredendően magyarok: a végleteket nem szeretik. Bennünket itt e többség fog érdekelni. Az ő kezükbe nem kalandvágy adta a vándorbotot, hanem a társadalmi emelkedés óhajta. Azért mentek idegenbe, hogy néhány esztendei szorgoskodás meg krajcáros gazdagodás után hazatérjenek, házat, földet szerezzenek, gyermekeiknek jobb életet készítsenek. Abban bizakodnak, hogy sikerükkel elkápráztatják az otthoniakat, megmutatják nekik, (csak azért is), hogy képesek voltak kiemelkedni környezetükből. E diadalmas visszatérés gondolata táplálja lelküket, erről beszélnek legszívesebben és leghevesebben, ezt tervezik boldog örömmel.

Terveiket azonban szűk keretekbe töri létük valóságos helyzete. Könnyű az elképzelés, nehéz a cselekvés. Hiába firtalják szorongva a visszavezető utat és hiába tekintik külföldi éveiket csak átmenetnek, ideiglenes állapotnak, ugródeszkának. Sokszor — legtöbbször — a természetes emberi nehézség, vagy az otthoni szálak meglazulása, vagy még inkább az új nemzedék gyökérverése a tervezettnél tovább, reménytelenül sokáig, a halálig, tartja idegenben az elvándorolt magyart. Nincs szomorúbb látvány külföldi honfitárs temetésénél. Idegen ég alatt sinylódó áló elszáradása ez: megvalósulatlan élet letörése, dédelgetett álmok elillanása. Elhullás győzelem előtt. A megtérés és békés öregség lettek volna életük szerves betetőzése, a múlt küzdelmek kárpótlása, a sors valóságos vagy vélt méltánytalanságainak helyrehozása. Ők ugyanis a mindig mindenhol mostohák, másodrangúak, kiebrudaltak, csökkent jogú polgárok. Pórujártaknak, sértetteknek érzik magukat, áldozatoknak. Hazulról azért jöttek el, mivel úgy vélték, emberi mivoltuk nem érvényesülhet teljesen. Külföldön viszont csak anyagi igé-

nyeik teljesedtek (ha teljesedtek), szellemi sóvárgásuk meddő maradt s ezért inkább fokozódott.

Magányban élnek, nem szorítja őket vérségi kapocs, nem csiholja tetteiket közvetlen inger. Ami külföldön leginkább hiányzik, az a társadalmi költöttség valósága, a rokonság melege. Hiányzik az elsődleges közösség, mely visszhangot, háttérrel és értelmet ad cselekvésünknek, piasztikusá teszi azt, helyesel vagy gáncsol, mindenképpen fejlődésre készítet. Nemcsak az ú. n. értelmiségieknek van szükségük szellemi légkörre, de mindenkinek, s így nemcsak a szellem emberei síkkadnak el külföldön, a többiek életét is a talajtalanság, az ideglenesség, a felemáság, egy szóval: a kallódás jellemzi. „Könnyhullással vigasztaljuk árvaságunkat” — panasolta megadással a kallódás klasszikusa, Miksa.

A szellemi ember még könnyebben találhat környezetet, mint a kétkézi dolgozó. Mihelyt ez kiszakad a közösségből, melynek szerves alkatrésze s beilleszkedik egy másikba, mely csupán kenyeret és munkát ad neki, de nem hitet és erőt, s mely soha nem fogja őt teljesen elfogadni, hol nem lehet egyenrangú, nem politizálhat, nem bírhat, szavának nincs súlya, gondolatának nincs talaja, hol csupán dolgoztatják őt, belsőleg azonban nem élnek vele, — a lélek egyensúlya itt megbillen s egyre inkább kúsza vágyak, tervek, képzelgések vonalára hajlik. Ismertem magyarokat, kik halálukig készülődtek a döntő cselekvésre, remek rögeszméjük kivitelére: hazatérni szülőfalujukba vagy az íróasztal mellé vagy a politikai porondra s végre valóra váltani vágyaikat, hasznosítani tapasztalataikat. Ez a készülődés eltette őket és adott nekik hitet, erőt, türelmet és bátorságot. Mikor megalázta őket az idegen környezet, e jövőbe vetett bizakodó tekintet emelte fel öntudatukat, kedvüket és emberi méltóságukat, s amikor túlságosan érezték helyzetük fonákosságát, ez ingatag remény mentette ki őket az alacsonyrendűség kátyújából. Sehol nincs annyi terv s annyi jámbor szándék sorskérdéseink rendezésére, mint a külföldi magyarok körében.

A hosszas távolban tartózkodás körülbelül ugyanazt a lelki helyzetet alakítja ki, mint a vidéki elesettség: mindkettő elszigetel a nemzet voltaképpen áramától, légüres tért alkot az egyén körül, elferdíti valóságérzékét. Ezért van, hogy világvárosokban is vidékiek maradnak magyarjaink. Ha Pestről jönnek, Párisban meg Berlinben vidékiesednek el. Az értelmiségi szándékuk pedig, kik otthon esetleg derekasan érvényesültek volna, itt megbénulnak, elhullanak. Az emigránsok örök sorsa ez. A valóság világa lassan-lassan kicsusszan lábuk alól s ők egyre hejebb bonyolódnak vágyaik hinárjába. Vágyak kötik meg lelkük szabad göceit s ha társra akadnak, ádáz buzgalom árasztja onnan a megváltó ígéretet. Külföldön — éppúgy mint vidéken — álmodozóvá válik a magyar, fellebben a lehetőségek síkjáról, lét-szükséglete az ábrándozás. Aki pedig nem esnek e jótékony hibába, menthetetlen áldozatai lesznek kisebbségi képzeteknek, tépődésnek, szenvedésnek.

Ilyen kettősség merül nat fel minduntalan mint általános tünet: nagyon is valóságos anyagi okok készítették e magyarokat tvozásra s új környezetükben rendszerint sikeresen emelkednek meggazdagodnak becsülést szereznek — maguknak és nemzetüknek egyaránt — tehát a létfenntartó életük tágu, teljesedik, sikerül. A szellem illeszkedése azonban nehéz, s az első nemzedékben lehetetlen. Anyagi érdekeik az új hazához kötik őket, ám a lélek ellenáll, nem hasonul, másutt keres táplálékot, az óhaza felé tekint. Igaz, gátat vet a befogadó környezet is, melynek csak kiségtő munkások, nem pedig nemzettagok kellene. Ha aggódó tudósok kívánják és pártolják is a beolvadást — mint Franciaországban, — a nemzet időtlen szelleme nem alkuszik.

(Páris, november hó)

Dobossy László

Baráti köszöntés

Barátnak szólítottak s bár nem ösmerlek,
Mint régi ismerősömet ötellek.

Ki örként áll e bábeli zavarban,
Egymásra kell hogy teljen most a dalban!

Mit ér, ha százan ütnek zagyva hangot? —
Most százan kell hogy húzzunk egy harangot!

Tömérdék örvény fojtogatja telkünk,
Szédül a föld alattunk, ősi telkünk

Nem a miénk már!... Sorsnak szörnyű torzó,
Hogy minden jött-ment, téveteget vadorzó

Mohó szemekkel sandít már utánunk,
Remélve korai tömeghalálunk!

História ez is: vak folytonosság!
S csak egy kis szív kell hozzá s tudatosság

Megérteni, hogy most, a lét és nemlét
Határkövén hívattunk seregszemlét,

S fegyverbe állítottuk, ki e gyatra
Napok ködéből s kiltát a napra!

Ne kérde senki, miért!... Hiába ámul
Sok téveteget tekintet: e csodából

Új magyar élet sarjad, új vetések
Kalásza sárgul, tódul már az égnek!

S ez új magyar ígét megérti már is:
Közkatoná, paraszt és generális,

Akárhol él a föld felelt zugában:
Budán, Rómában, Philadelphiában!

Alig-alig, hogy csatasorba álltunk,
Alig, hogy egyet dobantott a lábunk,

S kezünk még kripta-ajtókon kopogtat:
Ocsúdnak itt-ott már a tetszhalottak!

Ma még szepegeve jönnek, ámde holnap
Talan már várjadatak ostromolnak!

Új öntudat rajongó katonáit,
Ez úton minket semmi meg nem állít,

Csatázva képzelt és valódi bajjal,
Ígét adunk e fajnak most a dallal!

Ígét, reményt, erőt és önbizalmat,
Hitét egy új, egy végső diadalnak:

A magvetők vagyunk, új nemzedékek
Szövetségét lobogtatjuk felétek:

Nekünk a felkelő nap a vezérünk
S hiába itt a sánc: mi célhoz érünk,

S legyőzve minden ördög-árkot, örvényt,
Az életünkben szabják majd a törvényt!...

Várkonyi Nagy Béla

K Ö N Y V S Z E M L E

HANKISS JÁNOS: EURÓPA ÉS A MAGYAR IRODALOM. Singer és Wolfner kiadása, Budapest, 1942.

Forrongó és mindent átalakító, újraértékelő korszakban élünk, nem csoda tehát, ha a szerző ennek a műnek bevezetőjében szükségesnek tartja, annak megállapítását, mit is ért Európa, európaiság alatt. „Az t nevezzük európaiságnak, ami az értékek rendjében legmagasabb és amit érdemesnek tartunk arra, hogy minden velünk élő néppel közös legyen.” A meghatározás kissé elvont és sok minden belemagyarázható, annál is inkább, mert bevezető első mondatában az előkelő és finom phoinikai leány-Európa helyett a mai Európát Minotaurus nagyanyjához is hasonlítja a szerző; tudathasadásos, csapzott hajú, rikácsoló vénasszonyhoz. A két-féle Európa közül az értékek rendjében bizonytalannal az előkelő és finom phoinikai leány a mérvadó s nem a rikácsoló vénasszony s mi, akik a nemzetiségi kérdés szemszögéből is igyekszünk olvasni Hankiss könyvét, ezt megnyugodva vesszük tudomásul. Mert egy tudathasadásos Európa vergődő magyarsága kétségtelenül nehezebben nézne szembe egy ilyen fontos életkérdés megoldásával.

Hankiss János ebben a kötetben nem a „hatásokat” kutatja, amelyek a magyar

irodalomban mutatkoznak, hanem sokkal inkább azt, miként jelentkezett az európai lélek a magyar irodalomban s viszont a magyar irodalom hogyan tükrözött vissza Európát, ebben a visszatükrözésben önmaga színeit, saját lényegét is adva. Így vezet végig az olvasót a honfoglalás korától egészen a kiegyezésig, onnan pedig kipillantást adva napjainkig. Tudása, gazdag tárgyismerete szinte szétfeszíti a kötet kereteit; állandóan azt érezzük, sokkal többet is mondhatna s halatlan önfegyessel igyekszik lehetőleg csak a leglényegesebbre, a legjellemzőbbre rámutatni. Szálakat sző a magyar irodalom és az európai irodalmak között, illetve fölfedi azokat a bőséges számú szálakat, amelyeket a különböző korszakok szöttek az európai és a magyar lélek között s teremtetek meg a kettő szétszakíthatatlan szövedékét. Amint olvassuk, ezt a hatalmas munkát, úgy érezzük, hogy egy teljes élet kialakult bölcsességének és mély tárgyi tudásának összegező ereje szükséges ahhoz, hogy egy ilyen mű létrejöhön s bizonyosságul szolgálhasson arra, milyen sokat kapott a magyar lélek Európától, de milyen sokat adott is Európának, még akkor is, ha Európa tudatosan nem is ismeri eléggé a magyar irodalmat. Már említettük az olvasó érzését,

hogy a szerző gazdag tárgyi tudása szinte szétfeszíti a vaskos kötet kereteit, szét is feszíti, mert a jegyzetek tekintélyes mennyisége felér magával a jelentékeny kötettel s ugyanannyit is mond az olvasónak, aki utána néz ennek a gazdag jegyzetelésnek.

A magyar lélek már a középkor latin nyelvű irodalmában megnyilvánul és Keletet hozza közelebb a Nyugathoz, ahhoz a Nyugathoz, amelyhez a magyarság honfoglalása óta tartozik s amelyért ép úgy vérzik és szenved, mint önmagáért. A középkor keresztény irodalma egynyelvű volt, latin, de ebben a latinban is megnyilatkozott a különböző nemzetek lelke s így természetesen a magyar is s a latinnyelvű magyar irodalomban az egész ország képét ott találhatjuk. S amint a középkor és reneszánsz latinnyelvű irodalmában ott lehet találni a magyar lelket, úgy lehet ott találni az európai lelket a reformáció hatására ébredő nemzeti irodalomban. A latinnyelvű irodalom idején már élnek a népi hősdalok és balladák, a mélyműveltségben is él Európa, de nemcsak a Nyugat, hanem a velünk egy területen élő és szomszédos népek lelke is egybefolyik; a szerb balladákban ugyanazok a motívumok megtalálhatók, mint a székelyekben és a szerb hősdalokban magyar hősök szerepelnek. Azután feltűnik „az első lírai egyéniség”, Balassi Bálint s nála is bőségesen kimutatja Európa je-

lenlétét Hankiss, de szeretnénk többet hallani arról, miként hatottak Rimayra, Balassira a délszláv, oláh népdalok, balladák, ezek a motívumok még mindig rejtve maradnak, egészen Vitkovicsig és társaiig, ahol felbukkannak, hogy a következő pillanatban ismét eltűnjenek a magyar irodalmi tudatból. Azán Balassitól kezdve mint hatalmas pilléreként át építi az egybekalapált hidat Hankiss a magyar irodalom legnagyobb alakjain keresztül egészen a kiegyezésig. Az olvasó úgy érzi, egyetlen lényeges momentumot sem hagyott el a szerző, mindegyik magyar alkotónál rámutat a szellemi kapcsolatokra, amelyek Európa és a magyarság között feszülnek s önérzetesen láthatjuk, hogy bizony legnehezebb harcaink idején is nemcsak kaptunk, hanem a magyar lélekbelől adtuk is Európának. Az Európával ötvözött magyar lélek a nagy „franciás székely”-ben, Mikeshben emelkedik szinte mérhetetlen magasságokba, de mindegyik irónkban kimutatható. S nyugodtan leszögezhetjük, hogy a magyar szellem nem egyszer adott példát is Európának az európaiasságból s ép azokban az időkben, amikor Európa legkevésbé volt törődött vele, sőt az ellenkező példát igyekezeti bizonyítani. A nemzetiségi kérdés egészen a francia forradalomig nem tudatosodhatik a rendi államban s a szerző is úgy érinti tanulmányában, mint röptében a fecské a vizet, de többhelyen is rávilágít. Vörösmartynál találkozunk ezzel a kérdéssel s azt látjuk, hogy nemcsak magyarul, hanem mélyes európaisággal is látja ezt a kérdést, mikor megbélyegzi Zaránd bánásmódját a legyőzöttekkel. (Azóta is hányszor megszegte ezt a legszemébb lelki parancsot Európa, gondoljunk csak a magyarság szabadságharcaira, Trianonra, mindmáig Herder halálától bennünket, de Vörösmarty már úgy látja a nemzet sirtatételét, hogy abból csak a feltámadás híte sugározhat s midőn Széchenyi később a magyar nyelv jogait küzd, van hátsorsága saját nemzetének közvéleményével is szembefeszülni s Európa lelkiismerete előtt állást foglalni a nemzetiségiek nyelvének szabadságáért. (Már száz év előtt!) A Széchenyi—Kossuth—Deák párhuzamot mesterien vonja meg Hankiss és ebből is tanulhatunk mindazok, akik Európa, a magyarság és a velünk egy hazában élő népek nagy kérdését becsületesen szeretnénk megoldani. Vörösmartyról meg is állapítja, hogy Európa szellemiségének formálói között a legelsőik közé tartozott s mindenesetre a legnagyobbak között követeli a helyét. De pontosan ennek a lelki emelkedettségnek a fokán áll Madách, aki az Ember tragédiájában valóban magyar férfias szemérmességgel egyetlen magyar hőst említi, Hunyadi s ugyanakkor európaiasságból és mélyes magyar gondolkodásból is leckét ad a világnak. Krisztusi hit, európaiság, magyarság — ennek a három fogalomnak ötvöződéséből pedig tisztán következik felfogásunk nemzetiségi téren is. S vajjon, kell-e külön említenünk Petőfit, aki valósággal világító fátyla Európának s életét adja a zsarnokság ellen a népek szabadságáért.

Hankiss összegzésében megemlíti a kulturdiplomata fontosságát abban a köztűző Családi Körben, amely alatt Európát és a benne élő, saját nemzeti tulajdonságaihoz hűségesnek maradt, de mélyesen Európa szellemét élő népeket a jövőben látja. A kulturdiplomacia fontos-

ságát ép napjainkban látjuk növekedni s jól esik tudni, hogy Hankiss nemcsak beszél erről a kulturdiplomáciáról, hanem életében cselekszi is a kulturdiplomata feladatait. Hiszen enélkül Európa nem ismerhet meg igazán bennünket s nem tudhatja, mi jelentünk mi Európának, de nem tudhatjuk mi sem. Es szeretnénk, ha ez az új kulturdiplomacia Európát nem csak Nyugaton keresné, hanem annak felismerésével, hogy ez az Európa bennünk is megvan, felismerne azt is, hogy szellemének megnyilvánulásait szomszédjainkban is elmélyedőbben kutassa, mint a multban tette. S hogy ez eddig nem történt meg, jól tudjuk, azért volt, mert a hatalompolitikai érdekek sokszor játszottak ki bennünket, egymás mellett élő közép-európai nemzeteket egymás ellen, tettek főleg az ébredő kis nemzeteket féltékennyé s eközben elhanyagoltuk annak tudatosítását, hogy nemcsak Európának adtuk sokat, hanem ezeknek a kis testvérnépnek is és mi tagadás, az ő szellemükből és jellemükből sokat kaptunk mi is, hiszen saját arcvonásainkra ismerhetünk irodalmaikban. Hankiss megállapításai ennek fontosságára is rámutatnak s mi hisszük, hogy ha ez ma még csak rámutatás, holnap már a cselekvés valósága is lesz.

Végül megemlíti azt is, hogy Hankiss János a Trianon által megteremtett kisebbségi magyar irodalmakról is szól kiállásában, midőn azt írja, hogy a trianoni korszak magyar végeinek folyóirataiban (s bizonyára irodalmában is) virult fel a legtisztább és legelkebb európaiság. Mi tehát önmagunkhoz maradtunk hűek, amikor a bennünket megtagadó Európához maradtunk hűségesek. Ebből az a parancs is következik, hogy a többségi sorsba visszalendült magyar végek folyóiratainak (és irodalmának) is ugyanehez az Európával ötvözött magyar lélekhez kell hűségesnek maradniok. Csak így építhetjük fel közösen az új Európát és benne Magyarországot. Csuka Zoltán

POZSONYI DIÁK. A pozsonyi állami magyar gimn. önképzőkörének kiadása, Pozsony, 1942.

A pozsonyi állami magyar gimnázium Arany János önképzőkörének 1941—42. évi működéséről szóló jelentésben örömlapozgatni. Minden oldala bizonyoságot tesz arról, hogy elérték a kitűzött célt: megtanultak „nemesen gondolkodni és szépen szólni”. Sőt kiléptek az önképzőkör keretei közül, s több ízben szerepeltek a pozsonyi rádió magyar adásain. Néhány nyilvános filésüket (Babits-est, Pozsonyi-est) társadalmi értéké, kultúreseményé emelték, s képviseltették ott magukat. Pozsony város vezetősége és a magyar követőség. Az önképzőkör munkája gondos előkészítésben, tervszerűen folyt, széleskörű érdeklődéssel és állandó kapcsolatban a magyar élet látketésével (Reményik-, Széchenyi-, Kossuth-, Rákóczi-est, a Város és falu). A között dolgozatok (mint Kodály Zoltán, A magyar zene múltja és fejlődése stb.) emelkedett színvonalon állnak. Szabó László 5. gimnazista versei a legnagyobb figyelmet érdemlik meg: költő jelentkezik itt, kinek neve lesz.

Örömlapozni az évkönyvben, s látni, hogy a mostoha viszonyok közt mennyi ambícióval, komolysággal és tehetséggel, sőt példaadóan dolgozik a magyar fiatal-ság, fiúk és lányok egyaránt. S minden

elismerést megérdemel Szaltnai R. Rezső, a vezető tanár, hogy a fejlesztő szabadság megteremtésével s a fiatal lélek megértésével felfelé ívelő utat biztosított a bontakozó szellemi életnek. Külön érdekesség tanulmányozni a neveket; kik végezték e derék munkát — idegenben. S cáfolatot kapunk az asszimiláció és disszimiláció nagyra dagasztott teóriája ellen, s a magyar élet összefogóbb megítéléséhez jó bizonyosságot. N. B.

SZÉCSI FERENC: HIVATALOS ÉS KÖZNAPI NYELVÜNK MAGYARTALANSÁGAI. (Budapest, Dátum nélkül.)

A nacionalizmus fellendülésével párhuzamosan divatba jött a nyelvi nacionalizmus: az idegen szavak és az idegenszerűségek írása. Ennek a mozgalomnak legelkebb és legtevékenyebb híve Szécsi Ferenc. Egymásután adja ki nyelvvédő füzetét, sőt díjmentesen terjeszti őket. E sorozathoz való az ismertető füzet is. Egyik része ennek a külön is kiadott *Új magyar szavak szótára*. Másik része pedig a leggyakrabban előforduló és sokszor félreértés idegenszerűségek, nyelvtani és mondattani hibákat gyűjti össze — a teljesség szándéka nélkül, — s egyben megmutatja a helyes formát.

Hogy mennyire szükség van nyelvvédő munkára, maga a füzet igazolja; lelkes hangú bevezetésébe ugyanis becsúszott több olyan idegenszerűség, amelyet a további oldalakon kifogásol a nyelvvédő könyvecské. (Pl. ... írja úgy a fogalmazásban, mint a beszédben... hibázik a nyelvvel szemben... az új szavak alkotásának szabályát be kell tartani... az emberpalánták kikerülnek az iskolai padok közül.)

Szécsi Ferenc nyelvvédő munkájába befoglalja az idegen szavak és idegenszerűségek írtása mellett a helyes magyar kiejtés propagálását is, bár ez a füzet nem foglalkozik vele. Kívánjuk, hogy lelkes füzetet minél több haszonnal forgassák az olvasók. N. B.

UNGARISCHE JAHRBÜCHER. (Berlin, 1942. 1—3. füzet.)

Szent-Iványi Béla és Papp Zoltán (*Hundert Jahre Bund Ungarischer Hochschüler Berlin*) tanulmánya történeti keretben mutatja be azt a határt, amelyet a berlini egyetem gyakorolt — főként Hegel tanársága idején — magyar hallgatóira s általuk a magyar szellemi életre. Szellemtörténetünk formálójának egész sora tanult ott, mint Barabás Miklós, Szász Károly, Brassai Sámuel, Greguss Agoston, Hunfalvy János, Irinyi József, Geguly Antal, Bánffy Dezső egyházreformja a berlini szellemben gyökerezik. Tisza István a porosz fővárosban alakítja ki meggyőződését, hogy a német protestantizmus a biztosítéka Európa kulturális fejlődésének.

Berlint a magyar diákok bizonyos rétegződésben keresték fel. Legelőször a protestáns teológusok; a múlt század elején nyelvészeink, irodalomtörténészeink és esztétikusaink; a szabadságharc után az emigránsok, majd az arisztokraták s az erdélyi ref iskolákban végzett tanulók, a kiegyezés után — főleg műegyetemi hallgatók.

A Berlini Magyar Diákegyesület már 1842-ben megalakul, elsősorban Gáspár János pedagógus buzgósága folytán. Az egyesület ápolja az otthonnal való szel-

FOLYÓÍRATSZEMLE

lemi kapcsolatot, ismerteti a magyar kultúrát a külfölddel, anyagiakban segíti tagjait. Már az első években könyvtárat alapított, s ezt később átadta a Magyar Intézetnek.

A 20. század elejétől kezdve a magyar állam egymásután szervezte meg: az egyetemi magyar tanszéket, a Magyar Intézetet, a Collegium Hungaricumot, a Magyar-Német Társaságot. A velük való kapcsolatot s a jelenlegi politikai viszonyok sokat lendítettek az egyesületen.

Friedrich Listnek Magyarországra vonatkozó terveivel, részint százados évfordulójuk, részint aktuális vonatkozásaik miatt sürűn foglalkoznak a német közírók. G. Fittbogen (*Fr. List in Ungarn*) hosszabb s részletkebe menő tanulmányában ismerteti List terveit, magyarországi látogatását s a reformkor vezetőinek. Közük Széchenynek és Kossuthnak, állásfoglalását. — *Tasnádi Nagy András* (*Der Geist der ungarischen Verfassung*) a berlini Magyar-Német Társaságban tartott előadását közli le. *Klivényi Lajos* (*Neue Bestrebungen in den Jüngsten ungarischen Gesetzen*) a legújabb magyar törvények főjellemtvonásait ebben foglalja össze, igyekszik biztosítani „a háborús gazdaságot, a magyar nép egészségét és faji tisztaságát, a belső erők egységét”. *Györffy György* (*Der Ursprung der Székler*) a Hun Krónikából és a Magyar Krónikából kiindulva vizsgálja a sokat vitatott kérdést. Eredménye: a székelység eredete nem egységes, különböző magyar törzsekből s a magyarsághoz később csatlakozott keleti népelemekből alakult. A magyartól megkülönböztethető nép ugyan, de belé olvadt, felvette nyelvét, magyarrá vált.

Eckhardt Sándor (*Das Ungarnbild in Europa*) a rólunk való külföldi vélemények grafikonját rajzolja meg. E vélekedések a politikai helyzet szerint hullámzhatnak, s nem is minden korban egységesek. A középkor szemben áll a magyarsággal, véleményében ellenszenv nyilvánul. A török hódítás idején Európa bástyáját, a 19. században az abszolutizmus ellen harcoló nemes hőst, a 20. században népek elnyomóját látják benne. *Farkas Gyula* (*Das Ungarnbild in der ungarischen Dichtung*) kiegészíti tanulmányával az Eckhardt Sándorét. Balassa, Zrínyi, Csokonai, Berzsenyi, Katona, Kölcsey, Vörösmarty, Arany János, Petőfi, Madách, Vajda János és Ady költészete alapján készíti el a magyar lélek sémáját. De az epigonokat is felhasználja, ahol a nagy költők nem adnak megfelelő adatokat a sémához. A tanulmány a következőkben állapítja meg a magyar lélek fővonásait: arisztokratizmus, emberség, személyiség, szabadságszeretet, katonai erények, realizmus, igénytelenség, mély érzés; álmódó passzivitás, bizonyos pesszimizmus (mindkető újabbban fejlett s nem eredeti vonás); bár nem konfesszionális, de mély hit; bölcselő hajlam, haza- és fajszeretet — sovinizmus nélkül, kíméletlen önismeretre törekvés. Fogékony; Európa majdnem minden szellemi áramlatára reagált, de szellemi hőst soha nem emelt ideáljává.

Nagyobb tanulmányt írta még e számba: *W. Schlachter* (*Wirkungen von Sprachrhythmus und Satsmelodie im Lappischen*) és *J. Mittelstaedt* (*Bismarck und die ungarische Emigration*). — Több kisebb közlemény s bő könyvszemle zárja a tartalmat.

Nánay Béla

NOUVELLE REVUE DE HONGRIE, 1942. nov.

A szám több érdekes cikke közül megemlítjük *Biró József* tanulmányát az *Erdélyi kastélyokról*. A szerző szerint ezek a kastélyok úgy különböznek Magyarországtól többi enyém épületeitől, mint a Loirementi kastélyok a többi francia kastélyoktól. Az erdélyi kastélyok különleges volta Erdély történeti szerepéből, a nép jelleméből s a táj földrajzi és éghajlati sajátágaiból származik. Az első ami feltűnik, hogy nincs Európának egy része, ahol annyi várkastély-rom volna, mint Erdélyben. Erdély a várkastélyok földje. *Biró*, bevallása szerint, csak egy párat ismertet közülük, hogy bemutassa sajátos vonásaikat s azokat a jegyeket, melyek francia eredetre utalnak. Mert Erdély pl. nem volt annyira alávetve az osztrák harcok befolyásának építészetileg, mint a Duna-túl. Itt inkább olasz és francia befolyások érvényesültek. Ezután stílus-korszakok szerint végig tekint Erdély kastélyainak történetén annak bizonyítására, hogy az erdélyi építészet, ha kissé késve is, mindig lépést tartott Európával. Az erdélyi kastélyok sajátos jellege csak 1848-ra, az unió idejére mosódik el. Alapos és részletes tanulmányának végén a szerző meggyőzően emeli ki, hogy ezer év alatt se egy városka, se egy kastély nem épült Erdélyben bizánci stílusban.

Tóth Béla

ELÁN. (A szlovák írók egyesületének folyóirata, *Ján Smrek* szerkesztésében.) 1942. szeptember-október.

A művészi kiállítás folyóirat szeptemberi számában a német plasztika reprezentatív kiállításáról közöl felvételeket és beszámolókat. „Két ember” című kompozíciójával, melyet a művész a szlovák államnak ajánlott fel, maga *Smrek* foglalkozik a folyóirat élén. Különleges értékűnek tartja, hogy az ágyúk döngése, a legnagyobb erőmérték közepette a szlovák nemzet művészi ajándékot kap a német alkotótól, az egyetemes tisztaság emberi remekművét. *Michal Chorváth* a kultúra folytonosságáról elmélkedik s ennek a véleményének ad kifejezést, hogy kulturális alkotásban nem állhatnak be szünetek. A kultúra és a hagyomány szerves összefüggését a könyv és a folyóirat viszonyával példázza s úgy véli, hogy a könyvvel, mint „egyszer ható kultúrjelenséggel” szemben az igazi folyóirat a szellemi kontinuitás őrzője. A román-szlovák kultúrcsere irásaként közli az *Elán V. Voiculescu* román költő *Virágból lett gyermek* című versét *Smrek* fordításában. Ugyancsak ő fordítja a lap más részében közölt *Az Ur* című verset, *Lucian Blaga* szintén román kritikustól. A nagy külföldiek közül *Giovanni Papini* eszmefuttatását (Zeneietlen megjegyzések a zenéről) és *Anatol France* *Guido Cavalcanti* mester című elbeszélését a folyóirat közli. A szlovák tudományos irodalom köréből irodalomtörténeti és történeti tanulmányokról emlékszik meg, melyek a *Matica* és a szlovák Múzeum Társulat kiadásában jelentek meg. Három ilyen kötetről ad hírt, az elsőben röviden említi *Štefan Krčmery* lírai összefoglalását, *J. Durovič* irodalomtörténeti adalékait *Láni* Ilés verseiről. A második

gyűjtésben *D. Rapant* tanulmányáról a szlovákság 1861-ben Bécsben átadott emlékiratáról, *V. Jankovič* Čaplovič élettrajzájáról és *Fr. Bokes V. Pauliny Tóth* portréjáról olvasunk, az 1869–72. évek között, amikor az író a magyar országgyűlés tagja volt. A harmadik ismertetés említett szerzőnek a XVIII. század végi északmagyarországi lakosság társadalmi képerétől írt tanulmányát emeli ki. A folyóirat egyébként a szlovák-svéd kulturális kapcsolatok keretében közli dr. *Allan Ringheim* rövid beszámolóját a Svéd Nemzeti Múzeum 150 éves fennállásáról. Ismeretes, hogy a közelmúltban nagyobb magyarországi szlovák ifjúsági csoport kereste fel a pozsonyi egyetemet. Ebből az alkalomból néhány közvetlen kapcsolatot ad az Elán a magyarországi szlovák diákok és a pozsonyi szlovák tanárok találkozásáról.

Az októberi számban *Andrej Mráz* többek között foglalkozik a magyarországi szlovákság szellemi helyzetével s rámutat arra a körülményre, hogy a magyarországi szlovák kisebbségnek olyan kulturális eredményekre és irodalmi teljesítményekre kellene törekednie, mint amilyeneket az erdélyi magyar kisebbség és irodalom annak idején felmutatott. Bár úgy véli, hogy ehhez olyan kulturális és szociális előfeltételekkel, olyan intelligenciával és olyan intézményekkel kellene rendelkezniük a magyarországi szlovákoknak, mint az egykori erdélyi magyar kisebbségnek. Ugyanő búcsúztatja a 85 éves korában. Besztercebányán, október 10-én elhunyt *Terézia Vanšová* ismert szlovák írónőt, a szlovák irodalmi realizmus művészi képviselőjét, aki a szlovák társadalmi élet, a kisvárosok mindennapjainak ihletett ábrázolója volt. A pozsonyi Nemzeti Színházban bemutatták *Shakespeare* *Szentivánéji álmát*. A bemutatóval kapcsolatosan a rendezés szégyénességéről emlékezik meg a bíráló, míg *Mauriac* *Asmodé* című drámáját élettelennek és túlzottan exkluzívnak tartja s így alkalmatlannak az új szlovák színpadra.

k. g.

VOIX DES PEUPLES, 1942. szept. 15.

Armand Gaspar a Kaukázus népeinek politikai magatartását vizsgálja abból az alkalomból, hogy a német hadsereg műveletei erre a területre is áttértek. Előjáróban a Kaukázus népeinek sorsát ismerteti a történelem folyamán. 1918-ban a kaukázusi népek függetlenítették magukat az orosz birodalomtól, de a Szovjet 1920-ban leigázta őket. A nép ellenszenv az új uralom iránt több felkelésben nyilvánkozott. Az utóbbi időben azonban a fiatalabb nemzedék már a szovjet híve volt az új ipartelepek munkásságával együtt. A kaukázusi emigráció viszont máig az önállósági törekvéseket szolgálta. Emellett az örmények között élénken él a török néphez való tartozás tudata is. Összefoglalásul megállapítja a szerző, hogy a Kaukázus népeinek magatartása a földszoros problémájában közvetlenül érdekelt hatalmak politikájától függ, úgy szintén a népek egymásközi viszonya is. „A német benyomulás óta, a kaukázusi népek magatartásának megváltozásai szaporodtak.” *René Le Grand Roy* Azerbaidzsan népi arcáról értekezik. Ez a terület adja a Szovjet olajtermésének 70%-át. A szerző

a népek olvasztótégelyének nevezi Azerbaidzsjant, melyben különféle nációk hihetetlen tömege gomolyog. Ezt a helyzetet főképp a terület mozgalmas története okozza. Nyelvük szerint a következő csoportokba lehet osztani: örömcények, germánok, görögök, iránok, georgiaiak, sémiták, szlávok, törökök.

Tóth Béla

NOUVELLE REVUE DE HONGRIE. 1942. szeptember.

A szám bevezető cikkét Hadrovics László írja a horvát nemzeti érzés felébredéséről a török kiűzése és a 48-as szabadságharc közti időben. A lassú folyamatra serkentőleg hatott Napoleon III. államalkotása. Egyébként ennek a kornak is egyik legfőbb tanulsága, hogy a közös veszedelmek, közös bajok mindig a magyarság felé hajlítják a horvátságot, míg a nyomás enyhülte az önálló horvát törekvéseket bátorította. — *Borsody István* Szlovákia az új európai rendben címmel ír tartalmas és érdekes cikket. Szlovákia egyike azoknak az országoknak, melyek a Németország vezetése alatt létrejött új rendnek köszönhetik létezésüket. Ezért azután az új állam minden téren igyekszik életrehívójához alkalmazkodni. Eseményekkel, sajtónyilatkozatokkal, miniszteri beszédekkel bizonyítja az új állam igyekezetét ezen a téren. A legnagyobb nehézséget a katolicizmus és nemzeti szocializmus közti különbség áthidalása okozza. A szlávok igyekeznek a nemzeti szocializmus eszméit gyakorlati téren is megvalósítani. Dr. Tuka miniszterelnök 14 pontban foglalta össze a teendőket. Az ország számos nehézsége közt nem utolsó a kisebbségi kérdés. E tekintetben a 100.000-nyi magyar és 60.000-nyi rutén kisebbség távolról sincs olyan helyzetben, mint a német népcsoport.

Dercsényi Dezso „Középkori magyar kéziratok Amerikában” címmel a washingtoni kongresszusi könyvtárban őrzött Nekesébihiát ismerteti részletesen.

Tóth Béla

UNGARN. 1942. november.

A novemberi szám vezető helyen közli *Ullein-Reviczky* Antal rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, sajtófőnök tanulmányát a magyarországi latin szellemiségről. Ezt az előadást június 10-én, a milánói Magyar Hét megnyitása alkalmával tartotta szerző s a széles szellemtörténeti távlatra épített összefoglalásban végigvezette hallgatóit a magyarországi latinítás kilenc évszázadán. Szakkörök figyelmét bizonyára nem kerüli el a tanulmány első részében nyújtott vázlat, melyel az egykori Pannónia, a római birodalom előretolt bástyájának és *Dáciának*, az örök, vegyes népességű tartományoknak szerepét ábrázolja a magyarság megjelenése előtti középkelet-európai térben. Hivatkozik az ősi város és település alapítókra, mint a latin kultúrhatás elsőrendű előzményeire, majd a kereszt jegyében elhelyezkedő magyarság és a magyar—latin kultúrhatások viszonyát kutatja. Figyelmet a latinnyelvű magyar irodalom értékeire, kódexekre, himnuszokra, legendákra s a XIII. század elejétől rendszeresen kimutatható főiskolai kapcsolatokra, melyek a bolognai, pádovai és egyéb olaszországi egyetemeken szövődtek. Érdekes és az irodalomtörténetek által bizonyított viatott kérdés lesz az a megállapítása, hogy Anonymus III. Béla-

jegyzője is járt külföldi egyetemen, nem kevésbé pedig az, hogy Kézai Simon állítólag a páduai egyetem hallgatója volt. A városkultúrákon keresztül kíséri tovább a magyarországi latinitás útját és az egyház és világi művészet formakésztségében és általános művészi felfogásában mutatja ki annak nyomait. Vásgálata elmélyül a korai humanizmus jegyeinek elemzésében s ennek a Dunavölgyén utóljára kivirágzó gondolatkörnek bejelentőjeül *Nagy Lajost* mondja aki a nápolyi hadjárát során ösmerkedik meg a humanista formákkal és annak szellemét, mint azt Colucco *Salutati* korabeli olasz humanistával folytatott levelezése tanúsítja, alkalmasnak találta magyar légkörbe való átültetésre. Anjou Lajos humanista vonatkozásaira egyébként *Káldi Márknál* (Bécsi Képes Krónika) és *Kükülei Jánosnál*, a király életrajzírójánál is talál utalásokat. A mátyási humanizmus palettáján erősen kidomborítja a *Vergilio*, *Galeotto* és más Budán tartózkodó olasz humanisták nyomát, majd *Vitéz János*, *Temesvári Pelbárt* és *Janus Pannonius* humanista törekvéseit említi. A Mohácsi csatát megszakadó szellemi közösség a latinnyelvű használaton és irodalmi összefüggésen keresztül újra elmélyül s a XVI. és XVII. század közléte a latin kontinuitás jegyében alakul ki. Jellemzőnek tartja, hogy II. Rákóczi Ferenc még latinul írja híres Vallomásait. A latin kultúrának új lendületet a pázmányi ellenreformáció kölesönöz, mely a nagyszombati egyetemről indítja hódító útjára a latinnyelvű harcos katolicizmust. Mennyire a latin a tudományos gondolkodás eszköze, ennek igazolására felemlíti, hogy *Czittinger Dávid* első magyar irodalomtörténete és *Sajnovics János* híres nyelvészeti összehasonlító munkája szintén latinul íródik. A magyar nemzeti megújulás természetesen visszaszorítja a magyar művelődés latin jellegét, de a magyar—latin kultúrának, mind pedig a nyomukba lépő magyar—olasz szellemi kapcsolatok elkísérnek napjainkig. *Berzsenyi* Dániel klasszikus írója, *Zrínyi Miklós* keresztény-latin epikája építéssel igazolja ezt, mint Petrarca magyar követőjének, *Kisfaludy Sándornak* szonettjei és a legnagyobb magyar műfordítónak, *Babits Mihálynak* Danto átültetése. Szerző hangsúlyozza, hogy a latin szellemiség befogadása nem állott meg az írók és művészek világánál hanem általános társadalmi jelenség volt századokon át olyannyira, hogy világosan fellelhetők jegyei a mai magyar irodalmi és tudományos életben is. Ennek a latin kultúrhatás gyománának és keresztényi világnézetnek őrzése fokozott feladatokat ró a magyar szellemi életre akkor, midőn a magyar nép fia ngyanennek a szellemiségnek jegyében korunk nagy epikus küzdelmét vívják.

Ullein-Reviczky Antal nagyszabású tanulmánya a latin szellemiség magyarországi útjáról tudományos értékű teljes összefoglalásnak számít.

k. g.

DONAUEURÓPA 1942. július.

A júliusi szám vezető cikkét *Kállay Tibor* írta *Magyarország az új Európában* címmel. Kimutatja, hogy a magyar—német gazdasági kapcsolatok visszanyulnak az első világháború előtti időkre és érdekes adatot közöl az osztrák—magyar külkereskedelmi mérleg 1913. évi állapotáról, amikor 10.1 milliárd márka német áru-kivitellel szemben csak 1.4 márka értékű

iparcikket és ipari félgyártmányt importál a monarchiából Németország. Ekkor tehát Ausztria—Magyarország még nem találhatta meg a Németország felé irányuló külkereskedelemben gazdasági számítását, hiszen a német importnak csak 13 százalékát fedezte le saját áruval. Ma a német—magyar külkereskedelmi mérleg teljes egyensúlyban van s örvendően emelkedik a Balkán államok felé irányuló külkereskedelmi mérlegünk is. Hozzá és küzdelmes gazdasági felemelkedés eredménye ez az állapot, hogy a második világháború negyedik esztendejében a világgazdasági körülményekhez képest megfelelő külkereskedelmi mérleg és belső gazdasági konszolidáltság felett rendelkezünk. Ennek az állapotnak elérésében mezőgazdaságunk mellett egyre jelentősebb szerepe van széles vonalon kibontakozó iparunknak, mely ma már elsőszínonalbeli, piac képes exportárúkat tudja felmutatni. Szerző hangsúlyozza, hogy külkereskedelmünk irányítói nagy gondot fordítanak az árrögzítésre, amit szembevetve igazol az a körülmény, hogy a magyar exportcikk árszintje csak 10 százalékkal emelkedett 1941 első 9 hónapjában s így minden piacon versenyképes tud lenni. Ezt a szolid és előrelátó gazdasági politikát, a reális haszonnal dolgozó „olcsó áru” elvét kell a jövőben is kifejezésre juttatnia a magyar exportiparunknak, hogy a későbbi időben megerősítse és kiszélesítse külkereskedelmi kapcsolatainkat úgy a balkáni térben, mint a német birodalom és távolabbi felvevő területek felé. Az új Európában a magyar külkereskedelemnek rendkívüli geopolitikai szerepe van és valójában ezekben az években nyílik meg iparunk előtti a földrész egész kereskedelmi hálózata.

Hasonlóan érdekes gazdaságpolitikai beszámoló olvassunk *Johann Petreas* pozsonyi közíró tollából az épülő Szlovákia belső, gazdaságpolitikai rendezéséről. A fiatal közép-európai állam kereskedelmi mérlege természetesen még nem lehet aktív, különös tekintettel az államszervezéssel kapcsolatos rendkívüli beruházásokra, — de 1942. első negyedéve után megnyugtató jelenséggé válhat az ország bank-, takarékpénztár- és szövetkezeti életének virtualitását, 1942. márciusának végén a szlovákiai bankbetétek összege meghaladja a 6888 millió szlovák koronát, melyből 3.641 millió folyószámlákon, 3247 millió pedig letétkönyvekben fekszik. Ez a pénzügyi helyzetkép értékes bizonyítéka a szlovákiai gazdaságpolitika életrevalóságának.

UJ ÉLET, 1942. július.

Ólvedi János *Kisebbségi magatartás és a politikai változások* című tanulmányában azzal az érdekes problémával foglalkozik, milyen mértékben maradt meg, illetőleg hogyan kapcsolódott be az ország építő munkájába a kisebbségi sorsból visszatért magyarok alkotó ereje és szemléleti felfogása. Ugy véli, hogy a hazai társadalom fokozott igényekkel lépett fel a visszatérőkkel szemben s amikor az új helyzet első hónapjaiban nem látta az egykori kisebbségek által hirdetett reformok gyors megvalósulását, mindkét oldalon bizonyos csalódásérzet keletkezett. Ezt a körülményt tisztázza jelentős társadalomlélektani feladatnak tartja, s a visszatért magyarok helyenként erősen megmutató társadalmi és szellemi elzárko-

zásának okát abban látja, hogy az itthoni magyarság nem értette meg a visszatérőket. A kisebbségi ember élete hasonló a sziget-nemzetek és szigetországok életéhez — írja. Erre a sziget-helyzetre könyörtelen történelmi tények kényszerítették az elszakított magyar társadalmakat, mert enélkül belső széthullás és lassú felmorzsolás lett volna sorsuk. Ez a tartózkodás és keményen dacoló életfelfogás a különböző körülmények között visszatért magyar közösségekben érdekesen közös jegyek kíséretében mutatkozik meg Erdélyben, Felvidéken, vagy a Délvidéken. *Realista és mégis hívő* volt ez a magatartás, mely a gazdasági politikában lépésről-lépésre haladó tervszerűséget társadalmi kérdésekben erőteljes szellemi átalakulást, egészében egy új nemzeti-közösségi szellemet hirdetett. Bizonyos, hogy a visszatért magyarok álláspontja ma sem változott meg. A magyarság életjogát aktív és építő, elmélyült és jövőbelátó munkával méri s ezt a hitet hirdetik olykor társtalannul is a nagy nemzeti közösségben. Ha közös hitünk és életcélunk hazánknak közép-európai mintaállammá emelése — mondja Ölvédi — szívleljük meg ennek a magatartásnak erkölcsi lényegét és fogadjuk el belőle azokat a konkrét erőket, melyek ennek az egyetemes magyar munkatervnek előkészítésére alkalmasak. Ezen az úton bizonyosan feloldódnak majd azok a részletellentétek is, amelyek szemléleti síkon helyenként még jelentkeznek a magyar életben itthoni és visszatért magyarok között.

HITEL. Áprilisi szám, Kotoszvár.

Vezetőcikkében *Jakó Zsigmond Szabó Istvánnak* „A magyarság életrajza” című könyvét ismerteti. Az ismertetés elé írt bevezetőjében szól azokról a törekvésekről, amelyek a múlt század végének materializmusába hulladt történettudomány felújításával és a magyar közönséghez, közvéleményhez, korunk nagy problémáihoz közelebb-hozatalával foglalkoztak. Megemlékezik Hóman-Szekfü nagyarányú szintéziséről, a Magyar Történetről, majd Mályusz Elemérrel foglalkozik részletesen, aki a népiségkutatás úttörője lett. Bemutatja, hogy a magyar vitalitás szempontjából milyen tragikus volt a helyzet a vidéki szellemi központokban, így például Erdélyben, ahol Budapest tudományos hegemoniája folytán a történetkutatás lassan teljesen elsatnyult s a megszállóknak nem volt nehéz a megmezevedett s elszórt magyar történetírást elhallgattatniok. — Ezekután részletesen ismerteti Szabó István könyvét, külön kiemelve annak a nemzetiségekről szóló részeit.

Makkai László „Eszakerdély nemzeti viszonyainak kialakulása” című cikkében megállapítja, hogy a geopolitikai tényezőknek ellentmondó folyamat az erdélyi Mezőség mai néprajzi képe: „míg az ország többi részén a magyarság a központi fekvésű síkfelvidéken, sőt szállásterületén megtartotta számbeli fölényét és kímélt veszteségeket csak a széleken szenvedett, addig Erdélyben épen a tartomány szívében, a magyar életformának leginkább megfelelő s ezért a magyarok által legkorábban betelepített Mezőségen került kisebbségi sorsba, miáltal összefüggő tömbjei (székelység, kalotaszegiek) a periferiákra szorultak. Maga ez a paradoxonjellegű tünet is mutatja, hogy itt nem lehet szó következetes fejlődésről,

hanem sokkal inkább külső tényezők erőszakos beavatkozásáról, ami az erdélyi népek természetes földrajzi elhelyezkedéséről és erőviszonyait katasztrófaszerűen támadta és forgatta fel.”

Ezekután Makkai bemutatja, hogy Erdélyben kezdetben a magyar-román „életterület” határa pontosan adva volt: a magyarságot életformája a síkságokon, a hükkösök határáig telepítette le, a románok a határokon kívül húzódtak. A Mezőség, ahol a kétféle földrajzi adottság keveredett, már eleve vegyes lakosságra volt predesztinálva, kezdetben azonban itt a magyarság volt döntő fölényben. Kipusztulása a tragikus és viharos történelmi események következménye; a románok előretörése az adatok alapján pontosan megfigyelhető, bár a körülmények részletezése szempontjából a kutatókra még nagy feladatok várnak.

A *Magyar Függetlenség*-ben igen érdekes és igen tanulságos *Gyulai Pál* 1851-ből való följegyzése a magyar-román viszonyról. A nagy magyar kritikus e jegyzete világosan fölismeri a nemzetiségi kérdés társadalmi vonatkozásait. SÓ.

A HITEL 1942. júniusi számában *Szabó Attila* „A románok újabkori erdélyi betelepülése”-ről ír. Bemutatja, hogy a románok Erdélybe való beszállítása a középkor óta állandóan tart, de tömegesen csak az újabb időkben jelentkezik. Ezen újabkori román betelepülés forrása anyaga ma még igen kevésé felderített s ezért — mint elődei — ő is csak vázlatot tud adni. Bemutatja a románok betelepülésének s elszaporodásának fontosabb okait. Erdély lakosságát igen sok körülmény pusztította, a XVII. században Bástia kíméletlen harcainak folytán egész magyar falvak pusztultak ki. E kipusztult községek magyar lakosságát helyettesítették a románok, — de újabb román települések is alakultak. Elősegítette ezt az is, hogy földesurak pártolták a román jobbhagyóságot a keményebb, önrzetesebb magyar jobbhagyással szemben. A személyes helynevek igen sok — ma a románok által lakott — eredeti magyar település bizonyítékai. *Juhász István* a „Magyar Függetlenség” rovatban „Román szerep Európában” címmel bemutatja: május elején a horvát sajtó egyik német nyelven megjelenő lapja arról szól, hogy Középeurópában a románok játszották a vezetőszerepet s hogy a török ellen mindvégig Európa védőbástyája volt, Bécsnek is a románok védtek meg a töröktől. A történelmi igazság az, hogy a románok vajdák a politikai szerencsésekerekek forgása szerint pártoltak hol a törökhöz, hol ellenfeleikhez. Bécs alatt ők voltak az egyetlen nem-török nép, amely a török soraiban küzdött s a román fejedelmek évszázadokon keresztül a török uralom engedelmes hűbéresei voltak.

UJ ÉLET. 1942. október.

Erőss Alfréd, Márton Áron erdélyi rk. püspökről, a délerdélyi magyarság szellemi vezetőjéről emlékezik meg, „aki a népből jött és a népe maradt”. Végigvezeti az olvasót Márton püspök eddigi életútján, a csikszentdomonkosi szülői házól a világ-háború katonáján és a gyulafehérvári teológuson át a pappárszentelésig, amikor az új lelkipásztor a kisebbségi egyetemi ifjúság szellemi irányítója lett Erdélyben. Kevesen tettek többet a népművelés terén mint ő, amikor önzetlen munkatársával, *Balint Vilmos*sal és másokkal elindította az

iskolán kívüli népművelés szervező munkáját. Ezt a célkitűzést szolgálja az immár nyolcadik évfolyamát élő *Erdélyi Iskola* című kisebbségi folyóirat, mely a délerdélyi magyarság jelenlegi nehéz helyzetében kivételes kultúr szolgálato teljesét. Amikor Márton Áron XI. Pius 1938 karácsonyán a püspökök sorába emeli, a nagy nemzetnevelő meghirdeti közösségi munkatervét a kisebbségi magyar társadalom szellemi felemelése jegyében. A *lelki kiválasztódás, a közösségi munka vállalása, a kizárólag munka és tehetség szerinti mérlegelés* jelentik alapelveit ennek a népi programnak, mely a délerdélyi magyarság teljes lelki összeforradását célozza az új népi magyar művelődés kialakítása érdekében.

Az októberi számban egyébként találunk dr. *Papp György* A görögkatolikus magyarság helyzete Erdélyben c. tanulmányával, melyet A görögkatolikus magyarok c. kiadvánnyal kapcsolatban a közelmúltban ismertettünk a Láthatár hasábjain. Az értékes tanulmányról külön is felemlítendőnek tartjuk szerző azon megállapításait, hogy a romániai népszámlálások alkalmából a székely görögkatolikusok „mind egy szál, egyetlen kibélt nélkül magyar anyanyelvűeknek vallották magukat s nem akáét egyetlen egy sem, aki román anyanyelvűnek mondotta volna magát, holott egy pillanattal sem lehetett előttük kétséges a magyarság mellett való nyílt kiállásuknak és hitvallásuknak következménye”. Papp dr. nem ad végleges számot az erdélyi görögkatolikusokról, mivel — bevallása szerint — a szatmári és bihari magyar görögkatolikusokról nincsenek pontos adatai. A székelyföldi görögkatolikusok számát viszont húszszerre teszi. I. g.

S. K. M. 1942. (A magyarországi szlovák katolikus ifjúság helyzetjelentése.) Roznyó, 1942. 32 l. Szerkeszti Vozár Viktor.

Ez az első kiadvány, melyben a magyarországi szlovák kisebbség vezetői és szervezői sorra megszólalnak és nyilatkoznak az S. K. M.-ről, a szlovák kisebbségi ifjúság katolikus mozgalmáról. Ennek a mozgalomnak hároméves múltja, 58 helyi szervezet, kéthetenként megjelenő ifjúsági sajtója: Pramen (Forrás) és több ezer tagja van, a pontos taglétszámáról a mozgalom szervezői nem nyilatkoznak.

Vozár Viktor a magyarországi szlovák ifjúság katolikus mozgalomának egyik vezetője a kulturális feladatokat négy csoportra osztja. Népművelési és felvilágosító munkáról, a katolikus ifjúsági szervezetek továbbépítéséről, a kultúrtevékenység elmélyítéséről és a hivatalok és a kisebbség közötti közvetítő szerepről szól, mint a közeljövő fontos munkaterületeiről. A katolikus szlovák ifjak szervezetét *Bubnič Mihály* roznyói püspök, m. kir. titkos tanácsos, a mozgalom protektora köszönti a kiadványban. A szervezkedés három évéről dr. *Hudec József*, a nagyszerényi szlovák gimnázium igazgatója ad igen érdekes összefoglalót. Ebben elmondja, hogy a magyarországi szlovákiaság kulturális élete 1938 végén állott a mélyponton. A Magyarországhoz csatolt szlovák tömegeket elhagyták vezetői, kultúr munkásai, így elsősorban a tanítóság jelentékeny része. A kormányzat — előrelátó rendelkezéssel — megkivánta a szlovák nemzetiségű iskolákban a tanítás folytonosságát és így bár megfogyatkozott tanárokkal, de aránylag

mégis zavartalanul ment az iskolai munka. Az iskolán kívüli népművelés, azonban alkalmas eszközök hiányában megszakadt és 1940 augusztusáig általános béniúság mutatkozott ezen a téren. Ekkor 40 résztvevővel Hudec dr. összehívta az érsekújvári szlovák anktót, ahol a megjelentek előtt feltárta a kulturális szervezet hiányában beállott nehézségeket. Ezen a nagyfontosságú megbeszélésen résztvett a KALOT képviselőjében Meggyesi Sándor, aki felajánlotta, hogy az alakítandó szlovák katolikus ifjúsági mozgalom működ-jék együtt a KALOT-lal a kulturális és népművelő munka területén. Ennek az összefogásnak köszönhető, hogy elkezdődött az S. K. M. (Sdruzenia Katolíckej Mládeze) szervezkedése, s ennek keretében jelent meg 1940 decemberében a mozgalom kétheti folyóiratának (Pramen) első

száma, mely azóta is egyre változatosabb tartalommal pontosan megjelenik. Az S. K. M. — Hudec dr. szerint — ezidőszerint a magyarországi szlovák kisebbség egyetlen kulturális szervezete s mint ilyen az ifjúsági és népművelés terén fejt ki széleskörű tevékenységet. Sorozatos kulturális előadásokat, felolvasásokat és társasági összejöveteleket tartanak a helyi szervezetek és bár ezidőszerint még érzékenyen hiányzanak a rendszeres műkedvelői színelőadások s egyes helyeken még előítéletekkel fogadják többségi részről az S. K. M. politikamentes kulturális munkáját, a mozgalom és irányítói bizalommal tekintenek a további fejlődés elé — fejezi be dr. Hudec József, az S. K. M. szellemi irányítója a magyarországi szlovák katolikus ifjúsági mozgalom első helyzetjelentését.

ritán rendelkezését hamarosan áthágják. Révész Imre szerint: „A Bach-korszakban éveken át jóformán ez (a díjkiosztás) volt az egyetlen alkalom, amikor — felhasználva az ünnepség „házi” jellegét — Debrecen magyarsága a templomon kívül is szabadon összegyülekezhetett.” Thököly születése századik évében, 1861-ben, az elnyomatás enyhültével, már nemcsak nagy ünnepet ülték, hanem itt határozták el a Városi Zeneiskola megteremtését is, mindjárt jelentős összeget adva össze rá. És ettől fogva szakadatlanul megülik ezeket a kántus-ünnepet, „még 1919 január 26-án, a legszomorúbb magyar télben is, — mondotta Révész püspök, — amikor a nagy összeomlás romjai alatt mindössze nyolcan tudtak a kántus tagjai közül összejönni néhány zokogó dalom eléneklésére... Csak egyetlen egyszer nem ülte meg Thököly emlékezetét a kántus, amikor 1920 januárjában a román megszálló hatalom a román királyi himnusz eléneklését kötötte ki a kántus-ünnepély megtartásának föltételéül!”

A továbbiakban plasztikus képet fest Révész Thököly Száva példamutató pályájáról. Huszonöt éves korára több mint tíz nyelvet beszél; ő az első szerb, aki jogi doktorátust szerez, a pesti egyetemen. Betázza Keleuturópát, s nagybátyja, Thököly Péter, Nagy Katalin cárnő altábornagya, az orosz udvart is megüthetné előtte, de ő a Duna-medencei sorsot választja: népe és a magyarság lelki egyéforrasztását. Mikor II. Lipót a szerbeket akarja kijátszani fékentangunkra, s ügynökei nyomán terjedezik az a fölfogás, hogy a szerbet rabszolgaságban tartják a magyarok, Thököly Száva szembefordul Bécs beugrasztottjaival a temesvári szerb kongresszuson: „Nem szégyelik magukat azok, akik azt emlegetik, hogy mi a magyarok rabszolgái vagyunk? Hát miben is áll tulajdonképpen ez a mi rabszolgaságunk? Abban talán, hogy engedelmeskedni tartozunk azoknak a törvényeknek, amelyeknek engedelmisséggel tartoznak maguk a magyarok is? Ezt józanesszi ember nem nevezheti rabszolgaságunk.”

Nem hallgatták meg s ezzel „a két rokonlelkű nép sok százados sorsközösségét széjjelszakítva, már ismétellen katasztrófákba sodorták mind a magyar, mind a szerb nemzetet”, — folytatta Révész püspök. Thököly Száva később vissza is vonult a közéletből. Nagy vagyonát népe fölemelésére fordította. A Thökölyanumot például kizárólag szegény szerb diákoknak alapította, hogy művelt középosztályt teremtsen. De támogatta a Magyar Tudományos Akadémiát is, nem véletlen hát, hogy a debreceni kántusról sem feledkezett meg.

Debrecennek különben már 1757-ben akadt szerb diákja, még pedig éppen a történelmi nevű Csernovics-család sarja, János. Ugyanitt tanult, mint Révész Imre hangsúlyozta, a család egy másik leszármazottja, a későbbi temesi gróf, Csernovics Péter is, aki 1848-ban mellénk állt, s „ő temette el kertjében titkon Damjanich és Lahner aradi vértanúk holttestét”. Beszéde végén azt fejtette ki Révész Imre, hogy szerbeknek és magyaroknak ez a testvéri kapcsolata „azért jöhetett létre, mert túl minden vallásfelekezeti, faji, társadalmi és világnézeti különbségen volt egy hatalmas földi közösség és egy örökkévaló mennyei közösség, amelybe a debreceni Kollégium is, még Thököly

Ő R H E L Y

ESTERHÁZY JÁNOS TIZ ESZTENDEJE VEZETI A SZLOVÁKIAI MAGYARSÁGOT

Felédhetetlen ünnepe volt a szlovákiai magyarságnak a közelmúlt napokban, Valóban ritkán adódik ilyen alkalom, mint volt a szlovákiai magyar ünnepség; Esterházy János tíz esztendeje áll töretlenül a magyarság élén és ezalatt a tíz év alatt pillanatig sem lankadón küzdött, harcolt a magyar ügyért és amikor az 1938-as év megbotolta volna számára is a könnyebb, a nyugodtabb életet, ő tovább vállalta a kisebbségi sorsot, hogy ottmaradjon a magyarság élén, amelyet szinte egy családba tömörített azóta. A szlovákiai magyarság valóban egy teljes család, amelynek a családfője Esterházy János. Nélküle bajosan lehet elképzelni a szlovákiai magyarságot. Esterházy Jánost 1932 december 14-én választották meg Ó-Tátrafűfőden az Országos Keresztényszocialista Párt elnökévé és azóta is egységesen állnak mögötte a szlovákiai magyarok, hogy továbbra is híven teljesítsék bölcs vezetésével mellett mindazokat a kötelességeket, amelyekkel a kisebbségi sorsban is tartoznak a nemzetnek. Az a közvetlen megnyilatkozás, amely Esterházy Jánossal szemben megnyilvánult, bizonyítja emberi nagyságát. A legeldugottabb kis szlovákiai falu is, ahol csak pár magyar is lakik, elküldte megbízottját, hogy lerója háláját azért az emberfeletti munkáért, amelyet a közért, a magyarság békéjéért és nyugalmaért végzett egy évtizeden át. És jellemző Esterházy János emberies érzésére, hogy ebben a nagy ünnepségekben sem a maga munkáját látja ünnepelni, hanem a közét. Ezt az egyöntetűen megnyilvánuló ünneplést elhárítja magától és a névtelen szlovákiai magyar polgárra ruhazza, arra a polgárra, aki mindenkor megtalálta a helyes hangot. És mint mondotta: szőljön az ünneplés annak a szlovákiai magyar tántoríthatatlan kiállásnak, amelyet több, mint húsz év óta szeretünk. — Csak hálá szállhat az isteni gondviseléshez, hogy a szlovákiai magyarság előtt példaképpel Esterházy János áll, valóban ritka az a férfi, akiben ennyi szép jellemvonás összpontosul. Bizonyíték ez a tíz esztendő, amit a magyar kisebbség harcában töltött el, nem a nagy szavakat ígérgető politikus Esterházy János, de az adott szó politikusa. Amé tiz

évvél ezelőtt megválasztásakor ígért, azt be is tartotta betű szerint. Ezt mondotta ünneplésekor: „Ugy érzem, hogy az a fehér lobogó, amelyet tíz évvel ezelőtt átvetttem, ma is éppen olyan tiszta, mint ezelőtt volt. És innen a Tátra magas orma alól ma egyet ígerek újra, hogy tántoríthatatlanul tovább viszem ezt a zászlót és vigyázni fogok rá, hogy azt senki be ne mocskolja...” Ezt mondta Esterházy János az ünneplésén és ebből kicsendül az a hang, amely minden magyarnak példaképpel szolgálhat. Mi ebben az ünneplésben szívből részt veszünk és Isten áldását kérjük Esterházy János munkásságára és kívánjuk, hogy az eddigi szellemben vezethesse a reábizott magyarságot.

THÖKÖLY SZÁVA-ÜNNEP DEBRECENBEN

Száz éve, hogy meghalt Thököly (Popovics) Száva, a szerb művelődés egyik legáldozatosabb úttörője, az első szerb irodalmi és kultúregylet, a pesti Matica Srpska, meg a Thökölyanum alapítója. Mi az oka, hogy 1842 szeptember 21-én bekövetkezett halálát megünnepelte a múlt december 6-án a magyarság egyik legősibb iskolája is, a több mint négyszázéves debreceni kollégium, még pedig úgy, hogy nem kisebb ember vállalta az emlékbeszéd megtartását, mint maga a tiszántúli ref. egyházkerület püspöke, dr. Révész Imre, korunk egyik legkiválóbb történettudósa?

Thököly Száva, mint az emlékbeszédből kiderült, halála előtt egy hónappal végrendelezett. Ezer ezüst forintokat testált a híres debreceni kántusnak, mint mondja: „Érzékeny emlékezzetel még 29 esztendő után is lévén azon örömemről, melyet azon hármónika énekés bennem okozott, a midőn a debreceni deákok kollégiumokban engem vigasztaltak, azon háládot, melyet mindig a szívemben hordoztam, íme most kiadom.” Úgy intézkedett, hogy alapítványa kamatait minden évben a három legjobb hangú diák közt osszák ki, nem külön ünnepen, hanem csak a rendes gyakorló órák. Mindössze a napot kötötte ki: január 14-én kellett a díjat átadni, a szerb nemzeti szent, Száva nevenapján.

Egy nagy nemzeti szerencsétlenség kellett hozzá, hogy az alapítónak ezt a pu-

Száva is beletartozott. A földi közösség volt a magyar Szent Korona teste, a menyőyi pedig a Krisztus teste. A szentkoronaszme... azt jelenti, hogy mindenki, aki fenntartás nélkül vállalja a magyar államszerepét a történelmi magyar hazai területének egységében és épségében, nyelvére, fajára, vallására és társadalmi helyzetére tekintet nélkül tagja a magyar nemzetnek, amely e szerűt nem faji, nem is csupán politikai, hanem spirituális fogalom: misztikus test, amelybe beletartozni lélekkel és hittel lehet csupán... Hanem ez azt is jelenti — és itt vág elevenjébe a kérdés a második világháború örökségét — hogy magyaroknak, szerbeknek, németeknek, szlovákoknak, románoknak egységes és békességes boldog magyar hazát, „szentistváni Magyarországot” csak komoly keresztény hittel lehet megteremtőnk és fönntartanunk.

Mindezt beszéde elején, a Kormányzó nevenapja alkalmából, utalt különben a püspök arra is, hogy Trianon után maga Horthy Miklós hangzott el elsőnek, 1920. március 1-én, hogy a magyar és a szerb nép sorsközösségben áll. Végül arról emlékezett meg, hogy maga Deák Ferenc jelentette ki az 1868-i országgyűlésen, „hogy ha a magyar törvényhozás nem szavazza meg az újvidéki szerb nemzeti színház államsegélyét, ő nem tudná szavazatával támogatni a pesti Nemzeti Színház államsegélyét sem, mert nem pártolhat, — úgy mond, — igazságtalanságot.” „Ez a magyar lélek igazi és örök szava — fűzte hozzá berekesztésül Révész Imre — és Thököly Száva meg a hozzá hasonló szabású nemes lelkek minden időben meg tudták, ma is meg tudják érezni, — nagy faji, nyelvi, vallási és egyéb távol-ságokat hidalva át ez érzésükkel, — hogy ezt a debreceni kollégiumban is mindenkor így tanították és ma is így tanítják.” Az ünnepség, külsőségeiben is méltó módon, Debrecen legjava szellemének jelenlétében folyt le. Közreműködött dr. Erdős Károly egyetemi tanár, Baja Mihály, D. dr. Nagy Sándor, Csenki Imre; a kántust Szigethy Gyula vezette.

Juhász Géza

MEGALAKULT

ÚJVIDÉKEN A BALKÁN INTÉZET

A határok körül még javában dúl a háború, de idebenn már a békét készítik elő, a nemzetek békéjét. Ezt célozza az Újvidéken most megalakult Balkán Intézet. A leghivatottabb helyen nyílt meg a Kül-

Ada Negri üdvözlőlevele a magyar tanítóknak és a magyar hazának

A Magyar Tanítók Művészköre a hazai tanítóírók anthológiája után a világhírű magyar és külföldi tanítóírók gyűjteményét szándékozik kiadni „Nevelők az új Európáért” címmel, hogy ezzel is elősegítse a különböző nemzetek pedagógusainak szükséges szellemi együttműködését az új Európa megteremtéséért.

Felkérésünkre több illusztris külföldi tanítóíró küldte el kéziratát. Az elsők közt érkezett be a világhírű olasz író: Ada Negri kézírata. A költőnő kísérelve végén a következő emlékeztető sorokat írta: „Kérem Önt, hogy nevemben is üdvözlölje magyar tanító-kollégáit és hogy fogadja köszönetemmel felül dicsőséges hazájának küldött forró üdvözlőlevelét.”

Kedves kötelességemnek teszek eleget amidőn Ada

ügyi Társaság e legújabb intézménye: Újvidéken, a Balkán kapujában. A Keleti Kereskedelmi Főiskolával együtt hivatott a Balkán felé vezető baráti politikát egyengetni. A megalakuló ünnepségen megjelent vezetők is mind azt hangsúlyozták beszédeikben, hogy külpolitikai téren újra meg kell szerezni azt a vonalvezetést, amely valamikor Magyarországról indult ki a Balkán felé. A Keleti Kereskedelmi Főiskola kebelén belül megalakult Balkán Intézet ünnepségen megjelentek: dr. apatini Fernbach Péter főispán, dr. Balogh Anyos tankerületi kir. főigazgató, dr. vitéz Nagy Miklós polgármester, Krámer Gyula és id. Fürjes János felsőházi tagok, dr. Koráni Elemér, dr. Nagy Iván képviselők és több törzstiszt. Az alakuló ülésen dr. Urbányi János a Keleti Kereskedelmi Főiskola igazgatója elnökölt. Dr. Baross-Drucker György ismertette a Magyar Külügyi Társaság megalakulását és munkálkodását. Trianon előtti külpolitikánkat Bécsben csinálták és a magyar közönség külpolitikai téren eléggé tájékozatlan volt. A multak hibáit jóvátenni volt a cél és ezért alapították 1920-ban gróf Apponyi Albert kezdeményezésére a Magyar Külügyi Társaságot. Gömör-Laiml László nyug. rk. követ és meghatalmazott miniszter „Metternich és id. Andrássy balkáni politikája” címen tartott előadást a régi politikai világról. A magyar középkor uralkodói mind igyekeztek befolyásukat a Balkánra is kiterjeszteni, ami sikerült is. Évszázadokig a magyar befolyás érvényesült a Balkánon, amit azonban a török áradat megszakított. Vitéz Nagy Iván miniszteri o. tanácsos a magyar-bolgár kapcsolatokról tartott előadást. Dr. vitéz Nagy Iván rendkívül magasszínvonalú előadásában visszanyult a Krisztus születése körüli időkbe és innen vezette napjainkig a magyar-bolgár kapcsolatok alakulását. Ezt a baráti kapcsolatot, amit most magyar-bolgár barátságként ismerünk, valamikor az őshazába az egymás mellett élő ugor eredetű előmagyarok és a tatár-fajú bolgárok kezdték el, hogy majd kétezer éven át néha ugyan egymással harcoltak, de mind erősebbre kovácsolják. A magyar és bolgár kapcsolatoknak történelmi erejük van, amely oly mélyen gyökerezik mind a két nemzet lelkében, hogy ezt nem zavarhatja meg többé semmi ármánykodás. Vitéz dr. Nagy Iván mélyhatású beszéde után vitéz Bornemissza Félix a szabadkikötő igazgatójának előadását dr. Csepeli János titkár olvasta fel, majd dr. Julow Jenő főiskolai tanár, a Balkán Intézet igazgatója tartotta meg előadását a Kárpátmedencében lakó magyarok, németek,

szerbek és szlovákok együttműködésének szükségességéről. E nélkül az együttműködés nélkül nem boldogulhatnak a népek a magyar haza határain belül. Dr. Urbányi János főiskolai igazgató köszönte meg az előadónak fáradságukat és ezzel véget ért az újvidéki Balkán Intézet ülése.

(b. s.)

HALÁCSY DEZSŐ ELŐADÁSA BUDAPESTEN A KÜLFÖLDÖN ÉLŐ MAGYAROKRÓL

„Indítsunk nemzeti mozgalmat a világ magyarságáért.” Ez volt Halácsy Dezső, ismert szakíró előadásának címe, melyet december 17-én tartott a székesfevárosi VIII. kerületi M.E.P. párt helyiségében nagy közönség előtt. A világon szerteszórt magyarság együvértartozandóságát és összefogását előzta ez az előadás, számon kell tartanunk minden magyart és egy adott alkalomkor hazahoznunk őket, hogy betöltsünk sok részt, melyet a régi rendszer itt is, ott is. Fejtette hogy van kelle a nemzeti mozgalmat elindítani; a Magyarok Világszövetségét kell anyagilag megerősíteni, hogy ezt a fontos munkát minél fokozottabb erővel végezhesse. Bámulatos annak a pár embernek erőfeszítése, amellyel igyekeznek megfelelni hivatásuknak, azonban a kinnél magyarok száma még oly nagy és oly szétszórtan élnek, hogy a legjobb akarat és a legnagyobb tudás is kevés azzal az anyagi támaszsal, amellyel a Magyarok Világszövetsége ma még végzi megerősített munkáját. Ezért kell bekapcsolni a társadalom munkáját, meg kell építeni a Magyarok Világszövetsége Házát, amelyben helyet foglalhatnak a kisebbségi intézetek is. Csak egy téglaravató adjon a társadalom ehhez a fontos intézményhez, akkor már meg lehet valósítani. Hogy mennyire elsőrangú nemzeti kérdés a világon szétszórt magyarok egybefogása, bizonyítja az is, hogy a németek és olaszok hatalmas intézményekkel biztosítják a határokon kívül élő fiaik hazatartozását. Pedig hát mindkét nemzet számszerűleg oly hatalmas, hogy pár ezer honpolgár hiányát meg sem éreznék és mégis intézményesen gondoskodnak hazaszállításukról. Mennyivel inkább fontos ez akkor nekünk, magyaroknak, akik oly kevesen vagyunk és akiknek oly sok veszteségünk volt a múlt könnyelmű gondolkodása miatt. A magyar társadalomban elindítandó nemzeti mozgalmat meghozná azt az eredményt, hogy az eljövendő békében velük, akik egykor vándorbotot kényszerültek fogni, építhetnénk fel az igazi, békés Magyarországot.

B. S.

Negri üdvözlőlevelét a magyar tanítóknak és a magyar hazának átadom, mely egyúttal értékes láncszeme az olasz-magyar kulturális kapcsolatoknak is.

Ada Negri gyönyörűen ívelő életpályát futott be. 1870. február 3-án született Lodiban. Anyja szegény szövőgyári munkásasszony volt s csak nehézségek árán tudta taníttatni leányát, aki a tanítóképző elvégzése után egy eldugott lombardiai faluban lett tanítónő. Olyan szegénységben élt, hogy könyveket sem vehetett. Nem utazhatott, nem látott soha tengert, nagyvárosokat. Innen, az Isten háta mögül küldözte csodálatosan egyszerű, zengő lírai költeményeit a magányosságról, a havasokról, a térlől egy milánói lap szerkesztőségének. Ezek a versek nem keltettek különösebb feltűnést, de mikor a: Végzet című verseskötete megjelent, a kritika és a közönség nagy elismerésben részesítette és elnyerte vele az irodalmi nagydíjat. A milánói lap meg-

hívta szerkesztőségébe. Később a felső leányiskola irodalmi tanárnője lett és egy gyáros vette feleségül. Egymásután jelentek meg vers és novella-kötetei, melyek közül a „Vesperina” 1931-ben az olasz akadémia Mussolini díját, „Il dono” c. legutóbbi verseskötete pedig 1936-ban Firenze díját nyerte el. E kötet címversének egyedüli és első magyar fordítását adjuk az alábbiakban dr. Varga Imre fordításában, a küldött kéziratok közül Ada Negri sokoldalúságára jellemző, hogy francziából is fordított. 1940 novemberében az olasz király és császár az olasz akadémia tagjává nevezte ki, mely a kegyelmes cím viselésére jogosít. Az egyszerű tanítónő kiváló tehetségével így érte el a legnagyobb megtiszteltetést, melyet egy nagy nemzet legkiválóbb fiainak adhat. Az egész művelt világon ismert költőnő jelenleg Páviában él, előrehaladott kora ellenére is tevékeny szellemi munkásságot fejt ki.

A 72. évét betöltött frónő felé a magyar tanítók legmelegebb üdvözlését küldjük és őszinte szívvel kívánjuk, hogy dícső hazája és a kulturemberiség örömeire még so-

káig örvenhessen annak a magasztos ajándéknak, melyet esodálatos mélysgü költeményében így örökített meg:

Az AJANDEK

*A magasztos ajándék, melyet napról-napra
és évről-évre tőled vártam, oh élet,
(és érte, tudod, édesség volt számomra
a sírás is) nem jött meg: még nem jött el.
Minden jelpirkadó hajvalon azt mondom: — majd ma:
minden lengugó appal azt mondom:
— Majd holnap. — Közben áthalad torkolatán
skarlát-vérem folyama:
és talán az ajándék, melyet nyújthatsz, az egyetlen
mely értékes, oh élet, ez a vér: ez
az erekben a tükös folyam, a pulzusok
verése, a szemekből kiáradó fény és irántad a szeretet
egyedül azért, mert te vagy az élet.*

Könyvü László.

A Láthatár olvasóihoz !

Ezzel a számunkkal tizenegyedik évfolyamunkat kezdjük meg. Az az évtized, amely a Láthatár mögött van, bizonyosága annak, hogy munkánkat mind elméleti, mind pedig gyakorlati téren hittel és kitartással, eredményesen végeztük s magyarságunk egyik legfontosabb kérdését mindig a magasabb nemzeti szempontok figyelemmel tartásával, higgadtan és a tudományosság lizta fényében tárgyaltuk. A kisebbségi sorsba szakadt magyarság jórésze az ország ürvendetes meggyarapodása folytan visszatért s ezzel egyidejűleg nemzetiségeink nagy csoportjai is hazakerültek. A Láthatár azóta a belső nemzetiségi kérdést is mind nagyobb figyelemmel kíséri és a legjobb szakemberekkel együttműködve igyekszik ennek a kérdésnek lényegét ismertetni és az egészséges megoldáshoz közelebb segíteni.

A mostani nagy világháború kezdete óta a nyomdai és papírárok már többször is jelentékenyen emelkedtek, mi azonban mindennek ellenére is megmaradtunk eredeti előfizetési és elarúsítási árunknál, mert az volt a meggyőződésünk, hogy azok, akik folyóiratunkat olvassák, nem tarthatnak lépést ezeknek az áraknak emelkedésével s inkább meközelítjük a ráfizetés határát, de a lap árát nem emeljük. Ezt a határt — sajnos — most már nemesak elértük, hanem túl is léptük s így sajnálkozással bár, de be kell jelentenünk, hogy mi is kénytelenek voltunk a lap előfizetési és eladási árát mérsékelten emelni. A Láthatár évi előfizetési ára 1943 január 1-től

magánszemélyeknek évi 12, jogi személyeknek 24 pengő lesz,
arúsításban pedig egy példány ára 1.40 pengő.

Hisszük, hogy közönségünk, elsősorban pedig előfizetőink, méltányolják ezt a esekély áremelést, főleg akkor, ha szem előtt tartják, hogy a múlt évben is ingyen jutattunk részükre a havi 24 oldalas szám helyett egy 124 oldalas különszámot és a Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet is, méltányolva érdeklődésüket, díjtalanul küldi meg számukra a kiadásában megjelenő Kisebbségi Körlevelet. Bátran állíthatjuk tehát, hogy nincs Magyarországon folyóirat, amely a mai háborús viszonyok közepette ilyen olcsón és ennyit nyújt előfizetőinek.

Arra kérjük tehát minden előfizetőnket, olvasónkat, maradjon meg szeretetével és érdeklődésével mellettünk és lejárt előfizetésének összegét már új díjszabásunk szerint sziveskedjék melébb hozzánk juttatni.

ADLER IRÓGÉPEK VASS JÁNOS

Portable és egyéb irodai gépek
vezérképvisellete.

IV., Irányi utca 4 szám.

Telefon: 183-628.

Ajánlható könyvek a nemzetkisebbségi szakirodalom köréből:

SZÉCHENYI ZSEBKÖNYVTÁR

1. sz. Váradi J.: Széchenyi életlátása. A nemzetiségi kérdés 43 old.	—80 P		
2—3. sz. Széchenyi intelmei. Bevezetéssel, jegyzetekkel ellátva Váradi József. 72. old. ...	1.50 „		
A füzeteknek különös aktualitást kölcsönöz az, hogy mindkettő foglalkozik Széchenyi 100 évvel ezelőtti nov. 27-én elhangzott I. akadémiai beszédével, melyben a nemzetiségi kérdésben vallott elveit fejtette ki.			
<i>Balkán könyvtár.</i> Szerk. Gál István. 1. sz. Magyarország és a Balkán. A magyar tudomány feladatai Délkelet Európában. 112. old.	3.— „		
<i>Ács Tivadar:</i> Magyar úttörők az Újvilágban. László Károly 1850—67. évi naplőfeljegyzései a Kossuth-emigráció amerikai életéből 199. old.	6.— „		
<i>Domokos Péter Pál:</i> A moldvai magyarság. 599. old. Füzve	14.— „		
<i>Halász Antal:</i> A hazatértek. A bukovinai magyarság kétszáz éve. 119. old. számos képpel. Füzve	5.— „		
<i>Hóman Bálint:</i> Magyar sors — magyar hivatás. 307. old. Füzve	4.80 „		
<i>Ligeti Ernő:</i> Súly alatt a pálma. Egy nemzedék szellemi élete. 22 esztendő kisebbségi sorsban. 214. old. Füzve	5.80 „		
<i>Máthé Elek:</i> Amerikai magyarok nyomában 249. old. Füzve 7.— P. költve	9.— „		
<i>Mikecs László:</i> A csángók. 412. old. Számos kép és térképmell. Füzve	9.— „		
<i>Mikó Imre:</i> Huszonnégy év. 1918—1940. 326. old. Füzve	8.— „		
<i>Dr. Oroszhegyi Jóna</i> (gy. orvos Romániában 1860—62): Román élet 158. old. (Erdélyi Ritkaságok 5. sz.)	4.— „		
<i>Polzovics Iván:</i> Széchenyi nemzetiségi politikája 46. old.	2.— „		
<i>Pusztai-Popovits József:</i> Román kultúrelét a magyar Erdélyben. 76. old.	3.— „		
<i>Siculus:</i> A moldvai magyarok őstelepülése, története és mai helyzete. 184. old. Térképmelléklettel	6.— „		
<i>Szekfü Gyula:</i> Állam és nemzet. 374. old. Füzve 12.— P. kötve	15.— „		
<i>Szekfü Gyula</i> szerkesztésében: A magyarság és a szlávok. 279. old.	6.60 „		
<i>Vájlok Sándor:</i> A túrócszentmártoni szlovák memorandum. 22. old.	1.— „		
<i>W. Schneefuss:</i> Die Kroaten und ihre Geschichte. 109. old.	3.25 „		
<i>E. Csallner:</i> Denkwürdigkeiten aus dem Nösner-gau. Ein zeitkundlicher Beitrag zur Geschichte d. Stadt, d. Kapitels u. d. Distriktes Bistritz. 143. old.	4.— „		
<i>K. Bengooszyk:</i> Bratislava-Pressburg in Wort u. Bild. Ein Führer durch die Hauptstadt d. Slowakei. mit 25. Ill.	2.56 „		
<i>W. Sattler:</i> Die slawonische Drauniederung als deutsche Volksinsellandschaft. Mit 7 Karten und 18 Abbild. (Deutsche Schriften zur Landes- und Volksforschung)	9.90 „		
<i>Bauer:</i> Ein Vielvölkerstaat zerbricht. Werden u. Vergehen Jugoslawiens. 129. old. Füzve	4.26 „		
<i>Braun:</i> Die Slaven auf dem Balkan bis zur Befreiung von der türkischen Herrschaft. 263. old. Kart.	6.82 „		
<i>Erenta:</i> Die Genesis des modernen Kapitalismus in Rumänien 118. old.	7.10 „		
<i>Fekete-Nagy-Gáldi-Makkai:</i> Zur Geschichte der ungarländischen Rumänien bis zum Jahre 1400. Auf Grund neuester Forschungen. 73. old. Füzve	7.80 „		
<i>Györgypál-Ecker:</i> Die deutsche Volkserzählung in Hajós einer schwäbischen Sprachinsel in Ungarn. 158. old.	11.36 „		
<i>Frauendienst:</i> Jugoslawiens Weg zum Abgrund. 197. old.	4.54 „		
<i>Isbert:</i> Ungarn (Kleine Auslandskunde) Kart ..	2.84 „		
<i>Jánossy D.:</i> Die ungarische Emigration in dem Krieg ins Orient. 171. old. Füzve 14.20 P, kötve	17.04 „		
<i>Jahrbücher f. Politik und Auslandskunde.</i> 433. old. Füzve 14.20 P, kötve	17.04 „		
<i>Kerekes:</i> Was Ungarn von Siebenbürgen und Ostungarn zurückerhielt. Die wirtschaftliche Bedeutung der rückgegliederten Gebiete. 35. old. Füzve	1.25 „		
<i>Kniezsa:</i> Zur Geschichte der ungarisch-slovakischen Grenze. Mit 6 Beilagen	6.— „		
<i>Lebensraumfragen europäischer Völker.</i> Herausgegeben von Prof. K. Dietzl, Prof. O. Schmieder, Prof. H. Schmittenhener 735. old.	21.30 „		
<i>Moravec:</i> Das Ende der Beneschrepublik. 403. old. Füzve 9.94, kötve	12.07 „		
<i>Otto:</i> Die Industrialisierung Ungarns. 187. old. füzve	5.54 „		
<i>Riedl:</i> Das Deutschtum zwischen und Barfeid. 81. old.	4.97 „		
<i>Die siebenbürgische Frage Studien aus der Geschichte der Vergangenheit und Gegenwart Siebenbürgens.</i> Redigiert von Prof. dr. E. Lukinich. 398. old.	12.— „		

STUDIUM könyvkereskedés

Budapest, IV. Kecskeméti-utca 8. — Tel. 185-616

FIDELIO KONZERVEK
Kiválóak!
Olcsók!

Évtizedek óta
Imperiál fügekávé